

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN
YAPILANDIRILMASI VE SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARIYLA İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Seçil ORHAN

İstanbul, 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİNİN
YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE SİVİL
TOPLUM KURULUŞLARIYLA İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Seçil ORHAN

Danışman: Prof. Dr. Fuat ERCAN

İstanbul, 2007

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADI BÜYÜME Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi SEÇİL ORHAN'ın TÜRKİYE'DE EĞİTİM SİSTEMİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASI VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARIYLA İLİŞKİSİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 19.07.2007 tarih ve 2007-8/30 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi

: 05.10.2007

1) Tez Danışmanı :

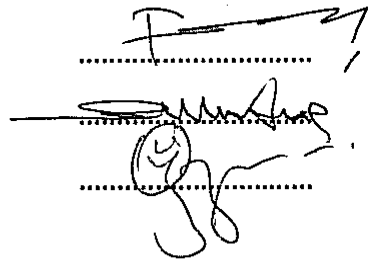
PROF. DR. FUAT ERCAN

2) Jüri Üyesi :

PROF. DR. MEHMET RIZA TÜRKAY

3) Jüri Üyesi :

YRD. DOÇ.DR. ÖZGÜR MÜFTÜOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
1.EĞİTİMİN İŞLEVLERİ	3
1. 1. Sosyalizasyon Aracı Olarak Eğitim	4
1.2. Geç Uluslaşan Toplumda “Vatandaş” Yaratma İşlevi	6
1.3. Kapitalist Devlet’e Nitelikli İşgücü Yaratma İşlevi	9
1.4. Eğitimin İdeolojik İşlevi	12
2. PİYASA MEKANİZMASINA BAĞLI OLARAK EĞİTİMDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER	17
2.1. Kalkınma Sürecinde Eğitim	18
2.2. Özelleştirme ve Eğitim	20
2.3. Yapısal Uyum Politikaları ve Eğitim	24
2.4. Yönetişim ve STK’ların Eğitim Alanında Varoluşları	27
3. TÜRKİYE’DE EĞİTİMİN GELİŞİMİ	30
3.1. Türkiye’de Modernleşme Süreci ve Eğitim	32
3.2. Devletin Eğitime İktisadi Yönelimi: Kalkınma, Yatırım, İşgücü Önceliği	36
3.3. 1980 Sonrası Devletin Eğitimin Sermayeleştirilmesindeki Etkin Rolü	40
3.4. Türkiye’de 1980 Sonrası Sermayenin Değişen İmajı ve Eğitim	44
3.5. Türkiye’de Sermaye Gruplarının Eğitime Yaklaşımı	48
3.5.1. TÜSİAD’IN Eğitim Politikası	49
3.5.2. MÜSİAD’IN Eğitim Politikası	54
3.5.3. TOBB’un Eğitim Politikası	57
4.SOSYAL DEVLET’E ALTERNATİF: GÖNÜLLÜ KURULUŞ VE STK’LAR	60
4.1. STK’lı Bir Sosyal Devlet Tasarısı	60
4.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkış Süreci ve Üçüncü Sektör Olarak Tanımlandırılması	63
4.3. Tüm Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi	68
4.4 Türkiye’de Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi	73

5.TÜRKİYE’DE EĞİTİM ALANINDAKİ STK’LAR	80
5.1. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllü Bağışlar	80
5.2. Türkiye’de 1940-1990 Arası STK Anlayışı	83
5.3. Türkiye’de 1990 Sonrası Sivil Toplum Kuruluşları	85
5.3.1.Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)	87
5.3.2. Türk Eğitim Vakfı (TEV)	89
5.3.3 Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)	92
5.3.4. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)	93
5.4. Türkiye’de 1990 Sonrası Eğitim Alanında Yapılan Proje ve Kampanyalar	96
5.4.1.“Haydi Kızlar Okula” Kampanyası	96
5.4.2 Kardelenler	101
5.4.3 “Arçelikle Eğitimde Gönül Birliği”	103
5.4.4 “Eğitime %100 Destek”	104
5.4.5 “Ulusal Eğitime Destek Kampanyası”	105
5.4.6. “Velim Olur musun?”	106
5.4.7. Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası	107
5.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarındaki Milli ve İktisadi Söylem	108
5.6. Türkiye’de Eğitim Alanında Çalışan STK’ların Gelir Kaynakları	112
5.7. Türkiye’de Eğitim Alanında Çalışan STK’ların Demokrasi Anlayışı	115
5.8. Türkiye’de Eğitim Alanında Çalışan STK’ların AB’ye İlişkin Görüşleri	118
6. EĞİTİMİN SİVİL TOPLUMA BIRAKILMASININ SONUÇLARI	122
6.1. Eğitimde Yoksunluğu Önleme Reçetesi: Sivil Toplum	122
6.3. Eğitimin Sivil Topluma Birakılmasının Sonuçları	127
SONUÇ	134
KAYNAKÇA	139

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AR-GE	Araştırma Geliştirme
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
ÇEV	Çağdaş Eğitim Vakfı
çev.	Çeviren
ÇUŞ	Çok Uluslu Şirket
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DB	Dünya Bankası
der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP	Doğru Yol Partisi
ed.	Editör
ERG	Eğitim Reformu Girişimi
ETÜ	Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GKÜ	Geç Kapitalistleşen Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	Uluslar Arası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslar Arası Para Fonu
İŞKUR	İş ve İşçi Bulma Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NGO	Hükümet Dışı Organizasyonlar
OECD	İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
s.	Sayfa
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu/Kuruluşları
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TEV	Türk Eğitim Vakfı
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOG	Toplum Gönüllüleri Vakfı

TUGİAD
TÜBİTAK
TÜİK
TÜRKONFED
TÜTSİS
UNDP
UNICEF
vb.
YÖK

Türkiye Genç İş Adamları Derneği
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Türkiye İstatistik Kurumu
Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
Ve benzeri
Yüksek Öğretim Kurumu

ÖNSÖZ

Türkiye’de eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması sürecinde sivil toplum kuruluşlarının konumuna, onların devlet ve özel sektörle ilişkilerine değindiğim bu çalışmaya görüş ve eleştirileriyle katkıda bulunan değerli hocam Prof. Fuat Ercan’a teşekkür eder, çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İstanbul, 2007

SEÇİL ORHAN

GİRİŞ

Bu çalışmada son dönemlerde Türkiye’de sıkça karşımıza çıkan STK’ların eğitim alanında yaptıkları kampanya ve projeler eleştirel bir bakışla anlatılmaya çalışılmıştır. Bu kurumların günümüzdeki faaliyet ve temel ideolojilerinin değerlendirilmesi sırasında elde edilen bulgular kullanılan söylemin devlet ve özel sektörle benzerlikler taşıdığını göstermektedir. 2000’li yıllarda devlet eğitim alanını özel sektör destekli STK’lara devrederken, toplumun sadece küçük bir kesimine kısa vadede hizmet sunacak kapasiteye sahip bu kuruluşlar, varolan sosyal ve toplumsal eşitsizliğin kendini yeniden üretmesine aracı olmaktadır. Gerek varolma mantığı gerekse ideolojik altyapısı incelendiğinde, STK’ların birçok açıdan sorunlu bir hizmet sağlayıcı rolü oynadığı görülmektedir.

Bu kurumların eğitime bakışları, günümüzün temel problemi olan işsizlikle mücadele karşısında istihdam politikaları geliştirmek, kadınların işgücüne katılımını sağlamak, genç insan sermayesini yetiştirmek, uluslararası arenada rekabet olanağı bulup ekonomik gelişmeyi sağlamak üzerinden şekillenmiştir. Türkiye’de 1990 sonrası gelişen eğitim alanında çalışma yapan bu STK’lar, okullarda insan kaynakları dersleri okutulması ya da ilkökul öğrencilerine mesleki gelişimin nasıl sağlanabileceği konusunda kurslar verilmesini desteklemektedirler.

Çalışmanın ilk bölümünde kapitalizmin ilk safhalarında sosyalizasyon işleviyle eğitimin, kurulu değerlerin gelecek kuşaklara aktarımında oynadığı rolden söz edilmiştir. Eğitimle ulus devlet olma yolunda “iyi yurttaş” yaratılmaya çalışılmış, eğitim toplumsal yeniden üretim aracı ve ideolojik anlamda denetim mekanizması olarak bağımsız ve bireyin gelişimini sağlayan yapısından büsbütün uzaklaşmıştır.

İkinci bölümde 1980 sonrasındaki gelişimlerle birlikte sermayenin eğitim alanındaki etkinliğine değinilmiştir. Eğitim 1980 öncesi gibi devlet tarafından parasız sunulan bir hizmet olmaktan çıkıp, sanayi ile kurduğu ilişki doğrultusunda sektör haline gelmiştir.

Üçüncü bölümde Türkiye özelinde eğitim alanında yaşanan gelişmeler tarihsel dizgiye göre incelenmiştir. Öncelikle, ulus devlet olma sürecinde gerek erkek gerekse kız çocuklarına verilen eğitim anlayışında baskın şekilde yer alan milli ve anadilde eğitimin yaygınlaştırılması politikaları gösterilmiştir. Bunun yanı sıra 1980'lere kadar eğitim kalkınma politikaları ekseninde belirlenmiştir. Alt başlıklarla, 1980'lerde uluslararası piyasalarla başlayan ilişkiler doğrultusunda ulusal sermayenin dışarı açılma tutkusuyla vasıflı işgücüne ihtiyaç duyduğunu ve eğitimin bu talepler doğrultusunda şekillendiği gösterilmektedir. Bu dönem eğitim politikalarında belirleyici rol oynayan sermaye örgütlerinden TÜSİAD, MÜSİAD ve TOBB'un çıkardıkları eğitim raporları, bu bölümde incelenmektedir.

Dördüncü bölüm STK'lara duyulan ihtiyacın açıldığı bölümdür. 1990'lı yıllardan itibaren STK'lar artan neoliberal tahribatla devlet ve özel sektör dışında bir üçüncü sektör olarak eğitim hizmetini sunmak için düşünülmüştür. Hükümet dışı örgüt olarak adlandırılan bu kuruluşlar Türkiye'de de patrimonyal devlet geleneğinin sona erdirilmesini isteyen taraflarca savulmuştur.

Beşinci bölümde Türkiye'de eğitim alanında çalışma yapan bu STK'lar aktarılmaktadır. İdeolojik bir amaçlarının olmadığını ve politikadan uzak durulması gerektiğini savunan STK'lar, finansmanlarını AB fonları ve sermayenin düzenlediği sosyal sorumluluk kampanyalarından elde etmekte, devlet kurumlarından da ciddi yardımlar almaktadırlar. Bu bölümde, en önemli sosyal hizmetlerden biri olan eğitim alanını STK ve özel sektöre bırakan hükümetlerin, sosyal devlet anlayışları tartışılmaktadır.

Altıncı bölümde neoliberal politikalar sonucu yoksullaşan kesimin eğitim hizmetinin dışında kalışı, buna çözüm olarak sunulan STK'larınsa hizmeti sadece toplumun belli bir kesimine ulaştırabildiğine değinilmektedir. Eğitimin STK'lara bırakılmasıyla varolan toplumsal eşitsizlik kendini yeniden üretmekte, burjuva ve devletin desteğiyle STK'lar eğitim politikalarını ekonomik ve milli dil kullanarak geliştirmektedirler.

BİRİNCİ BÖLÜM

1- EĞİTİMİN İŞLEVLERİ

Eğitim, her şeyden önce bir sosyal kurumu, bir sistemi ifade eder. Uzun bir süreçte insanları birbirine bağlayarak, ilişkiye sokar, düşünce alış-verişi içinde okulun çerçevesini aşarak, her yaşta ve yaşamın her durumunda gözlenen bir süreç haline gelir.¹ Bu bağlamda eğitimin tek bir amaca hizmet etmediği, birçok işlevi içerisinde barındırdığı söylenebilir.

Bu bölümde eğitimin işlevleri çeşitli başlıklar altında değerlendirilecektir. Eğitimde sosyalizasyon “okul” aracılığıyla sağlanmakta, bu yolla bireylere kurulu düzenin norm ve değerleri aktarılmaktadır. Genç kuşaklar bu normları kolay şekilde içselleştirebilirler.

Diğer yandan ikinci başlıkta gösterileceği gibi “okul”, ulus devlet olma yolunda ihtiyaç duyulan “ideal vatandaş”ın yaratılmasında aracı olmuştur. Uygulanan eğitimde millileştirme politikalarıyla uluslaşma sürecinde birçok ülkede yaşayan yerli halkın kültürü ve dili tek tipleştirilmiş, bir yandan da sermaye birikim sürecinin bütünlüklü işleyişi garanti altına alınmıştır. Bu işleyişin ancak tek tip bir kültürle sağlanacağı okullarda verilen eğitimle yerleştirilmiştir.

Üçüncü başlıkta ise kapitalist ekonominin gelişimiyle vasıflı insan gücü yetiştirilmesi işlevi incelenmektedir. Bilimsel ve teknik bilgiye duyulan ihtiyaçla devlet bu hizmeti parasız olarak kendi okullarında vermekte, bizzat kendi denetim birimlerini bu şekilde kurmuş olmaktadır.

Eğitim, günümüzde olduğu gibi geçmişte de egemen ideolojiden bağımsız değildir. Eğitimle, “iyi yurttaş”lık ve “vatansever”lik gibi milliyetçi öğelerin geliştirilmesi ulus inşa süreciyle beraber ortaya çıkan temel düşüncelerdir. Müfredat ve ideolojik sembol yoluyla öğrencilere aktarılan bu kavramlar, eğitimi bağımsız bir bireysel donanım aracı olmaktan çıkarıp kitlesel bir ideoloji aracı haline getirmiştir.

---

¹ Server Tanilli, **Eğitim Üzerine**, Birinci Basım, İstanbul: Amaç yayınları, 1988, s.11-13.

Toplumsal yeniden üretim aracı olarak, özgürleştirici, aydınlatıcı temel etken olarak, denetim mekanizması olarak, vatandaş yaratma süreci olarak meta olarak sermaye olarak eğitimin birçok farklı işlev ve görüntüsü farklı tarihsel-toplumsal yapılarda açığa çıkmaktadır.²

1. 1. Sosyalleşme Aracı Olarak Eğitim

İnsanların bilgi ve beceri birikimi arttıkça gereksinimlerini doyumada etkin yollar bulmak için kendi deneyimlerinin ötesinde başkalarının bilgi, beceri ve birikimlerinden yararlanmak isterler. Bu yolla bilemediklerini ve beceremediklerini öğrenmek için bunları bilen ve becerenlerle ilişki kurmak ihtiyacını duyarlar. Bu doğrultuda eğitim giderek insanın tek başına gereksinimlerini gidermenin ötesinde, tarihsel-toplumsal bir kurum olarak açığa çıkar.³

Eğitimle sosyalleşen birey bu süreç içinde bireyle toplum arasında da denge kurar, birbirlerini yeniden ürettikleri bir ilişki ağı oluşturur. Bu ağ içinde; dil, kavramsal düşünme kuralları, toplumun değer ilişkilerini düzenleyen ahlaki kurallar öğrenilir.

Tarihsel gelişim süreciyle toplumsal kurumlar, varlıklarını sürdürebilmeleri için eğitim kurumlarına ihtiyaç duymuşlardır. Toplumsal bir kurum olan devlet de kendini var edebilmek için eğitimi bir amaç ve araç olarak kullanmıştır, kullanmaktadır. Kapitalizmin gelişimiyle beraber eğitime bakışta işlevselci bir kuram oluşmuştur. Bu kurama göre eğitim, sınıflar üstü bir kurumdur, ortak değerleri genç kuşaklara aktarır ve toplumsal bütünlük sağlar. Eğitimle toplumsal değişme sağlanır. Eğitimle bireylerin yetenek ve çabaları ortaya çıkar, bu şekilde sınıf atlamaları kolaylaşır.⁴

İşlevselci kuramın en ünlü temsilcisi olan Emile Durkheim'a göre toplumsal kurumlar toplumsal dayanışmanın hedeflerini yerine getirmeye çalışır, eğitim de din de farklı bireyleri toplumsallaştırır, ahlaki değerleri güçlendirir. Durkheim'a göre her sosyal düzen, onu meydana getiren fertlerin dışında bağımsız olarak var olan ve

---

² Naile Belgin Erdem Pfeifle, "Eğitimin Dönüşen İşlevleri:Türkiye Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2005), s. 24

³ E.İbrahim Başaran, **Eğitime Giriş**, 4.Basım, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1994, s.174

⁴ Eğitim-Sen, "Eğitim Hakkı", **4.Demokratik Eğitim Kurultayı**, 2.cilt, 1-5 Aralık 2004, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, 2005, syf.568

kişilerin değişmelerine bakmadan devam eden bir gerçekliktir. Bireyler davranışlarını kendi tercihlerine göre değil toplumsal yapılardan etkilenerek belirlerler.

*“Kardeşlik ya da yurttaşlık görevimi yaptığım ya da sözleşmelere uyduğum zaman benim ve edimlerim dışında hukuk ve töreler için belirlenmiş ödevleri yerine getiririm. Bu ödevler duygularıyla uyum içinde olsa bile söz konusu gerçeklik nesnel olmaktan çıkmaz çünkü onları ben yaratmadım eğitimle kabul ettim”*⁵

Sosyalizasyon, verili bir toplumun işlemesi için gereken fiziksel, toplumsal, politik ve ideolojik koşulların yeniden yaratılmasını garanti eden birleşik mekanizmalar olarak tanımlanarak “toplumsal yeniden üretim” biçiminde kavramsallaştırılabilir. Friedman’ın yorumuyla, eğitimin toplumsal yeniden üretimi sağlayıcı yönü dikkatimizi çeker. Çocuğun eğitimi de yalnız ana baba için değil toplumun öteki üyeleri için de bir kazanım olacaktır.⁶ Hem ekonomik faaliyetlerin değişik dalları arasında hem de her dalın kendi içinde kullanılan tekniklere uygun özgül beceri düzeylerine göre işgücünün uygun dağılımı bu yolla sağlanmaktadır.⁷

Tüm toplumlar, çocuklarına ve gençlerine o kültürün kurucu mitlerini eğitim içinde ve eğitim aracılığıyla aktarmaya çalışır. Bu noktada eğitim yetişkin dünyasının kültürünü gençlere bilinçli bir aktarma sürecini ifade eder. Ana işlevi egemen kültürü aktarmak olan eğitim de egemen-resmi ideolojinin denetimi altındadır.⁸

Sanayi toplumlarında artan farklılaşma, uzmanlaşma ve işbölümü aile içinde, okulda, işyerinde, kitlesel iletişim araçlarıyla çeşitlenmiştir. Bu süreç bireyin hareket edeceği davranış kalıplarının ve değer yargılarının çerçevesini çizer, bireyin belirlenen bu çerçeveler içinde hareket etmesini ister.

---

⁵ Emile Durkheim, **Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları**, C.B.Akal(çev.), İstanbul: BFS Yayınları, Aktaran: Fuat Ercan, **Toplumlar ve Ekonomiler**, İkinci Basım, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001 ,s.29.

⁶ M.Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1988 s.20 Aktaran Fuat Ercan, **Eğitim ve Kapitalizm-Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi**, İstanbul: Bilim Yayıncılık, 1998, s.144.

⁷ Samir Amin, **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, Birinci Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1992, s.198.

⁸ Kemal İnal, **Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**, Birinci Basım, İstanbul: Utopia Yayınları, 2004, s.40.

Kapitalist toplumun gelişimine paralel olarak eğitim de sistematik bir biçim almış, sosyalizasyon daha çok bu noktada gerçekleşmiştir. Topluma yayıldıkça hem tek tipleştirici bir etki yaratmış hem de toplumsal değer, norm ve ilkelerin tüm bireylere aktarılmasıyla vatandaşlık bilincini geliştirerek homojen yapıların güçlenmesinde etkili olmuştur.⁹

Eğitim olgusu, bir bütün olarak içinde yaşanan toplumsal gerçekliği yansıtır. Sadece ekonomik düzey değil, sosyalizasyon süreçleri, ideolojik yapılanmalar, güç ilişkileri ve dolayısıyla devlet-birey, birey-toplum gibi oldukça karışık bir dizi ilişkinin dikkate alınması gerekir. Soruna böyle yaklaşıncı, son yıllarda eğitim sisteminde gözlemlediğimiz değişim eğilimlerinin sadece sermayenin kazancını artırma amacıyla yaptığı müdahalelerin ürünü olmadığını belirtmek gerekmektedir. Kapitalizmin günümüzde ulaştığı aşamaya bağlı olarak, varoluş koşullarının bütünsel olarak yeniden üretimi sağlanırken, doğal olarak bu bütünsel değişimin bir parçası olan eğitimde de yeni bir dizi uygulama yaşama geçirilmekte ya da geçirilmeye çalışılmaktadır.¹⁰

1.2. Geç Uluslaşan Toplumda “Vatandaş” Yaratma İşlevi

Eşitlikçi avcı-toplayıcı ya da göçebe toplumlara baktığımızda toplum içi statü farklılıklarının daha düşük olduğunu, bu toplulukların sınıflı topluluklardan farklı olarak artı-değer üretme kaygısı taşımadıklarını görürüz. Bireyin eğitim ve sosyalizasyonu da aile kurumuyla sağlanmaktadır. Tarım toplumlarında merkezi yönetim artı-değeri toplama yetkisini eline alır ve belirgin sınıflaşmalar oluşur. Bu dönemde egemen sınıfların güçlülüğüne göre belirginleşen bir eğitim anlayışı söz konusudur. Feodalleşmeyle mülkiyet de hiyerarşik şekilde aristokratlar ve derebeyler arasında paylaşılmaya başlanır.

16.yy.dan itibaren ilkokul eğitim programlarının hedefleri arasına okuma-yazma-sayma-ahlak ve din öğretiminin yanı sıra toplumsal yaşamda kabul edilen kişisel davranış kurallarına alıştırmaya da eklenir. Okulların rolü, daha çok kilise ve devlet bürokrasisinde bir konum elde etmekle sınırlıdır.

⁹ Ercan, *Toplumlar ve Ekonomiler*, s. 38.

¹⁰ Fuat Ercan, “Neoliberal Eğitim Politikasının Anatomisi İçin Bir Çerçeve”, www.fuatercan.wordpress.com, (3 Mart 2006).

Alman Johann Bernard Basedow (1724-1780) aydınlanma çağının gereksinmelerini karşılayacak eğitim sisteminin temel ilkelerini açıkladığı ‘Methodenbuch’da eğitimin amacının çocukları herkes için faydalı yurtsever ve mutlu bir yaşama hazırlamak olduğunu ileri sürer.¹¹

Fransız ansiklopedist Denis Diderot, 1774-1775’te Rus Hükümeti için hazırladığı “Rus hükümeti için bir üniversite planı ya da tüm bilimler için bir milli eğitim planı” başlıklı raporda, okulların nitelikli birey ve yurttaş yetiştirmedeki işlevine değinir. Diderot’a göre okulun görevi, hükümdara gayretli sadık tebaalar, asillere faydalı vatandaşlar, toplum için bilgili, namuslu, mümkün olduğu kadar sevimli unsurlar, ailelere iyi koca ve babalar, devlete düşünen büyük zekalar, dine vicdanlı ve sulhsever hizmetçiler sağlamaktır.¹²

Fransa’da devrimle beraber ulusal amaçları ve birliği ifade eden bir eğitim anlayışı doğmuştur. Yurtseverliğin halk arasında yayılmasıyla milli birlik sağlayacak kurum olarak ‘okul’ düşünülmüştür.¹³ Fransız devrimiyle çocuklara hesap-kitap, teknik bilgi, Cumhuriyetçi moral ilkeler ve davranışlar öğretilmiş, “okul”lar devlet otoritesinin çocukların zihinlerine yerleştiği kurumlar haline gelmiştir.¹⁴

Napolyon istilasının ardından Rusya’da 1832’de ‘ulus’un yarısının hala serf olduğu, yarısından fazlasının Rusçadan başka bir anadil konuştuğu çağda ilk Ruslaştırma uygulamalarının ‘milliyetlere yöneldiği görülmektedir. Rusça eğitim dili olmuş ve bütün devlet okullarında başlangıç sınıflarından sonraki bütün sınıflar için zorunlu hale getirilmiştir.¹⁵ Benzeri durum İngiltere’de 1834’de Thomas Babington Macaulay’in başkanlığını yaptığı Kamu Eğitim Komitesi’nin ürettiği eğitim raporuyla gündeme gelir. Raporda ‘kanı, rengi bakımından Hintli ama zevkleri, görüşleri ahlakı ve zekası bakımından İngiliz olan yeni bir insan sınıfı yaratmak üzere tamamen İngiliz

---

¹¹ Kemal Aytaç, **Avrupa Eğitim Tarihi**, Birinci Basım, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998, s.197.

¹² Aytaç, s.180.

¹³ İnal, *Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, s.45.

¹⁴ Kemal İnal, “Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi”, **Praksis**, Sayı.14, (Kış-Bahar 2006), s.267-272.

¹⁵ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, İkinci Basım, İstanbul, Metis Yayınevi, 2004, s.103.

usulü bir eğitim sistemi uygulanacaktır' ibaresi yer almaktadır.¹⁶

*“İngiliz eğitimi görmüş hiçbir Hindu kendi dinine içten bir şekilde bağlı kalmaz. Eğitim planlarımız izlendiği takdirde Bengal'in saygıdeğer sınıfları içinde tek bir putataparın bile kalmayacağı benim sağlam kanaatimdir.”*¹⁷

Çinhindi'de eğitim politikasının genel olarak iki amacı bulunmaktadır. İlki sömürgeleştirilmiş halklarla Çinhindi'nin hemen dışındaki dünya arasında varolan siyasi ve kültürel bağı koparmak, diğer amacı da sömürge bürokrasisinin ve büyük ticari girişimlerin ast mevkilerinde siyasi olarak güvenilir, sadık kültürlenmiş yerli seçkin grubu olarak hizmet vermek üzere hassas şekilde ayarlı Fransızca konuşan, yazan Çinhindili üretmektir.¹⁸

Yeni devletlerin 'ulus inşaa etme' politikalarında milliyetçi ideoloji, eğitim sistemi ve idari düzenlemelerde kendini göstermektedir. Sömürge devletin ve şirket sermayelerinin ihtiyaç duyduğu memurlar ordusu bu yolla karşılanmaktadır. Bu insanların iki dil bilmeleri merkezdeki ulus ve sömürge halk arasında gördükleri dilsel işlev anlamında da önemli olmaktadır. Modern eğitim sistemi sadece sömürge devlet eliyle değil, dinsel ve laik örgütler aracılığıyla da yayılmaktadır.

18.yy.'da ulus devlet anlayışının temelinde merkezi ekonominin düzenlenmesi ve piyasanın merkezi denetiminin sağlanması yolunda, üretim için gereken hammaddenin elde edilmesini kolaylaştıran, sermayeye ulusal sınırlar içinde gerektiği gibi hareket etme imkanı tanınması yatar. Birliğin sağlanması için varolan kültürel çeşitliliğin homojenleştirilmesi gerekmektedir. Farklı kültürlerin içinde egemen kültür asli unsur olarak kabul edilir, diğerleri de onun kültürüne tabi kılınır.¹⁹

19.yy sonunda imparatorluklar bir avuç ulusal kadro tarafından yönetilmeyecek kadar büyüyünce gerek metropolde gerekse sömürgelerde kapitalizmle işbirliği halindeki devletin hızla işlevlerini çoğalttığı görülmektedir. Bu durum hızla devlet

---

¹⁶ Donald Eugene Simith, **India as a Secular State, Percival Spear India, Pakistan and the West**, Princeton University Press, 1963, Osmania University, Digital Library Of India, s.337-338.

¹⁷ Simith, s.339.

¹⁸ Anderson, s.140-150.

¹⁹ L.İşıl Ünal, “Eğitimde Çokkültürlülük: Anadil, Çokdillilik ve Kültürel Kimlikler”, **4.Demokratik Eğitim Kurultayı**, Cilt.1, (1-5 Aralık 2004), s.177.

bürokrasisinin ve ihtiyaç duyulan kadroların üretilmesi için standart ve merkezi okul sisteminin kurulmasını sağlamıştır.

19.yy. sonu Fransa'nın Cumhuriyetçi ahlakçıları için yurttaşlığın inşası yurttaşları ahlaki yönden yükseltmek, yasalara saygı duymalarını ve itaat etmelerini sağlamak, bir yandan bireysel ve toplumsal görev bilincinin biçimlenmesine katkıda bulunurken diğer yandan okullaşmış çocuklarda kişilik özellikleri uyandırıp toplumsallık biçimlerini teşvik ederek, yurttaşlık, duyarlılık, davranışlarını siyasi amaçlar doğrultusunda eğitmek anlamında gelişmiştir. Cumhuriyetçi ahlak anlayışı sınıf ve din ayrımları konusunda unutkan siyasi toplumu mümkün kılacak fikir ve duygular ortaklığı yaratmalıdır.²⁰

Ulusal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi sürecinde her milli devletin geçmiş/tarihten yararlanarak çeşitli mitler yarattığını bu yolla ulusal bütünleşmeyi gerçekleştirmeye çalıştığını görürüz. Çocuklara ulusal kimlik duygusunun verilerek dolaylı şekilde yurtseverlik aşılandığı süreçte eğitim sisteminin denetimiyle hiçbir modern devletin gözardı edemeyeceği bir toplumsallaştırma gerçekleştirilir.²¹

Kapitalist eğitimin bir önceki aşamasında eğitimde millileştirme politikalarıyla homojen bir kültür yaratılırken, sermaye birikim sürecinin bütünlüklü işleyişi garanti altına alınmış olmaktadır. Kapitalist üretim tarzı ve kapitalist toplum yapısının bilgi ve donanımlarının sağlanması ihtiyacı düşünüldüğünde, kapitalist bütünleştirici, dönemsel bir unsur oluşturulmuş olur.²²

1.3. Kapitalist Devlet'e Nitelikli İşgücü Yaratma İşlevi

Eğitim'in İngilizce karşılığı olan "education" sözcüğü anlam olarak tamamen farklı ancak yazılış olarak birbirine çok benzeyen iki Latince sözcükten türemiştir. Bunlar, bireyi işgücüne dönüştürmek anlamında, kullanılan "educare" ve dışarı ya da ileri götürmek, özerkleştirmek, kendini aşmak anlamına gelen "educere" sözcükleridir. "Educere" ile öğrencilerin hem dünyayı hem de kendilerini keşfetmelerine izin verilip,

²⁰ Füsün Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde**, İkinci Baskı, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2005, s. 23.

²¹ İnal, *Eğitim ve İktidar: Türkiye'de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, s.61.

²² Pfeifle, s. 56.

herhangi bir faydacı nedenle değil, kişi olarak fikir ve becerilerine içkin olarak değerli fikirleri izleyip becerilerini geliştirmeleri beklenirken, “educare” ile eğitim devletin ekonomi politikasının bir parçası olarak görülür, eğitime tabi tutulanlar da devletin hizmetlisi, insangücü ve insan kaynakları olarak görülürler. Kapitalist koşullarda eğitim iyi bir iş, yüksek bir gelir, öğrenim düzeyi hiyerarşisinde bir üst basamağa geçiş olanağı sağladığı için değerlidir.²³

Devletin eğitimi denetim ve yönlendirme altında tutmadığı dönem, toplum ve sistemlerde eğitim, aile ve dinin belirleyiciliği altında kalmıştır. Ancak gelişen süreç içinde ulus devletin gelişiminin bir sonucu olarak devletin eğitimi biçimlendirmesi, denetlemesi ve yönlendirmesi söz konusu olmuştur.²⁴ Devlet kapitalist toplumsal yapının sürekliliğini sağlamak, “kapitalist-ulus devlet” vatandaşlığı fikri aşılınmış bireyler yetiştirilmesini denetlemek zorundadır.

Sosyalizasyon aracı olarak eğitim, ulus-devlet gelişimine paralel olarak kapitalist toplumun tanımladığı bireylerin oluşumunu hızlandırır. Yeni toplumu yapılandırırken kapitalist ekonominin şartlarına uygun donanımlı insangücü yetiştirilmesi işlevini de üstlenir. Devletin parasız eğitimi desteklemesiyle birlikte, tüm ülkede aynı eğitimi veren hiyerarşik bir okullaşmayla, toplumsal ilişkileri meşrulaştıran okullar üzerinde doğrudan denetim kuran birim olmuştur.²⁵

Bu şekilde kapitalist-ulus devlet yaratma anlayışıyla devlet finansmanına bağlı bir eğitim anlayışı şekillenir. Ulus devletin gelişimiyle ulusal eğitimin gelişimi birbirine paralel işleyen bir süreci belirler. Kapitalizmin gelişiminin erken aşamalarında eğitimin temel işlevi yalnız homojen bir vatandaşlık bilinci geliştirmek ve bu kanalla kapitalist ilişkilerin üzerinde yükseleceği alt yapıyı hazırlamak olmuştur.²⁶

---

²³ Seçkin Özsoy, “Bilginin Metalaşma Süreci: “Eğitimdeki Yapısal Dönüşüm”e İlişkin Bazı Çıkarımlar”, **Disk’in 40. Kuruluş Yıldönümü Çerçevesinde Eğitim Paneli**, İstanbul: Dedeman Otel, 17.06.2007.

²⁴ İnal, *Eğitim ve İktidar: Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, s.45.

²⁵ Michael W. Apple, **Eğitim ve İktidar**, Ergin Bulut (çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2006, s.75-87.

²⁶ Fuat Ercan, “1980’lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması: Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları” **,75 Yılda Eğitim**, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1998, s.26.

Kapitalist sistemin tarihsel süreç içindeki evriminde ortak payda sermaye birikiminin sürekliliğidir. Sermaye birikimi bu bağlamda sistemin olmazsa olmaz koşuludur. Sermaye birikimi için yeni kaynak ihtiyaçları duyulmaya başlamasıyla iktisadi büyümelerini sağlamak için yeni ulus-devletler ülke içinde sanayi üretimine uygun nitelikli işgücü yetiştirme ihtiyacı duyarlar.

Bireyin işgücü piyasası içinde hangi konumda yer alacağı, ne tür vasıflara gerek duyacağı, hangi meslek alanına ne tür bireylerin gerektiği ve istihdamın ekonomik ölçütleri devlet ve müfredat tarafından tanımlanır.²⁷ Sermaye birikimi içinde işlevsel bir değişiklik başlar. Siyasal alan piyasa ekonomisi içinde kaybolurken devletin işlevinin tanımı tekrardan yapılır. Devlet yurttaşlık eğitimini bir yandan yaygınlaştırırken toplum da üretim-tüketim mekanizmasına dönüşür, eğitim sistemi vasıflı emek üretecek bir işlev üstlenir çünkü bilimsel ve teknik bilgiye daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Yurttaşlık eğitimiyle kapitalist toplumun gelişimine ilk adım atılmış, sermaye birikimi için gereken ortamın yaratılması adına eğitim kamusal bir hizmet olarak arz edilmiş, kapitalist toplumsal yapı için gereken donanıma sahip iş-gücünün yaratılmasına olanak sağlayan bir yapı değişikliği gerçekleştirilmiştir.²⁸

Toplum içinde artan tüketim eğilimi, bilimsel ve teknik bilgi ihtiyacını arttırmış, buna bağlı olarak eğitim sistemiyle bilimsel ve teknik bilgi donanımı için gereken vasıflı emeğe duyulan talep gelişmiştir. Kapitalist gelişmeyle bireyin bilgi, donanım ve yeteneklerinin geliştirilmesi yerine, malların en fazla üretilip, tüketilmesinin hedeflendiği bir değişim yaşanmıştır.²⁹

Özetle eğitim, kapitalist sistem dahilinde üretilen mal ve hizmet için gerekli olan emek gücünün beceri ve nitelik kazanmasına yardımcı olur. Böylece, üretimdeki emek faktörü gelişirken, üretimin niteliği de gelişecektir. Bu yönüyle eğitim, kapitalist üretim sistemi için olmazsa olmaz bir girdi olarak varsayılabilir.

---

²⁷ Fatma Gök, "Türkiye'de Eğitim ve Kadınlar", **Eğitim ve Toplum**, No.3, (Bahar 1994), s. 3-5.

²⁸ Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm*, s. 22.

²⁹ Ercan, *75 Yılda Eğitim*, s.26.

1.4. Eğitimin İdeolojik İşlevi

İdeoloji, toplumsal iktidar ilişkileri sayesinde oluşan, kendisi de iktidar ilişkilerinin oluşum dolayımı olan toplumsal düşünce ve anlamlar olarak aktarılabilir.³⁰

Marx'a göre ideoloji, egemen sınıflar, onların nesnel çıkarları ve bu çıkarları yeniden üretecek düşüncelerle ilişkilidir. Egemen ideoloji, kurulu düzeni ve ahlakı haklı ve meşru sayar, ebedi ilan eder.

“Yöneten sınıfın düşünceleri her dönemde yöneten düşüncelerdir, yani toplumun maddi güçlerini yöneten sınıf aynı zamanda entelektüel güçlerini de yönetir. Maddi üretim güçlerini kendi elinde tutan sınıf aynı zamanda zihinsel üretimi de denetler, yani bu sayede genel olarak söylemek gerekirse zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşünceleri de tabi hale gelir.”³¹

Marx, her düşüncenin ideolojik olmadığını, yalnız nesnel çelişkilerin üstünü örterek onları öznelerin bilincinden saklayan düşüncelerin ideolojik olduğunu söyler. İdeolojik düşünceler, maddi toplumsal pratik içindeki gerçek çelişkileri ve çıkarları, toplumsal pratiği değiştirecek olan kesimlerden saklayarak, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet edecek şekilde gösterir. İdeoloji, ancak iktidar ilişkilerinin asimetric kılındığı toplumsal ilişkiler içinde oluşan toplumsal bilinçtir ve iktidar ilişkilerinin sürekli çarpıtıldığı, bozulduğu bilinç biçimlerini yansıtır.³²

Althusser'e göre, ekonomik olgular kendilerini olduğu gibi politik ve ideolojik düzeylerde göstermezler; bu temsili ilişki dolayımı, sembolik ve çoğu zaman farklılaşmış bir hale gelmektedir. Polis, ordu, mahkeme, hapisane vb. kurumlar esas olarak zorlama ve şiddet kullanımı temelinde işlerken eğitim kurumları, aile, din, medya araçları, siyasal partiler ve sendikalar gibi kurumlar ideolojik onaylama

³⁰ Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, Birinci Basım, Ankara: İmge Yayınevi, 1997, s.8.

³¹ Karl Marx ve Frederic Engels, **The German Ideology**, London: Lawrence & Wishart, 1974, s.64.

³² Sancar, s.23.

mekanizmalarına bağılı olarak varolurlar.³³

Althusser, devletin tüm ideolojik aygıtlarının aynı hedefe, kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretimine yöneldiğini belirtir. Kapitalist düzen içinde hayati olan bu ilişkileri üretenler, evrensel olarak egemen burjuva ideolojisiyle örtülmüş ve gizlenmiştir. Hakim ideoloji devletin ve akademik kurumların desteğinden yararlanır.³⁴

Bir diğeri düşünür Foucault, toplumsal bütünlüğü açıklamaya yönelik makro kuramlara karşı çıkar; ideoloji-bilim, bilgi-iktidar kavramlarının zıt ve dışlayıcı tanımlarını reddederek iktidar sorunsalını devlet iktidarı ve sınıf tartışmalarının dışına çıkarmak ister. Foucault'ya göre iktidar bilginin üretiminden ayrılmaz; iktidar sınıf ilişkisinin oluşturduğu çıkarlar arasından belirlenmez, iktidar 'şey'leri tanımlayan arzunun ne olduğunu öğreten bilgiyi biçimlendiren ve söylemi üretendir.³⁵

“İktidarı devletin egemenliği ve yasaların gücü çerçevesinde yani baskının örgütlenmesi olarak tanımlamaktan kurtaramazsak devletin altında ve ötesinde beden, cinsellik, aile, akrabalık, bilgi ve teknoloji olarak işleyen iktidarı çözümleyemeyiz.”³⁶

“İktidarın bedenler üzerinde kurulması 18.yy.dan bu yana okullarda, hastanelerde, kışlalarda, fabrikalarda, kentlerde, ailede geliştirilen disiplin teknikleriyle olanaklı hale gelmiştir.”³⁷

Foucault, eğitim kurumları olan okulları diğeri resmi kurumlar gibi bir denetleme ve baskı aracı olarak tanımlar; tüm bu kurumlarda bireylerin doğrudan kayıt ve gözetim altında tutulduğunu belirtir. Bu şekilde birey okula başlamasıyla birlikte devletin gözetimi altına da girmiş olur. Bireyler, disiplinin sağlanması için en etkin aygıt olarak kullanılan okulda bağımlı ve itaatkar hale gelmektedirler. Sınavla belgesel olarak birey bilgi ve iktidarın disiplini altına girmektedir.

---

³³ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Y. Alp ve M. Özışık(çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 1978, s.127.

³⁴ Althusser, s.130.

³⁵ Sancar, s.120.

³⁶ Michel Foucault, **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings**, Colin Godon(der.), New York: Pantheon Books, 1980, s.119.

³⁷ Foucault, s.59.

İdeoloji yalnız bir düşünceler ya da temsiller sisteminden ibaret değil aynı zamanda faillerin yaşam tarzlarını ve geleneklerini kucaklayan toplumsal pratiklerin bütünlüğünde sıva işlevi gören bir dizi maddi pratiği kapsar. Sıva işlevi ile ideoloji bir yandan yaşanan pratikleri algılamamızı güçlendirirken diğer yandan çimento işleviyle toplumu ve varolan eşitsiz ilişkilerin yeniden üretimini olanaklı hale getirir.³⁸

T.Eagleton, ideolojinin egemen toplumsal grup ve iktidar ilişkilerini meşrulaştırma açısından önemi üzerinde durur. Eagleton'a göre egemen iktidar kendi inanç ve değerleri dışındaki her türlü rakip fikir ve düşüncüyü sistemli şekilde dışlayarak ve toplumsal gerçekliği kendi çıkarlarına uygun şekilde çarpıtarak kendi inanç ve değerlerini doğallaştırma ve evrenselleştirme yolunu izler.³⁹

Liberal ideolojiye bakıldığında; eğitim kutsanan, herşeyin başı olarak görülen ve mitlerle yüceltilen bir değerdir. Kapitalizmin başlangıcından beri büyük önem atfedilen ve toplumsal süreçlerin başında gelen eğitim, sermayenin ihtiyaçlarına paralel yeni biçim ve içerikler kazanır.⁴⁰ Sermayenin gelişimini birçok yönden destekleyen bu kamu hizmetiyle herkes için daha yaşanılabilir bir dünya kurulacağı inancı pekiştirilir ve toplumdan eğitime koşulsuz destek vermesi beklenir.

Türkiye'de ilkokuldan başlayarak verilen dersler analiz edildiğinde yoğun bir ideoloji aktarımıyla karşı karşıya kalındığı görülür. Bu ideolojik içerik, yerleşik düzen ve sınıf sistemini, cinsiyet ayrımcılığını, milliyetçiliği resmi ve açık veya gayri resmi şekilde benimsetmeye yönelik olarak sunulur.⁴¹ Zaten eşitsiz olan toplumsal işbölümü, eğitim kurumlarında yeniden üretilir. Böylece, okulda yaratılan etkileşimle çocukların toplumda yaşadıkları yoksunluklar yeniden üretilmektedir.⁴²

Devlet ideolojisinin en iyi yansıtıldığı alanlardan biri müfredattır. Türkiye'deki ders kitaplarına baktığımızda "Türk"ten başka bir etnik grubun varlığı kabul edilmemektedir. Ders kitaplarında, otoritenin yüceltilmesine, hatta kutsallaştırılmasına

---

³⁸ D.J.Sholle, "Eleştirel Çalışmalar; İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye", **Medya, İktidar ve İdeoloji**, Ankara: Ark Yayınları, 1993, s. 221 Aktaran: Fuat Ercan, *Toplumlar ve Ekonomiler*, s.139.

³⁹ Terry Eagleton, **İdeoloji**, 1. Basım, Muttalip Özcan(çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s.23.

⁴⁰ Ünal, *4.Demokratik Eğitim Kurultayı*, s.34.

⁴¹ Fatma Gök, "75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet", **75 Yılda Eğitim**, İstanbul: İşbankası Yayınları, 1999, s. 1.

⁴² Bryan S. Turner, **Eşitlik**, 1. Basım, Bahadır Sina Şener(çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 1997, s. 37.

dayalı bir itaat kültürü üretilmektedir. Irk, toplumsal cinsiyet, toplumsal sınıf, din, dil bağlamında ayırıcı ve dışlayıcı bir söylem görülmektedir. Sürekli olarak “iç düşmanlar” ve “dış düşmanlar” ifadelerine yer verilmektedir.⁴³ Başka bir deyişle, okul müfredatı devletin resmi söylemiyle birebir örtüşmektedir.

Bourdieu’ye göre, burjuva eğitim sistemi bir eşitsizlikler sistemidir. Aileden alınan bilgi, tarz, beceri ve beğeni gibi değerleri ifade eden burjuva “habitus”u, yüksek öğrenim sisteminde değer verilen ve ayrıcalık yaratan niteliklerle uyum halindedir. Bu nedenle burjuva çocukları, sınavlarda son derece doğallıkla başarılı olmaktadır.⁴⁴ Diğer bir deyişle, eğitim sistemi sadece bilgi iletmekle sınırlı kalmaz; seçme-eleme (sosyal ayıklama) düzeneği kurar ve toplumdaki eşitsizliklerin meşrulaştırılmasını kolaylaştırır. Bundan dolayı, okulun aktardığı kültür aslında egemen sınıfların kültürüdür.⁴⁵ Ancak diğer taraftan, eğitimle sembolik eşitliği sağlandığı da ortadadır. Tüm okul öğrencilerine üniforma, standart müfredat ve ders kitapları, eğitim materyalleri, aynı ölçme-değerlendirme araçları bu eşitliğin görsel malzemeleri olarak sunulur. Bu “eşit” yapı, toplumun bir minyatürü (Fichte ve Durkheim’in da tasarladığı şekilde) biçiminde tasarlanarak çocukların okuldan topluma geçişlerini -sosyalleşme- de kolaylaştırır.⁴⁶

Görünen, normal müfredatın dışında dolaylı olarak sunulan değer ve anlayışları gizli müfredat olarak adlandırabiliriz. Gizli müfredatla öğrenciler itaatli ve uyumlu olmaya yönelik yetiştirilirken diğer yandan da geleneksel sınıf yapısının korunması sağlanır.⁴⁷ Öğrenciler, gizli müfredat yoluyla sınıflandırılmayı, karşılaştırılmayı, varolan hiyerarşik yapıyı normal karşılamaktadırlar. Kapitalist sistemin ussallığına uygun değerler - toplumsal kurallar, iş, otorite - gizli müfredat içinde işlenir.⁴⁸ Eğitim sisteminin en tipik örgütü olan okul öğrenim ve meslek yaşamındaki başarıların kişisel yetenek ve becerilere bağlı olduğu inancını güçlendirerek bir yandan eşitsizlik üzerine

---

⁴³ Melike Türkün Bağlı ve Yasemin Esen, **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**, Birinci Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 38-44.

⁴⁴ Peter Burke, **Kültür Tarihi**, Birinci Basım, Mete Tunçay(çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, syf.83.

⁴⁵ Aronowitz Stanley ve Henry A.Giroux, **Education Under Siege-The Conservative, Liberal and Radical Debate Over Schooling**, London, Routledge and Kegan Paul (ed.), 1987, s.80.

⁴⁶ Kemal İnal, “Çocuklara Derin Program: Gizli Müfredat”, **Evensel Kültür**, 09.04.2005, syf.8.

⁴⁷ Kemal İnal, “Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi”, **Praksis**, No.14 (Kış-Bahar 2006), Syf.265-287.

⁴⁸ Henry A.Giroux, “Theories of Reproduction and Resistance in The New Sociology of Education”, **Harvard Educational Review**, Cilt.3, No. 53, (1983), s.263.

kurulu sınıfsal yapılanmayı haklılaştırır, diğer yandan olası başarısızlığın suçunu çocuğa ya da aileye yükler böylece işbölümündeki hiyerarşiye uygun özbenliğe sahip bireyler yetiştirir.⁴⁹ Özetle, eğitim başlı başına politikası, finansmanı, müfredatı ve pedagojisiyle iktidarın ve ideolojinin iç içe geçtiği mücadele ve uzlaşma alanı olur.⁵⁰

Kapitalist devletin temel sorunu şu şekilde anlatılabilir; kapitalist devlet bir taraftan birikim süreçlerine müdahale etmek, bunu yaparken de en geçerli çözümlerin devlet dışında üretilebileceği önerisini kollamak için aynı müdahaleyi gizlemek zorundadır. Sermaye birikimi için gerekli işlevleri yerine getiren ve kendisi de bu birikime bağımlı olan kapitalist devlet bütün bu gerçekleri örtmek gibi bir görevle karşı karşıyadır.⁵¹

Son yıllarda ülkemizde yaşanan değişim eğilimlerine baktığımızda eğitim sistemini belirlemede devletin veya siyasal iktidarın tek yanlı belirleyiciliğinin değiştiğini görüyoruz. Devletin eğitim üzerindeki tarihsel ve sürekli belirleyiciliğinden sermayenin belirleyiciliğine doğru anlamlı bir geçiş olduğu görünüyor. Devletin işlevsizleştiği yönündeki vurguya karşın diğer alanlarda olduğu gibi eğitim sistemindeki liberalleşme sürecini hazırlayan bizzat devletin kendisi olmuştur.⁵²

---

⁴⁹ Seçkin Özsoy, “Eşitlikçi Bir Eğitim Deneyimi Olarak Köy Enstitüleri”, **Eğitim Bilim Toplum**, Cilt.2, No.7 (Yaz 2004), s. 4-15.

⁵⁰ Michael W. Apple, **Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar**, Birinci Basım, Fatma Gök(çev.), Ankara: Eğitim Sen Yayınları, 2004, syf.96-97.

⁵¹ David Held, “Political Theory Today”, Polity Press and Stanford University Press, 1991, s.360.

⁵² Ercan, *75 Yılda Eğitim*,s.28.

İKİNCİ BÖLÜM

2- PİYASA MEKANİZMASINA BAĞLI OLARAK EĞİTİMDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER

Bu bölümde, piyasa mekanizmasının eğitimi nasıl şekillendirdiği dört farklı başlıkta incelenmektedir. İlk başlıkta, 1960'lı yıllardan sonra kalkınma yaklaşımlarının eğitimi nasıl etkilediği, devletlerin ekonomi politik programları doğrultusunda nasıl bir eğitim politikası oluşturdukları anlatılmaya çalışılacaktır.

İkinci başlıkla, 1980 sonrası neoliberal dönüşümle birlikte yaşanan özelleştirme sürecine değinilecektir. Son yıllarda “eğitim sektörü” kazanç getirici bir sektör olarak devletin ve sermayenin ilgi alanına girmiştir. Rekabet koşullarında devletler, pek çok alanda yatırım yapılması için teşvikler sunmazken, eğitim “sektör”ünün geliştirilmesi adına sermayeye büyük destek sağlamaktadır. Bu özelleştirmeden çok bir sermayeleştirme sürecidir.

Üçüncü başlıkta, yaşanan neoliberal sürecin tahrip edici taraflarının olabildiğince görünmez kılınması adına ortaya atılan yapısal uyum politikalarından söz edilmektedir. Devlet ve onun desteğindeki sermayeyle eğitim alanı, piyasa güçlerinin egemenliğine bırakılmakta ve bu gerçekleştiğçe devletin ekonomideki rolü büsbütün azalmaktadır. Oysa bu yaklaşımlar neoliberal politikalarla artan yoksulluk, işsizlik ve yitirilen sosyal haklar için bir çözüm üretememiş, kısa vadede çözüm olarak sunulan yapısal uyum politikalarıyla sosyal politikalar alanında ciddi gerilemeler gerçekleşmiştir. Bu noktada DB ve IMF gibi uluslararası sermaye örgütleri az gelişmiş ülkeler için STK'ları ortaya atmış, bu şekilde yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik gibi sorunlara yönelik çözüm geliştirilebileceğini savunmuşlardır. STK'ların desteklenmesi noktasında DB ve IMF demokratikleşme, etkin hizmet gibi kavramları kullanmaktadır. Otoriter devlet baskısından bunalan vatandaşlar, bu şekilde yönetimde söz sahibi olacak, edilgin kimliklerinden sıyrılacaklardır. Aynı zamanda eğitimde etkinliğini büsbütün yitirmiş kamu alanı yerine STK'ların desteklediği özel sektör hizmeti gelecektir. Öncesinde gördüğümüze benzer şekilde ekonomik faydacı yaklaşımla şekillenen eğitim politikaları, STK'ların eğitim alanında etkinliğinin artmasıyla

yoksulluğun önleneceğini, istihdamın da bu şekilde geliştirileceği görüşünü savunur.

Dördüncü başlıkla uygulanan neoliberal politikaların bir başka ayağı olan yönetim anlayışından bahsedilir. Etkinlik ve verimliliğini yitiren merkezi yönetimin yerini yerellere bırakmasıyla vatandaşların hizmetten daha kolay yararlanacağı düşüncesi geliştirilir. Oysa bu yolla devlet eğitimde hedeflediği neoliberal dönüşümün gerçekleşmesi için uygun zemini hazırlamaktadır. Yönetişim anlayışıyla devletler eğitime işletmeci bir tavırla kar getirici bir alan olarak yaklaşmaktadırlar.

Bölümde göstereceğimiz şekilde tüm bu yaklaşımlarla eğitime “yatırım aracı” ve gelecekte getireceği faydalar bütünü olarak yaklaşılmakta, eğitimde sermayeleştirme süreci hızla geliştirilmektedir.

2.1. Kalkınma Sürecinde Eğitim

1960’lı yıllarda az gelişmiş ülkeler için önemli bir yeri olan eğitim, kalkınmaya ilişkin analizlerle insanın verili donanımını arttırarak, ulusal kalkınmanın temel mekanizmalarını oluşturulmasında etkili olmuştur. O yıllarda eğitime ilişkin temel referans ekonomik ve toplumsal kalkınmaya ilişkindir. Eğitimin bireysel faydasına vurgu yapan, emek gücünün niteliğinin arttırılması gerektiğini savunan “beşeri sermaye-insan sermayesi” teorisi de bu dönemde ortaya atılmıştır.

Adam Smith’den sonra T.W.Schultz ve G.Becker gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen “insan sermayesi” kavramı ülke ekonomisinin ya da bir ulusun gelişmesinin öncelikle o ulus insanların geliştirilmesiyle gerçekleşeceğini savunur. Ulus kendi insan kaynaklarını geliştirmeden ekonomik, siyasi ve kültürel kalkınmasını da gerçekleştiremeyecektir.⁵³ Schultz ve Becker, yaptıkları çalışmalarla insan sermayesiyle toplumda eğitilmiş insanların nasıl yüksek gelir elde ettiğini göstermeye çalışır. H.W.Singer ise “beşeri sermaye” faktörüyle kalkınmışlık farkının söz konusu toplumların eğitime yaptıkları harcama düzeyindeki farklılığa dayandığını belirtir. Ona göre kalkınmanın temel sorunu zenginliğin yaratılması değil, eğitilmiş insan gücünün

---

⁵³ Samuel E.N.Okoh, “Education As a Source of Economic Growth and Development”, **The Journal of Negro Education**, Cilt.49, No.2 (1980), s. 203-205.

ileri gelen zenginliği yaratabilme kapasitesi olmalıdır.⁵⁴

Beşeri sermaye teorisine göre eğitim, işgücünün verimliliğini yükselterek siyasal bilinci ve demokratik toplumun işlevlerinin geliştirmesinde, teknolojik ilerlemelerin keşfedilip ulusal kalkınma üzerinde çok yönlü etkilere sahiptir. F.Harbison ve C.Myers'e göre, fiziksel sermaye ve doğal kaynaklar üretimin pasif faktörleridir; insan ise sermayeyi harekete geçirerek doğal kaynakları keşfederek sosyal, ekonomik ve siyasal organizasyonları oluşturup ulusal gelişmeye yön veren aktif etkindir.⁵⁵ Az gelişmiş ülkelere ekonomik anlamda gelişme gösterebilmeleri için sunulan çözüm, eğitim yoluyla insan sermayelerini yetiştirmeleri, böylece gelişmiş insanlarla kalkınmış bir ulus haline gelecekleri düşüncesidir.

Eğitime sadece bireyler açısından değil, yatırım aracı ve gelecekte getireceği bireysel yararlar açısından bakmak, eğitimin kendisinin üretilme koşullarının ve sermayeleştirilme sürecinin başladığı andır. Hükümetlerin uyguladığı sosyal dışlama ve şiddetli eşitsizliğe dayalı politikalarla halihazırda bozulmuş eğitim sistem, piyasanın da etkisiyle büsbütün zayıflar.⁵⁶

Bu yaklaşıma gelen eleştiriler de mevcuttur. Ercan, "İnsan Sermayesi" kavramının en kötü tarafının "insanın sermayeleştirilmesi" olduğunu belirtmektedir. Eğitimi bireyin gelecekteki kazancı olarak görmek onu tamamen ekonomik egemenliğe indirgemektir.⁵⁷ Aslında bu yaklaşım ileriki yıllarda eğitim ticarileşmesi için teorik dayanağı da oluşturacaktır.

---

⁵⁴ Ercan, *75 Yılda Eğitim*, s.25-30.

⁵⁵ F.Harbison ve C.A. Myers, "Education, Manpower and Economic Growth: Strategies of Human Resource Development", New York: McGraw-Hill Book Company, 1964 Aktaran Vural Hoşgörür ve Gamze Gezgin, **Ekonomik ve Sosyal Kalkınmada Eğitim**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi,Cilt.2, No.2, s.3.

⁵⁶ Keith Faulks, "Rethinking Citizenship Education in England: Some Lessons From Contemporary Social and Political Theory", **Education, Citizenship and Social Justice**, cilt. 2, s.129.

⁵⁷ Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm*, s.24.

2.2. Özelleştirme ve Eğitim

1970’li yıllarda sermayenin kar oranlarında meydana gelen azalmayla ekonomik krizler ortaya çıkmış, devletler bu krizler karşısında kamu maliyesi politikalarını değiştirip çeşitli sübvansiyonlarla sermayeyi destekleme politikalarına yönelmiştir. Bu şekilde devlet gelirleri azalırken harcamalar çoğalmış, önce kamu açıkları daha sonra borçları artmış, devletin ekonomiye müdahaleleri sonuçsuz kalarak kriz derinleşmiştir. Devletler bu noktada küçülmeyi krizden çıkmak için bir çözüm olarak görmüşürler.⁵⁸

Kapitalist ulus devletin yaratılması sürecinde, eğitim hizmeti, bir kamu hizmeti olarak devlet tarafından sunulmakta ve kapitalizmin gelişimi için eğitilmiş işgücüne eğitim politikalarıyla ulaşmayı hedeflemektedir. 1980 sonrası ortaya çıkan neoliberal politikalarla ise eğitimde özelleştirme adı altında bir “sermayeleştirme” sürecinin başladığından söz edebiliriz. Bu süreç içinde toplumsal kesimlerin önünde var olan engeller arttırılmakta, gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlik yeniden üretilerek, toplumsal eşitsizlik, eğitimsel eşitsizlikle arttırılmaktadır.⁵⁹

1980 sonrası eğitimde yaşanan süreci aktarmak için sadece, kamu sektörünün yerini özel sektöre bıraktığı ya da hizmetin bir bedel karşılığı verildiği “özelleştirme” tanımını kullanmak yeterli olmamaktadır. Aksine sadece özelleştirme tanımına vurgu yapılması olgunun anlaşılmasından da uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu süreçte yaşanan sadece özel ve kamusal ayrımı ya da özel sektörün bütün ipleri eline alarak kamusal olanı tamamen saf dışı bırakması değil, aksine kamu ve özeline iç içe geçmiş olduğu ilişkiler ağıdır. Piyasa tarafından ele geçirilen bilgi ve bilgiye ulaşma özgürlüğü sermaye ve kamusal ayrımıyla veya özelleştirme ile sınırlı tutulamaz. Neoliberal dönüşümle sadece özel olan kamu aleyhine genişlememekte, hem özel hem kamusal olan yeni bir temelde tekrardan düzenlenmektedir. Süreci de bu anlamda özelleştirme olarak değil, sermayeleştirme olarak tanımlamak çok daha açıklayıcıdır.⁶⁰

⁵⁸ÖzelleştirmeTürkiye [http://www.petro-
is.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm](http://www.petro-
is.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm) (3 Aralık, 2006).

⁵⁹ L.İşıl Ünal ve Seçkin Özsoy, “Modern Türkiye’nin Sisypnos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği”, **75 yılda eğitim**, Türkiye İş Bankası yay: İstanbul, 1999, s.39-65.

⁶⁰ Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm*, s.16-19

Neoliberal eğitim politikalarının temelinde devletin eğitime müdahalesiyle eğitimde etkinliğin azalacağı düşüncesi yatar. Bu görüşün fikir babası olan Friedman'a göre bürokratik sistemlerde eğitim harcamalarının artması ekonomide gerilemeye neden olacak, devletin eğitime yaptığı harcamalarla devlet kaynakları "kara delik" gibi emilecek, oluşan aşırı maliyetle eğitim hizmetinin arz miktarı da düşecektir.⁶¹ Bu görüşle, özeline kamudan daha iyi olduğu, rekabet ortamının standartları yükseltip etkinlik ve verimliliği arttırdığı fikri de yaygınlaşır. Eğitimin paralı hale getirilmesi hakkında "ücretsiz verilen hizmetlerin kıymetinin bilinmeyeceği gerekçesi" öne sürülmektedir.⁶² Liberal görüşe göre devlet, eğitimde vergiler koyup insanları yük altında bırakmak yerine, hükümet ve yasalarıyla tamamen elini eğitimden çekmeli, gençliğin yetiştirilmesi ve öğrenimini özel kurum, kuruluşlara ve velilere bırakmalıdır.⁶³

1980 öncesi yatırım perspektifi kısa erimli olan özel sektör, kar maksimizasyonunu en kısa zamanda gerçekleştirmeyi amaçlamakta, risk ve maliyeti yüksek, toplumsal yararı fazla olan eğitim alanında yatırım yapmayı tercih etmemektedir.⁶⁴ Neoliberal dönüşümle birlikte eğitim, sermaye üzerinde etkisi oldukça büyük olan OECD ve DB'nin talepleri doğrultusunda sermaye birikim krizinde yeniden değerlendirme alanı olarak metalaşmıştır.⁶⁵ DB, az gelişmiş ülkelerde devletin eğitim hizmetini sunmasının mali kaynaklardaki yetersizliklerden dolayı zor olduğunu, özel sektörün devlete destek olması gerektiğini savunur.⁶⁶

DB'na göre özel sektörün kamuyla karşılaştırıldığında pek çok avantajı bulunmaktadır. Örneğin özel sektörün verdiği eğitim politikasıyla yetişen bireyler işgücü piyasasına kolayca uyum sağlayıp, piyasadaki sirkülasyonu sağlayacak elastikiyete sahip olmaktadır. Böylece mezun olunca daha rahat iş bulabilmekte, piyasa mekanizması koşullarına öğrenim hayatlarında hazırlanmaya başlamaktadırlar. Diğer yandan bu sektörde görev alan öğretmenler esnek çalışma koşullarıyla, pazarın değer ve şartları doğrultusunda, rekabet sistemi içinde çalıştıklarından daha verimli ve

---

⁶¹ Ercan, *75 Yılda Eğitim*, s. 27

⁶² TÜSIAD, **Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim Ve Teknoloji**, Tüsiad Yay: İstanbul, 1994, s. 109.

⁶³ A.Benegas Lynch, "Açık Toplumda Eğitim", **Liberal Düşünce Dergisi**, (Kış,2001).

⁶⁴ Özsoy, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, sayı.7, s.4-15.

⁶⁵ Glenn Rikowski, "Education and Globalisation", House of Lord Select Committee on Economic Affairs Inquiry into the Global Economy, 22 Ocak 2002, <http://www.ieps.org.uk/cwc.net/rikowski2002d.pdf> (20 Ocak 2006), s.1-9.

⁶⁶ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTEDUCATION/0,,contentMDK:20756247~menuPK:2448342~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:282386.00.html> (3 Mart 2006).

etkin hizmet vermektedirler. Öğretmen maaşları da gösterdikleri performanslar doğrultusunda piyasa mekanizmasına göre belirlenmektedir.⁶⁷

Eğitimin yatırım alanı olarak görülmeye başlanmasıyla ulusal ve uluslararası sermayeler özelleştirme ve ticarileştirme sürecinde etkin bir dayanışma içinde bulunurlar. Başta, Britanya, ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve Brezilya ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde sermaye, özelleştirmelerden büyük kazanç elde eder. Dünya genelinde eğitim endüstrisinden yıllık olarak elde edilen kazanç 2 trilyon dolardır.⁶⁸ Harden'e göre eğitime yatırım yapan sermayedarlar altın madeni bulmuşçasına, ortasına düştükleri fırsatın şaşkınlığı içindedirler.⁶⁹

İngiltere'de sanayide, tarımda ve diğer sektörlerde yaşanan gerilemeyle yeni uluslararası iş alanları ihraç edilmeye başlanmış "eğitim sektörü" bu noktada yeni bir kazanç tipi olarak ortaya atılmıştır. Neoliberal dönemde rekabeti engellediği için diğer sektörlerde, teşvik politikaları bir bir gündemden çıkarken, eğitim alanında her devlet kendi sermayedarına özel teşvikler sağlamak ve uluslararası rekabette kendi ülkesini üst sıralara getirmek için bu destekleri sürekli kılmaktadır.⁷⁰

İnsanlar, okullarda rekabet koşullarında ayakta kalmak üzerine eğitilirken, sözkonusu eğitimi rekabet halindeki okullardan alırlar. Okullar arasındaki bu rekabet kapitalist ülke sermayeleri tarafından desteklenir. Örneğin Güney Britanya'da devlet, bu kazanç getirici yatırım alanının Rusya ve Ukrayna'ya kaymasından endişe etmektedir. ABD, İngiltere, Kanada gibi ülkelerin tekelinde bulunan eğitim alanı bu şekilde el değiştirmektedir.⁷¹ Bu konuda devletler, ulusal sermayenin eğitim alanında yatırım yapması için çeşitli teşvikler sunmaktadırlar. Her konuda rekabet edilen Çin'le eğitim alanında da rekabet edilmekte, ABD'nin eğitim "sektör"ünü Çin'e kaptırdığı

---

⁶⁷The World Bank Population and Human Resources Division, "Higher Education Reform in Brazil, Country Department, Latin America and Caribbean Region", 2005, <http://www1.worldbank.org/education/globaleducationreform/pdf/Brazil%20Higher%20education.pdf> (3 Mart 2006).

⁶⁸ Unesco, World Education Report, 2000, <http://www.unesco.org/education/information/wer/htmlENG/presentation.htm> (24 Nisan 2007).

⁶⁹ D.Shugarensky, D.Davidson ve A.Harden, "From Cordoba to Washington: WTO/GATTs and Latin American education", **Globalization and Societies&Education**, Cilt.1, No.3, (2003), syf. 323.

⁷⁰ R.Hatcher, "Getting Down To The Business: Schooling In The Globalised Economy, Education and Social Justice", 2001, s. 45-59.

⁷¹ Dave Hill, "Globalisation and Its Educational Discontents: Neoliberalisation and Its Impacts On Education Workers Rights Pay and Conditions", **International Studies In Sociology of Education**, Cilt.15, No.3 (2005).

söylenmektedir. Amerikalı öğrencilerin doktora eğitimi oranında çok ciddi düşüş yaşanırken, Hindistan ve Çin eğitim alanında hızla gelişmektedir. Eğitime faydacı yerden bakan, eğitimi sadece piyasa koşullarında geçerli bir mesleğe sahip olmak için araç olarak nitelendiren bu düşünceye göre Çin’de 3.3, Hindistan’da 3.1 milyon öğrenci mezun edilirken Amerika’da bu oran 1.3 milyonda kalmıştır. Çin’de 600.000 mühendis piyasaya çıkarken, Hindistan’da bu rakam 350.000, Amerika içinse 70.000 de kalmaktadır.⁷²

Eğitimde yaşanan dönüşümün özelleştirme olarak tanımlanmasının eksik bir ifade olabileceğinden bahsetmiştik. İngiltere’de kamu okullarında özelleştirme uygulamaları öncesinde gizli bir özerkleştirme ve ticarileştirme süreci yaşanmıştır. Benzer anlayış Pakistan’da da kendini göstermiş, sermayeleştirme çabaları ulusal sermayeyi zenginleştirmiştir. Latin Amerika’da ise özel okullardan sağlanan karlar sadece ulusal değil Amerika’daki sermayeye ve “marka okullar”a da akmaktadır.⁷³

Sermaye için karlı bir yatırım alanı haline gelen eğitim, bir yandan paralı hale gelmekte, hızla artan yoksul kesim değil paralı eğitim bedelini, devlet okulu masraflarını dahi karşılayamamaktadır. DB’nin bir taraftan eğitimi, az gelişmiş ülkelerin yoksulluktan kurtulmasının tek yolu olarak sunup, diğer yandan toplumun bu hizmetten bedel karşılığı faydalanabilmesini savunması, yoksul kesim düşünüldüğünde çelişkili bir yaklaşım olmaktadır.

DB’nin bu noktada sunduğu çözüm yolu, özel eğitim kurumları, sivil toplum kuruluşları ve hükümetlerin birlikte hareket ederek oluşturacakları eğitim projeleriyle, topluma çıkış yolu sağlamaları olmuştur.⁷⁴ Bu görüşe göre, eğitim hizmetini devletten beklemenin anlamı kalmamış, sadece özel sektörün vereceği eğitim hizmetinden toplumun her kesimin faydalanacağını beklemek de hayalcilik olmaktadır. Benzer şekilde eğitim sorunu ancak özel sektör, onu destekleyen devlet ve STK’lar tarafından çözülebilir.

---

⁷² Dr.Uğur Tandoğan, “Gelişmenin Motoru Eğitim”, Dünya Gazetesi, 23.08.05.

⁷³ Hill, *International Studies in Sociology of Education*, Cilt. 15, No. 3.

⁷⁴ World Bank, *Higher Education Reform in Brazil, The World Bank Population and Human Resources Division*.

2.3. Yapısal Uyum Politikaları ve Eğitim

1970’lerde refah devletinin içine düştüğü krizle birlikte kapitalizmin olumsuz sonuçları görülmeye başlanır. Kalkınma yaklaşımlarının işsizlik, yoksulluk gibi sorunları çözemediği görülmüş, çözüm olarak neoliberal politikalarla piyasanın işine yarayacak ve daha çok bireysel çıkarların önemsendiği bir eğitim sistemi kurgulanmaya başlanmıştır.⁷⁵

Kapitalizmin gelişimiyle artan uluslararası rekabet koşullarında bilgi ve donanımına sahip olmanın önemi daha fazla belirginleşmiştir. Böylece, eğitim ve ekonomi arasında var olan dolaylı ilişkiler 1970’lerle birlikte doğrudan kurulmaya başlamış; emek yoğun üretim biçiminden bilgi yoğun sanayi biçimine geçiş kurulmuştur. Bu süreçle birlikte gelişen neoliberal yapısal uyum politikaları eğitimin doğrultusunu tamamıyla değiştirmiştir.

Piyasa mantığını engelleyecek, toplumsal, idari ve yasal kısıtlamaları gündeme getirecek her türlü kolektif yapının “akıldışı” ilan edildiği bir ekonomik serbesti dönemi, 1970’lerle beraber gündeme gelmiştir. Kamu hizmetlerinin azaltılmasıyla sermaye üzerine düşen vergi yükü azalırken, sınıflar arası bölüşümde yeniden sermaye lehine düzenlenmektedir. Ulusal ölçekte devletin, uluslararası ölçekteyse IMF ve Yapısal Uyum Politikalarının yaşanan değişimde etkisi büyüktür.⁷⁶

1970’lerde yaşanan petrol şoklarıyla oluşan ekonomik istikrarsızlığın yapısal uyum politikalarıyla engelleneceği savunulurken bu politikalar dikkatle incelendiğinde görüleceği gibi serbest piyasa düzenine dayalı liberal bir ekonomi kurulmuştur.

Yapısal uyum programları, resmen 1980’li yıllardan itibaren uygulanan, geniş kapsamlı istikrar politikalarıdır. “Yapısal uyum”, piyasa güçlerine daha fazla dayanmayı ve devletin ekonomi yönetimindeki rolünün azaltılmasını beraberinde getirir. Bu kapsamda yalnız ekonomik değil pek çok sosyal hak, sağlık, eğitim ve konut hakkı gibi alanlarda da düzenlemeler yapılmıştır.

---

⁷⁵ Ercan, *75 Yılda Eğitim*, s.3.

⁷⁶ Pfeifle, s.45.

1970'lerin sonlarından bu yana Dünya Bankası ve IMF gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir bir kalkınmanın sağlanabilmesi için söz konusu ülkelerde önemli politik ve örgütsel reformların yapılmasının gerekliliğini ısrarlı bir biçimde vurgulamaktadır.⁷⁷ Bu çerçevede Dünya Bankası özellikle sağlık, eğitim, ziraat ve ticaret sektörlerinde ekonomik istikrar programları, yapısal uyum programları ve sektörel uyum programlarını hem makro ve hem de sektörel bağlamda gerçekleştirme noktasında proje desteği sağlama ve teşvik bağlamında ön plana çıkmaktadır.

Neoliberal politikalar, sosyal sektörleri ve toplumun en zayıf kesimini ciddi şekilde etkilemiştir. IMF'nin istikrar programında dört unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar, kamu harcamaları bağlamında talep kısıntısı, kredi kontrolü, reel ücret kısıtlamaları ve ticaret liberalizasyonunu içeren uzun dönemli arz politikalarıdır. Bu politikalar eğitim maliyetleri üzerindeki etkisiyle okulların ücretli hale gelmesi veya ücretlerinin yükselmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır.⁷⁸ IMF ve Dünya Bankasının dışsal müdahaleleriyle gerçekleşen bu süreçte neoliberal politikalarla kamu harcamaları kısılmakta, özellikle üniversitelere yönelik harcamalar aşağı çekilmekte, kamu harcamaları ve eğitim harcamalarında düşüşler görülmektedir.

1980'li yıllarda yapısal uyum politikalarının uygulandığı Latin Amerika ve Afrika'ya baktığımızda kişi başına düşen gelirin düştüğünü, enflasyonun hızla arttığını görürüz. Bütçe açıklarının azaltılması için vergiler arttırılınca eğitime ayrılan pay da gitgide düşmüştür. Bu dönemde Afrika'da, temel girdilerin arzının -kitaplar, diğer öğretim malzemeleri- yaşamsal ölçüde düşük olduğu raporlanmıştır. Reel ücretlerde ve öğretmenlere uygulanan maaşlarda kesinti ve düşüşler görülmektedir. Uyum politikalarının sonunda L.Amerika'da kentsel yoksulluk oranı, 11 ülkeden 10'unda yükselmiştir. "Kullanıcı ücreti" kavramı gelişmiş; kitaplar, okullar ücretli hale gelmiştir.⁷⁹

---

⁷⁷ Hüseyin Yıldırım, "Yapısal Uyum Programları ve Sağlık Reformları: Türk Sağlık Reformları İçin Çıkarılacak Dersler", http://www.absaglik.com/hhy_YUP.pdf (3 Temmuz 2006).

⁷⁸ Frances Stewart, "Eğitim ve Uyum: 1980'lerin Deneyimi ve 1990'lar İçin Bazı Dersler", R.Prendegart, F.Stewart (Ed.), Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma içinde, İ.Eser (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.43.

⁷⁹ Stewart, s.45.

Dünya Bankası ve IMF'nin az gelişmiş ülkelerde gelişimini desteklediği yapısal uyum politikaları, sosyal haklar alanında ağır yaptırımları beraberinde getirince, gene DB tarafından ortaya atılan “Yoksulluğu Önleme Politikaları” ile uygulanan yanlış politikalar adına adeta günah çıkartılmaktadır. Bu politikalar içinde hızla artan işsizliği önleme adına, kadınların işgücüne katılımı ve devletin azalan etkinliğinin görünmez kılınması adına çocukların eğitimine katılımı politikaları uygulanmaktadır. Dünya Bankası yoksullar için sosyal kurumlar inşa etmenin gerekliliğinden söz ederken, çözümü dışardan destek alan bir sosyal sermayede görmektedir. Bu dış destek ise büyük ölçüde sivil toplum kuruluşları olacaktır.⁸⁰

Yoksullukla ya da yoksulluğun sonuçlarıyla ilgili çalışmalar yürüten pek çok sivil toplum kuruluşu, uluslararası yardım programlarının projecilerine dönüşmekte, sosyal devlete alternatif olmaktadır. Devletin kalkınmada öncelikli olarak yerine getirmekle yükümlü olduğu sosyal işlevler giderek sivil toplum kuruluşlarına yüklenmektedir.⁸¹

Görüldüğü gibi neo-liberal felsefenin hakim olduğu bu yıllarda bir yandan IMF ve Dünya Bankası politikalarıyla sosyal politikalar alanında daralmalar yaşanırken, yoksullukla nasıl mücadele edileceğinin çözümü de sorunun önemli aktörlerinden olan kuruluşlar tarafından ortaya atılmaktadır. Başta ABD olmak üzere pek çok kapitalist ülke de yoksullukla mücadelenin toplumsal bir hedef olması gerektiğini dile getirilir. Serbest piyasa kurallarının hakim olduğu süreçte istihdam yaratıcı programlarla yoksullar orta sınıf değer yargılarına göre “hak eden ve hak etmeyen” yoksullar olarak sınıflandırılırlar.⁸² Bu politikalarla verilen temel düşünce, sosyal devletin sınırlı kaynaklarıyla herkesin istihdam edilme ve eğitilme şansının bulunmadığı, hak edenlerin bu haklardan yararlanması için sivil toplum kuruluşlarının gereken desteği sağladığı yolundadır.

---

⁸⁰Yasemin Özdek, “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları”, 22 Haziran 2007, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=287 (4 Nisan 2006).

⁸¹ Necla Yılmaz, “NGO”, 26.03.2006, www.sav.org.tr, (16 Mayıs 2006).

⁸² Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, Birinci Basım, İletişim Yayınları: İstanbul, 2001,s.18-22.

2.4. Yönetişim ve STK'ların Eğitim Alanında Varoluşları

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'da kurulmaya başlanan güçlü refah devletleri 1970'lerden itibaren topluma hizmet sağlama konusunda ciddi sıkıntı içine düşmüşlerdir. Öncesinde tamamen devletin tekelinde olan eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetleri zamanla devletin kontrolünden çıkmış, yönetim anlayışı yerini yönetim anlayışına bırakmıştır. Bu süreçte sosyal hizmetlerin adil dağıtılmasından sorumlu pek çok kurum da sorumluluklarını diğer aktörlerle paylaşmaya başlar. Yapısal uyum programları başarısızlığa uğrayıp devletin karar mekanizmalarında işlevini yitirişyle yerini yeni aktörler alır.

Devlet, “yönetişim” anlayışıyla piyasanın daha etkin işlemesi için gereken yasaları düzenleyerek pazarın ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri asgari maliyetle temin etmeyi amaçlar. Yönetişim anlayışı daha çok gönüllü aktörler ve özel sektör üzerine odaklanır. Yönetişim kavramının temeli, aslında işletmecilikte ortaya çıkmış mal ve hizmetlerin dışardan sağlanarak katlanılmak zorunda olan maliyetin düşürülmesi için işletmenin içinde işbirliği kurulmasına dayanır. Yönetişimle, bir işletme gibi kar amacı güden devlet anlayışında da, bu siyasetin iktisadi emperyalizm terimleriyle tekrar tekrar yorumlandığı bir metaforu görmek de mümkündür.⁸³

Yönetişim anlayışıyla, güçlü merkezi yönetim yerini, “yerindenlik” anlayışına, yani o yerde yaşayanların yönetimde doğrudan yer almalarına bırakır.⁸⁴ Karar alma mekanizmalarında yerindeliğin benimsenmesinin temelinde yatan unsur kamu hizmetlerinin maliyetlerinin tüketicilere aktarılabilmesidir. Yönetişimle, eğitim hizmetinden faydalanan bireyler yerel alanda hizmet maliyetine katılır, böylece merkezin yükü hafiflemiş olur. İyi yönetim de ‘yoksulluğun azaltılması’ olarak nitelendirilen yapısal uyum politikalarının bir uygulamasıdır. Yönetişim anlayışı, IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret örgütü, Dünya Ekonomik Forumu ve Avrupa Birliği tarafından da savunulur.

⁸³ John Brown, “Yönetişim Ya da Neoliberalizmin Siyasi Düzeni”, **Birikim**, No.158, (Haziran 2002).

⁸⁴ Ingo Bode, “Disorganized Welfare Mixes: Voluntary Agencies and New Governance Regimes in Western Europe”, **Journal of European Social Policy**, Cilt. 16, No. 4, 2006, s. 346.

Bu süreçte yükselen değer “evrensellik” ilkesinden çok “yerellik” ilkesidir. Yönetişimin ana uygulama alanı yerel yönetimlerdir.⁸⁵ Yönetişim sistemi yerel özelliklerin çeşitliliğine göre farklı reçeteler sunar. Bu da düzensiz ve dağınık yerel projeler üzerinden belli bir zaman dilimiyle ve geçici proje fonlarıyla oluşturulan çok taraflı kamu hizmeti olarak karşımıza çıkar. Geçici fonlar, belli bölgelere çok aktarılırken, bazı bölgelere hiç aktarılmaz. Bazı yerel yönetimler fon alabilmek için gerçek dışı projeler üretilip bu şekilde kısa vadeli kazanç elde etme yoluna gitmektedir. Bu fonların değerlendirilmesi ve doğru yerlere aktarılması STK’lar tarafından gerçekleştirilir. STK’ların kendi varlıklarını sürdürebilmeleri için fon bulmaları gerektiği hesaba katıldığında kamu hizmetlerinin STK’larca sağlanması ve bu fonların araştırılmasının sağlanması noktasında da etik sorunlar ortaya çıkmaktadır.⁸⁶

IMF, güney ülkelerini “iyi yönetim”den yoksun olmakla suçlamaktadır. Kamunun etkinsiz hizmetlerine karşı az gelişmiş ülkeler de özel teşebbüs, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarına daha fazla yer vermeli böylece yönetim, “yerel renkler” e bürünmelidir.

Yönetişim anlayışı geliştirilip insanlara sunulurken farklı araçlar kullanılır. Özellikle 1980 sonrası artan yoksulluk ve sosyal haklarda yaşanan gerilemeyle sıkça karşılaşılan yardım kampanyalarında devletin sosyal hizmetlerdeki tekelinin kırıldığı ve sosyal hizmetlerin sağlanmasında STK’lara göre zayıf kaldığı iddia edilmektedir. Bu anlayışa göre, sivil toplumun “demokratikleşme” vurgusuyla vatandaşlar nesnesi oldukları karar alma mekanizmalarının bizzat içine girip kendilerini özne haline getirirler. Gösterilmek istenen baskıcı devletin pasifize ettiği toplumun, sivil toplumcu anlayışla demokratik ortamda nasıl söz sahibi olduğudur. Bu noktada merkezi devlet anlayışının yerini, yerinden yönetime ve STK’lara bırakması çözüm olarak sunulmaktadır.

Eğitim’de de devletin baskıcı müfredatı yerine “özgürlükçü” bir anlayış hakim olmalıdır. Sivil Toplum Kuruluşları devletin otoriter ve kasvetli yapısının yerine şeffaf,

---

⁸⁵ Korel Göymen, “Turkey Has to Apply Governance”, *Journal of Civil Society*, No.6-7, 2004, s.74.

⁸⁶ Ferhat Kentel, “Sivil Toplum Kuruluşları: ‘Projecilik’ Versus Yurttaşlık, Projeler”, *Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s.3.

özerk bir anlayış sunduklarını söylerken devlet de bu yeni sosyal işbölümüyle sorumluluklarından gizlice sıyrılmaktadır. Yönetişim ve sivil toplum, sistemle derin bir uyumluluk içinde özel-kamu ilişkisi ve yardım kampanyalarının ortak planları dahilinde sosyal hizmet sunan bir kimliğe bürünmektedir.

Kamu hizmetleri gitgide bozulurken vatandaşların eşitlik ve genellik ilkesinden yararlanarak sosyal hizmetlerden yararlanabilmeleri de engellenmektedir. Eğitim, devletin sağladığı hizmet anlayışından uzaklaştırılmakta, heterojen hale getirilerek müşteri tercihlerine göre mal satılan bir pazara dönüştürülmektedir.

Uygulanan neoliberal dönüşüm politikalarıyla eğitimde dünya genelinde bir dizi değişim yaşanmıştır. Eğitim metalaşmış, uluslararası sermayenin kazanç sağlama aracı olarak değerlendirilmiştir. Tüm bu süreç yaşanırken sadece IMF, DB gibi uluslararası değil, ulusal sermayenin de süreç içinde önemli bir etkisi olmuştur. Devlet tarafından doğrudan desteklenen sermayeyle, kamu kesimi arasında mücadele yaşanmasına izin verilmemektedir.⁸⁷ Özel-kamu ilişkilerinin genellikle stratejik bir iş ortaklığı şeklinde tanımlandığını görürüz.⁸⁸ Bu nedenle daha önce de belirtildiği şekilde sürece sadece “özelleştirme” şeklinde yaklaşmak yeterli değildir.

---

⁸⁷ Paul J.Welsh ve Carl Parsons, “Social Justice, Service Delivery and Welfare Reform: The Politics of Deprivation, Disaffection and Education in the District of Thanet”, **Education, Citizenship and Social Justice**, Cilt 1, No.1, 2006, syf.40.

⁸⁸ Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm-Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi*, s. 18, 19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3- TÜRKİYE’DE EĞİTİMİN GELİŞİMİ

Kapitalist sistemin olmazsa olmazı sermaye birikiminin oluşturulması için ulus devletlerden başlayan bir süreçle sanayi üretimine uygun işgücü yetiştirmeye duyulan ihtiyaçtan birinci bölümde bahsetmiştik. Bu dönem içinde çok gelişmiş bir kapitalizmden söz edilmese de gerek vatandaşlık imgesiyle kurulmuş milliyetçi ideoloji gerekse ulus sınırları içinde oluşturulmaya çalışılan ulusal-kapitalizm, kapitalizmin ilerleyen aşamalarının temeli niteliğinde düşünülmüştür.

Bugün bazı kesimlerce kamusal eğitimde yaşanan daralmanın sorumlusu sadece Dünya Bankası, IMF, Yapısal Uyum Politikaları olarak nitelendirilebilmektedir. Oysa eğitimde yaşanan sermayeleştirme süreci dışardan tek taraflı dinamiklerle değil ulusal dinamikler de göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.⁸⁹ Kapitalizmin hep ithal edilen dışardan tek taraflı etkenlerle oluşturulduğu düşüncesi kapitalizmi tanımlayan para-meta ve özellikle emek ile bu değişkenler arası bağlantıların görmezden gelinmesine neden olmaktadır.⁹⁰ Sermaye birikimi de bu noktada dışsal bir olgu değil, ülke içindeki ilişkileri de yeniden üreten/dönüştüren içsel bir olgu haline gelmiştir. AB, IMF ve DB hiç şüphesiz Türkiye’ye belli dayatmalarda bulunmaktadır, ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta dışardan gelen baskılar kadar ulusal dinamiklerin istek ve talepleridir.

Bölüm üç başlıkta incelenmektedir. Bölümün ilk başlığında gösterilmek istenen, geç kapitalistleşen bir ülke olan Türkiye’de 1920’li yıllardan başlanarak eğitim politikasında nasıl bir değişim yaşandığıdır. Ulusal bir kapitalizmin devlet eliyle kurulmasının amaçlandığı bu dönemde eğitim hizmeti devlet tarafından parasız verilmektedir. Bu süreç içinde gözlenen, bir yandan “makbul yurttaş”ı yaratarak millileştirme politikaları kurmak, bir yandan da kurulmaya başlanan sanayiye işgücü sağlamaktır. 1940’larda Köy Enstitüleriyle köyden kente göç engellenerek, köy içinde

---

⁸⁹ Fuat Ercan, “Kapitalizm ve Küreselleşmenin Eğitimle Bağlantıları”, **Refleks Dergisi**- Üniversiteler Dosyası İçin Yapılan Söyleşi, No. 2, 16 Ocak 2007.

⁹⁰ Fuat Ercan, “Modüler İnsana Doğru: Yetkin Mühendislik”, 11 Mayıs 2007, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11240 (28 Mart 2006).

eğitim verilen halkın üretim sürecine katılması planlanmıştır. 1940–1960 arası süreçte de kalkınmanın öncelikli hedefinin mesleki eğitim olduğu, ulusal sermayesiyle, eğitimli beşeri sermayesiyle eğitimin devlet için olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu dönemde kalkınma planlarıyla da istihdam öne çıkarılmış, eğitimin devlet eliyle sağlanacağı, eğitim imkanından yararlanamayan bireyler için de burs ve yardımların devlet eliyle aktarılacağı belirtilmiştir. 1980'lere kadar eğitimde karşılaştığımız temel vurgu, devletin eğitimi ulusal kalkınma için niteliksel ve niceliksel işgücünün yetiştirileceği şekilde sağlamaktan sorumlu olduğudur. Özellikle Kalkınma Planlarıyla eğitime iktisadi bakış egemen olmuştur.

1980'lerden başlanarak eğitimde hem millileştirme hem de kapitalistleştirme süreci birlikte yaşanmaya başlanmıştır. Gerek özel sektör gerek devlet eliyle verilen özel eğitimin yaygınlaşmasıyla başlayan eğitimde metalaşma süreci toplumun büyük kesiminin eğitim sağlama olanaklarından yoksun kalmasına neden olmaktadır. Kapitalist düzen kurduğu bu adaletsizliği gene kendi yöntemleriyle hissettirmeme çabasına girer. Eğitim masrafına katlanamayacak durumda olanlar için alternatifler düşünölmek zorunda kalınmıştır. Artan gelir bozukluğu geniş bir kesimin eğitim sorununu nasıl çözeceği sorununu da beraberinde getirir. Bu “dışlanmış” kesim tehlike unsuru olarak görölmeye başlanması ve paralı eğitimin maddi yüküne katlanmanın çok zor olması devletin eğitim hizmetini yapacakları katkı türüne göre sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasında paylaştırmasına yol açmıştır. Burada dikkatten kaçmaması gereken nokta şudur ki; devlet eğitim hizmetinin finansmanından kaçarken tümöyle neoliberal eğitim politikaları içinde yer alan bu sürecin baş aktörü olma işlevini kaybetmemiş, bizzat sürecin yönlendiricisi olmuştur.

1980'lerin yaygın görüşü olan özel sektör eğitim hizmetini üretsin ve satsın vatandaş da satın alsın anlayışı yerini, neoliberal uygulamalarla gelir dağılımında yaşanan daralma sonucu özel sektör üretsin, devlet pazarlasın, sivil toplum kuruluşları da vatandaş adına satın alsın anlayışına bırakmıştır.⁹¹

---

⁹¹ Fuat Ercan, Marmara Üniversitesi İktisat Bölümü Kalkınma İktisadı Ders Notlarının Derlemesi, 2005.

3.1. Türkiye’de Modernleşme Süreci ve Eğitim

Ulus devletler, merkezi ekonominin düzenlenmesini ve piyasanın merkezi denetimini sağlar, üretim için gereken hammaddenin elde edilmesini kolaylaştırırlar. Ulus devlet, sermayeye ulusal sınırlar içinde güvenle hareket etme imkanı tanıdığından burjuvazi için olmazsa olmaz niteliktedir. Ulusal birliğin sağlanması sürecinde homojen bir ulus formu inşa etme gereksinimi büyüktür; farklı kültürel topluluklar içinde egemen olan, asıl unsur olarak kabul edilerek diğerler unsurlar onun kültürüne tabi kılınır.⁹²

Türkiye’de de bu homojenleşme eğilimi ilk olarak, 1912’deki Balkan Savaşının ardından ulusal eğitimde gündeme gelmiş, farklı kültürlerin yadsındığı bir eğitim politikası geliştirilmeye başlanmıştır. Herkesin kurtuluşu eğitimde gördüğü bu dönemde ulusal kimliğin inşasında ‘alfabe arayışları’ hızlanmış, Türkçeden farklı bir dil konuşanlara para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹³ Tüm bunlar, çok dilliliğin yasaklanmasına örnek olarak izlenen politikalarındandır.⁹⁴

Türkçülüğün belirginleştiği 1900’lerin başında farklı kültürlerden gelenler ve azınlıklar üzerindeki baskılar arttırılmıştır. Mustafa Kemal 1921’de Ankara’da yapılan Maarif Kongresi’nde ulusal eğitim politikalarıyla devlet için sadık bireylerin yetiştirileceğini belirtir.

“Yabancı düşünceler ister doğudan gelsin ister batıdan reddedilmelidir, eğitimin amacı yeni kuşakları Türk milletine, devletine sadık olarak yetiştirmek, devlete düşman olanlara karşı hazır bulunulmasını sağlamaktır. Mesleki eğitimde uzmanlaşma sağlanacak, çocukların eğitimi okullarda yapılacak, yoksul ailelerden gelen çok yetenekli öğrenciler orta ve yüksek okullarda özel olarak yardım görecektir gerekirse Avrupa’ya gönderilecek böylece seçkinler oluşacak.”⁹⁵

⁹² 4.Demokratik Eğitim Kurultayı, **Eğitim Hakkı**, Ankara: Eğitim Sen Yayınları, 2.cilt, (1-5 Aralık 2004), Mart 2005, syf.177.

⁹³ Mustafa Çapar, **Türk Eğitim Sisteminde Öteki ve Ötekiye Yaklaşım**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Aktaran Ünal, *4.Demokratik Eğitim Kurultayı*, s.177.

⁹⁴ Füsün Üstel, **Türk Ocakları**, Birinci Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.311-322.

⁹⁵ Genel Kurmay Başkanlığı (hzl.), **Atatürkçülük**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988, s.296 Aktaran İsmail Kaplan, **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi**, Birinci Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999,s.134.

1920'lerde Türkiye'de başlayan batı referanslı "geç modernleşme projesi" olarak da adlandırılabilir modernleşme süreci, batı kökenli ulus-devlet inşa etme yöneliminin bir tezahürü olarak değerlendirilmektedir.⁹⁶ Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ulus-devlet oluşum sürecinde, Türk Ocakları ve Halk Evleri gibi dernekler, kültürel tekliliğin oluşumunda önemli bir yer teşkil etmektedir.

1912–1931 yılları arasında varlığını sürdüren "Türk Ocakları" kimi yazarlar tarafından o yıllarda kurulan en büyük sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmekte, devlet-sivil toplum ilişkisinin ilk örneği olarak sunulmaktadır. O dönemde milliyetçilik, devlet politikasının temel eksenine haline gelmiş, yönetimde bulunan Cumhuriyet Halk Fırkasının temel ilkesi de devlet-hükümet özdeşliği olmuştur. Türk Ocakları da kurulduğu yılların siyasal ve ideolojik amaçlarına uygun hareket etmiştir. Özellikle 1925 yılından sonra devlet politikası açısından önemli bir sorun kabul edilen Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan insanların Türkçe konuşması için faaliyet yürüten bir kurum olan Türk Ocaklarının temel görevi "Türkçeyi konuşulan bir dil yapma" sorunu olmuştur.⁹⁷

1928 yılında yapılan Türk Ocakları Toplantısında Bitlis delegesi Sami Bey, Türk'leri Kürtleşmekten nasıl kurtaracaklarını şu şekilde aktarır:

*"...Bir ocak binasının ne faydası olacak? Bir defa orada Kürtleşmeye mahkum olan Türkleri kurtaracağız, sonrada Kürtlükle paslanmış olan Türkleri elimize alacağız ve Şark Vilayetlerinde mühim bir Türk ekseriyeti temin edeceğiz."*⁹⁸

Türkiye'de ulus devlet olma sürecinde diğer ülkelerde uygulananlara benzer milliyetçi politikalarla tektipleştirici şekilde "makbul vatandaş" yaratılmaya çalışılmıştır.

Milliyetçi eğitim ideolojisinin iyi yurttaş yetiştirme temelli politikası sadece erkekler üzerinden değil, kadınlar üzerinden de kurulmaya çalışılmıştır. 19.yy. sonu,

---

⁹⁶ Üstel, *Türk Ocakları*, s.401-404.

⁹⁷ Üstel, s.239.

⁹⁸ Bitlis Delegesi Sami Bey'in konuşmasından Aktaran Füsün Üstel, *Türk Ocakları*, s.307.

20.yy. başında sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçları gidermek ve modern devlet oluşumunu tamamlamak amacıyla “Kız Sanayi Mektepleri” kurulur. Bu okulların kuruluşuyla esas hedeflenen ideal batılı orta sınıf kadını yaratmaktır. Hedeflenen doğrultuda yetiştirilen gençlere yeni ideoloji olabildiğince verilmeye çalışılır. Orta sınıf kurma telaşındaki devlet, kadınların tüketici ya da üretici olmalarıyla ilgilendiği kadar, bunun devlet için yapılmasıyla da ilgilenmektedir. Farklı sınıflardan gelip, farklı dilleri konuşan kız öğrencilerin eğitimiyle amaçlanan onların meslek sahibi olmalarının yanı sıra “geçmiş” lerinin silinip, gelecek kuşaklar için ortadan kaldırılmasıdır.⁹⁹

Kız Enstitüsü, 1935 yılında yayınlanan yıllığında amacını “Türk kızlarının Cumhuriyet’in faydalı bir üyesi olarak yetiştirilmesi” olarak belirtir. Bu enstitüler sadece büyük-batı şehirlerinde değil doğuda da kurulmuştur. Örneğin Elazığ’da kurulan enstitüde alt sınıftan gelen Arap-Kürt kızları için Türkçe eğitim zorunlu kılınmaktadır. Okullar için tek milli kimlik “Türk” olmak şeklinde tanımlanarak, devletin evdeki temsilcisi kadınlar, “iyi erkek çocuklar yetiştirecek” şekilde eğitilmektedirler.¹⁰⁰

Cumhuriyet’in temelleri iki ana eksen üzerinden gelişir; bunlar yurtseverlik ve medeniliktir. Cumhuriyetçi-laik ahlak anlayışıyla insanlar “benzerlerine yönelik aşk”, “yoksullara ise destek ve merhamet” göstererek yurttaş olurlar. Bu yaklaşıma göre yurttaş yararlı bir varlıktır, merhamet öğretimi de yurttaşın ahlaki eğitiminin temel unsurunu oluşturur. Öteki’ne yönelik duyarlılığı yaratmak, beslemek ve geliştirmenin gerekliliğinden sıkça söz edilir.¹⁰¹

Tek parti yönetiminden çok partili yaşama geçişle yurttaşlık anlayışında belirgin bir değişim yaşanmaz. Yurttaşlık gene milliyetçi temelli tanımını korumakta, meydana gelen en önemli değişim ise, tek parti döneminin belirleyici özelliği olan devlet yönetiminin yani kamu finansmanıya, devlet tarafından sağlanan eğitim hizmetinin, toplumdaki bireyin siyasal ve ekonomik aktör olarak ön plana çıktığı liberal anlayışa bırakılmasıdır.¹⁰²

---

⁹⁹ Elif Ekin Akşit, **Kızların Sessizliği, Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi**, 1.Basım, İstanbul: İletişim, 2005,s.11-13.

¹⁰⁰ Akşit, s.48.

¹⁰¹ Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, s.125-180.

¹⁰² Üstel, *Türk Ocakları*, s.208-212.

1960'lı yıllarda uygulanan eğitim politikalarıyla “iyi yurttaş” tanımı biraz geliştirilmiştir; milli, ahlaki, insani değerlerin yanında iyi yurttaş artık demokrasi ilkelerini de kavramış ve bütün ilişkilerinde kullanmaya başlamıştır. Bu ifadelerle 1960'lı yıllarda bile “Türk Milleti” eksenli cemaatçi anlayışın sürdürüldüğünü söyleyebiliriz.¹⁰³

1982 Anayasasıyla, eğitim politikalarında öğrencilerin vatana ve rejime yönelik her türlü tehdit ve tehlike konusunda bilinçli kılınması gerekliliği üzerinde durulur. Önceki yıllardan biraz daha farklı olarak milletin meydana gelmesinde din birliğinin korunmasının önemine değinilir. 1985 sonrası dönemin vatandaşlık bilgileri ders kitaplarında siyasal sınıflar İslamiyet’le güçlendirilmiş etnokültürel yurttaşlığı hakim kılma yönündeki irade açıkça ortaya konulmuştur.¹⁰⁴ Türkiye’de uygulanan kültür politikaları en açık şeklini 1982 Anayasasıyla almıştır. Pek çok farklı etnik kimlikten gelen insan Türk olarak nitelendirilmiştir.

1920’lerden itibaren okul kurumu, kendisine verilen yurttaş yetiştirme görevi amacıyla, yalnız öğretimin içeriğiyle ortak bir ulusal ideoloji ve tarihsel bellek vermekle kalmaz aynı zamanda kendisi de içindeki öğrencilerin yurttaşlar gibi ailevi ve toplumsal özelliklerine bakılmaksızın eşit muamele gördükleri, siyasal topluluk imgesiyle benzeşen kurmaca bir yaşam ortamı oluşturur.¹⁰⁵

Dünyanın bütün ulus-devletlerinde görüldüğü gibi tarih-yazımcılığının içinde uygulanan ardışık tercihler sayesinde kurulmuş bir kimlik/özdeşlik söz konusudur, başka yerlerdeki gibi bu kimlik/özdeşlik de bir *hayali cemaatin* kimlik özdeşliğidir.¹⁰⁶

Eğitimle bir yandan ideolojik “millileştirme” politikaları sürerken diğer yandan batı tipi gelişmiş ekonomilerin sosyoekonomik yapısına benzer bir yapıya ulaşmak için devlet eliyle kurulan ve geliştirilen kapitalist bir ekonomi politikası güdülmüştür. Devlet hem Cumhuriyet eğitim ideolojisinin tektipleştirici politikasını hem de kapitalist ekonomi için gerekli görülen nitelikli işgücü problemini çözmek için eğitimi kendi

---

¹⁰³ TC.Milli Eğitim Bakanlığı, **İlkokul Programı**, 1968, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi,s.1.

¹⁰⁴ Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, s.86.

¹⁰⁵ Etienne Copeaux ve Diğerleri, **Dersimiz Yurttaşlık**, “Türkiye’de Tarih Öğretimi Ve Yurttaşlık”, İstanbul: Kesit Yayınları, 1996, s.130-135.

¹⁰⁶ Copeaux, s.185.

bütçesinden ayırdığı kaynaklarla sağlama yoluna gitmiştir. Diğer ulus devlet politikalarına benzer şekilde Türkiye’de de resmi ideolojinin desteğiyle, devlet eliyle sağlanan bir eğitim hizmeti ve politikası oluşturulmuştur. Eğitimin, ideolojilerden arınmış bilimsel bilgi ve evrensel değerleri aktaran bir kurum olduğunu söylemek oldukça zordur.

3.2.Devletin Eğitime İktisadi Yönelimi: Kalkınma, Yatırım, İşgücü Önceliği

Cumhuriyet döneminde rejime güven duyulması ve ulus-devletin temel değerlerini toplum bilincine yerleştirme gibi öncelikli konuların yanında kapitalizmin ekonomik alt yapısını devlet eliyle kurma sorunuyla karşı karşıya kalınmıştır.¹⁰⁷ Cumhuriyet’in kültürel politikası imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle yaratılması olduğundan toplumdaki sınıf çelişkileri görmezden gelinmiştir. Bu anlayış da resmi ideolojik çizginin dışında kalan tüm siyasi oluşumlar üzerindeki baskıların dönem boyunca sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.¹⁰⁸

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte batı tipi, sanayiye dayalı, sermaye birikimini sağlamaya yönelik toplumsal yapı kurulması için varolan emek gücünün devletçe korunması ve diğer yandan hızla yaratılması gerekmektedir. Devlet ekonomiyi kendi eliyle kurmak için nitelikli işgücüne ihtiyaç duymaktadır.¹⁰⁹ Sanayi ve hizmet sektörünün gelişimi için eğitime, özellikle de parasız eğitime büyük önem verilmiş, bu dönemde eğitim için devlet bütçesinden pay ayrılmıştır. Tarım alanında da üretimin artırılması için köylülere eğitici programlar verilmektedir. Üretimde gereksinim duyulan nicelik ve niteliklerde birey yetiştirmek ve bu bireylerin toplumsallaştırılarak iyi yurttaş olabilmeleri için eğitime kaynak aktarılmasının önemi sıklıkla vurgulanmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ünal, Seçkin Özsoy, “Modern Türkiye’nin Sisypheos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği”, **75 yılda Eğitim**, 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, Haziran 1999, s.32-44.

¹⁰⁸ Ünal, *Demokratik Eğitim Kurultayı*, s.178.

¹⁰⁹ Reformlar ve Atılımlar, İzmir İktisat Kongresi, www.ataturk.net/cumh/izmir.html (4 Mayıs 2006).

¹¹⁰ İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, s.663-666.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında eğitim anlayışı, kapitalist üretim tarzına yönelik toplumsal yapı için gerekli emek gücünün ve sosyal üretiminin sağlanmasının devlet eliyle gerçekleştirilmesini esas alır. Bu dönemde, ekonomik azgelişmişliğe gönderme yapmaksızın çalışma kendinde bir değer, erdem ve ahlaki varoluş olarak sunulur. Sınıfsal farklılıklar görmezden gelinir, ekonomik "öteki" olan tembel olarak nitelenir, bir anlamda Cumhuriyetçi anlatıda işsiz yoktur, çalışmayan-tembel vardır.¹¹¹

Tek parti döneminde milliyetçi doğrultuda sosyalizasyon yaratılmaya çalışılırken aynı zamanda eğitim alanında getirilen değişikliklerle "sosyal devlet" e uygun bir nitelik kazandırılmıştır.¹¹² Hükümetin gözetim ve denetimi altında eğitimin serbest olduğu ifade edilir ve eğitimin tüm Türkler için mecburi devlet mekteplerinde parasız" olduğu vurgulanır.¹¹³

Tek parti döneminde hemen hemen tüm toplumsal sorunların "cehalet"ten kaynaklandığı, toplumsal amaçların da "eğitim" üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Bu dönem içinde köylerdeki eğitimin nasıl olması gerektiği sorusuna verilen yanıt da, çoğu zaman fırsat eşitliği vurgusuyla değil, "köyün ihtiyaçları" vurgusuyla formüle edilmektedir.

*"Kıraat ve imlayı öğrenen her çocuğun ondan sonra okuyacağı dersler, aynı zamanda tarlada tatbikatını göreceği ziraat dersleri olmalıdır"*¹¹⁴

1940 yılında kurulan Köy Enstitüleriyle, 1920'lerin eğitim politikalarına benzer şekilde toplumsal bütünlüğün sağlanması hedeflenmiştir. Köy kalkınmasının eğitimle sağlanacağı, bu okullardan mezun olanların hem teknisyen hem öğretmen olup bu şekilde meslek sahibi de olabilecekleri belirtilir. Köyde eğitimin geliştirilmesiyle amaçlanan, okuryazarlık oranının kısa sürede yükseltilmesi ve bu yolla mezun çocukların köyde kalarak köyden kente akının engellenmesidir.¹¹⁵

¹¹¹ Üstel, *Makbul Vatandaşın Peşinde*, s.190

¹¹² Cahit Talas, "Sosyal Haklar ve Türk Anayasalarında Sosyal Hakların Evrimi", **İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt. 3-4, No. 3-4 Ankara: Todaie Yay. 1982, s.70.

¹¹³ M.Adem, **Eğitim Politikası**, Ankara: Şafak Matbaacılık, 1995, Aktaran Işıl Ünal, Seçkin Özsoy, *75 Yılda Eğitim*

¹¹⁴ Ayşe Buğra, "Devletçi Dönemde Yoksulluğa Bakış ve Sosyal Politika: Zenginlerimiz Nerede?", **Toplum ve Bilim**, No.99, (Kış 2004), s.75-97.

¹¹⁵ Kaplan,s.183.

¹¹⁶ Stefanos Yerasimos, **Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Gözlem Yayınları, 1976, s.1349.

1948 yılında yapılan İktisat Kongresiyle devletin ekonomik öncülüğünün bittiği, devlete ait işlerin yalnız, eğitim, haberleşme ve savunma olduğu kararlaştırılmıştır. Ekonomi özel kişilerle yürütülecek, hükümetlerin asli görevi, özel sermayenin iktisadi alanlardaki girişimini teşvik etmek ve kolaylaştırmak olacaktır.¹¹⁶

1946 ve 1960 yıllarını kapsayan çok partili dönem içinde de tek parti hükümetlerinden farklı olmayan bir düşünceyle Türk milli eğitim ideolojisi yeniden üretilerek süreklilik kazanmaktadır. Bunun yanı sıra kapitalizmin ihtiyaç duyduğu insan sermayesinin yaratılabilmesi için özellikle teknik ve mesleki öğretim geliştirilmiş, ulusal kalkınmanın bu yolla sağlanacağına yönelik düşünce geliştirilmiştir. 1930'larda sayısı 40'ı bulmayan mesleki ve teknik okullar, 1946'da 6 kat artmış, öğrenci mevcudu da 10 kat büyümüştür. 1940–1950 arası dönemde liselerde mesleki ve teknik öğretim, sanayileşmeye bağlı olarak, vasıflı eleman ihtiyacını karşılayacak şekilde verilmektedir.¹¹⁷

1961 Anayasası yarı resmi Atatürkçü/Kemalist bir ideolojiyle; ılımlı ve otoriter bir devlet felsefesinin karmasından oluşur. Anayasayla eğitimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburi olduğu, devlet okullarında parasız olarak verildiği ve buna ek olarak anayasanın 50. maddesinde, devletin maddi imkanlardan yoksun ancak başarılı olan öğrencilere burs yardımında bulunacağı belirtilmiştir. 1961 anayasasında, devletin en önemli görevinin halkın eğitim sorununu çözmek olduğunu belirtir. Özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili her türlü faaliyetinin devletin denetim ve gözetiminde olacağı anlayışı hakimdir.¹¹⁸ 1960'larda gerek finansal gerek siyasi anlamında devletin kontrolünde bir eğitim anlayışının varlığından söz edebiliriz. Devletin sunduğu eğitim hizmetinden yararlanamayanlar için devlet tarafından verilen yardımlar bulunmaktadır.

1960'lı yıllarda planlı döneme geçişle eğitime verilen önem her fırsatta tekrarlanmıştır. Eğitim için “yatırım” tanımı ilk olarak İsmet İnönü başkanlığında kurulan yirmi altıncı hükümet zamanında yapılmıştır. Meslek elemanı yetiştirmek için gereken eğitim harcamalarının nereye ve ne ölçüde yönlendirileceğine ekonomik

---

¹¹⁷ Necdet Sakaoğlu, Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Eğitim Tarihi, Birinci Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. s.256.

¹¹⁸ Kaplan, s.262-264.

ölçütler kullanılarak karar verilmeye başlanmıştır.¹¹⁹

Eğitim konusu, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, “İnsangücü, İstihdam, Eğitim ve Araştırma” başlığı altında yer almış, yetenekli olan herkesin eğitim fırsatından yararlanacağı, gelir durumu elverişli olmayan ancak başarılı olan öğrencilere de burs olanağı tanınacağı belirtilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim, “Ekonomik Gelişimde İnsan Unsuru” başlığı altında istihdam ve çalışma sorunları gibi konularla birlikte ele alınmış, temel eğitimin devlet tarafından sunulmasının zorunlu olduğu, ekonomik gücü olmayan başarılı öğrencilere “fırsat eşitliği” sağlamak için burs olanakları sunulması gerektiği belirtilmiştir. Her iki planda kalkınma için nitelik ve nicelikçe etkin insangücü yetiştirilmesi öncelikli konudur. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitime “Eğitim ve Kültür” başlığı altında yer verilmiş, eğitim sisteminin kalkınma sürecinin bir parçası olduğu tekrarlanmıştır.¹²⁰

1979–1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında eğitim sisteminde sosyal adalet sağlanamadığı için kalkınmanın gerektirdiği nitelik ve nicelikte insan gücü yetiştirmede yetersiz kalındığı, eğitimde beklenen hedeflere ulaşılamadığı belirtilir.¹²¹

Planlı kalkınmanın hemen bütün programlarında mesleki ve teknik eğitime önem verilmesi kalkınma için gereken nitelikte insan gücü sağlanması vurgusu yapılmaktadır. Yatırım, kalkınma, insangücü, istihdam gibi vurgular 1960’lı yıllarla birlikte özellikle kullanılagelmiştir. Ulusal sermaye birikiminin sağlanmasıyla ekonomik olarak kalkınılabileceği vurgusu beraberinde eğitimin de iktisadi bir unsur olarak algılanışını getirmiştir. Ulusal kalkınmanın eğitim yoluyla, sermayenin geliştirilmesiyle oluşabileceğine ilişkin düşünce beraberinde devletin asli görevinin eğitimi parasız olarak sunmasını, maddi imkandan yoksun öğrenciler için de burs imkanı sağlamasını getirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde eğitim finansmanının da devlet tarafından sağlanmasından daha tabii bir durum söz konusu değildir.

---

¹¹⁹ Ünal, *75 Yılda Eğitim*, s.56-59.

¹²⁰ Ünal, s.56-59.

¹²¹ Ünal, s.56-59

3.3. 1980 Sonrası Devletin Eğitimin Sermayeleştirilmesindeki Etkin Rolü

1970'lerden itibaren sermaye birikiminin şartları ağırlaşmaya başlamıştır. Artan sınıf çatışmalarıyla 12 Eylül 1980'de yaşanan askeri hareket, beraberinde eğitimde milliyetçi ve dinsel yönelimli politikaların eş zamanlı uygulamasını getirir. 1970'lerde dünyayı hakimiyeti altına alan neoliberal politikalar Türkiye'yi de etkilemiş 1980 sonlarında eğitimin metalaşması yolunda ciddi eğilimler başlamıştır. Ulusal sermayenin uluslararası sermayelerle bütünleşmesi anlayışı da belirginleşmiştir.

1980 sonrası dünya ölçeğinde yaşanan piyasa yönelimli yeniden yapılaşmayla sermayenin aktörleri olan ve DB ve IMF giderek ekonomi politikaları üzerinde daha fazla müdahaleci olmuştur. DB ve IMF, sermayenin bağımlı yapısının sağladığı olanakları kullanarak yeni sermaye birikim rejimi için gereken uygulamaları yaşama geçirecek neoliberal ekonomi-politikalarını önermiştir.¹²²

Türkiye'de 1980 döneminin ilk hükümetinde de, sonrasında gelen Özal Hükümeti döneminde de eşitlik kavramından hiç bahsedilmediğini görürüz. Türkçeden başka bir dil öğretilmesi yasaktır, tek bir resmi ideolojiye bağımlılık zorunludur. Devlet ideolojisinin incelenmesi, tartışılıp eleştirilmesi yasaktır. YÖK (Yüksek Öğrenim Kurulu) tamamen hiyerarşik bir yapıya bağlanmıştır.¹²³

1985–1989 yılları arasında Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında da geçmiş dönemlerdeki gibi eğitim sektöründe kullanılan kaynaklar arasında sayı ve nitelik gelişmesi sağlanamadığı ifade edilmiştir. Eğitim için ayrılan kaynaklar etkin kullanılamamış, devletin sunduğu eğitim hizmeti ihtiyaçları karşılayamamıştır. Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Programında eğitim konusu “Beşeri Kaynaklar ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” olarak yer almıştır.¹²⁴

---

¹²² Fuat Ercan, “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”, **Neoliberalizmin Tahribatı, Türkiye'de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet**, Neşecan Balkan ve Sungur Savran (drl.), İstanbul: Metis, 2004, s.21.

¹²³ Kaplan, s.305-309.

¹²⁴ Ünal, **75 Yılda Eğitim**, s.56-59.

1980’lerde kamunun sunduğu eğitim hizmetinin etkisiz olduğu söyleminin artmasıyla sermayeleştirme sürecinde özel sektörün eğitim alanındaki payı artmıştır. Eğitimin özel sermaye tarafından verilmesiyle çıraklık eğitimi ve buna bağlı olarak ağır-işçilik gelişmiş, okul bedellerine ek olarak servis, taşıma bedeli, yemek hizmetleri de özelleştirilmiştir. Sermaye için ucuz kaynak oluşturması açısından üniversite laboratuvarları kullanılmış, döner sermayenin sanayi için araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyeti üretiminin temelleri atılmıştır.

1980’lerde yaygınlaşmaya başlayan özel okullara talep kısıntısı nedeniyle hükümetler tarafından büyük olanaklar sağlanmıştır. Toplumun gelir düzeyi düşüp, özel eğitim talepleri azalınca “müşteri” bulma sıkıntısı yaşamaya başlayan özel sektör devletten taleplerini sıralamaya başlamıştır.¹²⁵

1983–1984 yıllarından itibaren eğitim alanında özel sermayeye yatırım teşviki yanında düşük vadeli faizli kredi olanakları sunulmaya başlanmıştır. Kalkınmada öncelikli yörelerde açılan okullar için 10 yıl, diğer bölgeler için 5 yıl vergi muafiyeti bulunmaktadır. Özel okul işletmecileri düşük faizli kredi olanağından yararlanmakta okul, kütüphane, spor salonu için arsa ve arazi sağlanmasına yönelik her türlü vergi-resim ve harçtan muaf tutulmaktadırlar. Özel üniversiteler de devlet üniversitelerinin yararlandıkları mali kolaylıklardan aynen yararlanmakta emlak vergisinden de muaf tutulmaktadırlar.

Özel okullar doğrudan devlet desteği alırken, süper liselerle devlet kendi özel okullarını kurmaktadır. Adı özel okul olmasa ya da hizmet karşılığında bir bedel ödenmese de “süper liseler” eğitimdeki hiyerarşik yapıda önemli yerini almıştır. Sınıfsal farklılığın iyice ortaya çıktığı dönemde özel okullardaki değişimi başlatmışlardır. Devlet böylece kendi özel okulunu yaratmıştır.¹²⁶

1990’lı yıllarda da eğitimde sermayeleştirme anlamında gelişmeler devam etmektedir. 1995 yılında ANAP-DYP koalisyonuyla Vakıf üniversitelerine ek olarak özel üniversiteler kurulmaya başlanır. Sonrasında gelen hükümetlerin eğitim politikaları

---

¹²⁵İsmet Akça ve Diğerleri, “Geç Kapitalizm, Yeni Sağ ve Yeni Üniversite”, <http://www.sbu.yildiz.edu.tr/ismetakcayayinlar/Geckap-%20Yenisag-univ.doc> (3 Aralık 2006).

¹²⁶Gök, *75 Yılda Eğitim*, s.5-7.

da milli ve iktisadi beklentiler üzerine kurulmuştur.¹²⁷

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Programında (1996–2000) öğrencinin eğitim finansmanına katılması maddesi eklenmiştir. Bu şekilde insanı salt bir üretim faktörü olarak gören bakış açısı belirginleşmekte, eğitim toplumsal olmaktan büyük ölçüde sıyrılarak ekonomik bir anlam taşımaya başlamaktadır.¹²⁸

2000’li yıllarda eğitim politikaları “fırsat eşitliği” adı altında demokratikleşme ve yapısal uyum politikaları çerçevesinde Dünya Bankası destekli projeler aracılığıyla sürdürülür. Türkiye’de neoliberal dönüşüm en ağır şekliyle hissedilmekte, gerek hükümet gerek özel sektörün eğitim politikaları bunu iyileştirmek değil, eğitime bir yatırım aracı olarak bakmak yönelimindedir.

Eğitimin her aşamasında özel sektörün yer alması, satın alma güclüğü çeken ama başarılı olan öğrencilere herkesin kabiliyetleri ölçüsünde imkan ve fırsat eşitliğinden yararlanma hakkı ile burs verilmesi, günümüzün yaygın eğitim politikasındandır. “Kalkınma, beşeri sermaye, rekabet, insangücü” gibi kavramlar eğitim alanında gene karşımıza çıkmaktadır.

AKP Hükümetine göre eğitim, her alandaki kalkınmanın en önemli unsurudur. Beşeri sermaye etkin olarak kullanılmazsa, toplumların rekabet şanslarını kaybetmeleri kaçınılmazdır.¹²⁹ Eğitimde öğrenciler arası yarış usulü geliştirilerek insan sermayesinin hızlı şekilde değerlendirilmesi en öncelikli konudur.

“Mesleki ve teknik eğitime talebi düşüren, haksız ve adaletsiz uygulamalara sebep olan mevcut üniversiteye yerleştirme sistemi, yarışmayı teşvik edecek ve adaleti sağlayacak şekilde değiştirilecektir. Meslek eğitimi veren meslek yüksek okulları, meslek standartlarına uyumlu niteliklere sahip insangücü yetiştirecek bir şekilde yeniden ele alınacaktır.”¹³⁰

---

¹²⁷ Kaplan, s. 314-316.

¹²⁸ Seçkin Özsoy, “Yükseköğretimde Hakkaniyet ve Eşitlik Sorunsalı: Türkiye’deki Finansal Yapıyla İlgili Bir Çözümleme” (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Anabilim Dalı, 2002).

¹²⁹ *Ak Parti Programı*, 14.08.2001, <http://www.akparti.org.tr/hukümetprg.doc> (5 Mayıs 2007).

¹³⁰ *Ak Parti Programı*, 14.08.2001, <http://www.akparti.org.tr/hukümetprg.doc> (5 Mayıs 2007).

AKP hükümeti, eğitim hizmetinin ve harcamalarının sadece devletten beklenilmesinin, yanlış olduğunu söylerken, eğitim alanında büyük “yatırım” lar yapan sermaye gruplarının desteklenmesi gerektiğini belirtir. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, özel eğitim kurumlarına yönelik çıkan yeni yasa tasarısıyla sermayedarı daha rahat koşullarda eğitim yatırımı yapmaya teşvik edip, özel okullarda hızla düşen öğrenci sayısının da böylece artabileceğini vurgular.

*"Eğitimin devlet bütçesine ne kadar yük getirdiğinin bilincindeyiz. Bu alanda ne kadar teşvik yaparsak devletin yükü o nispette hafifleyecektir"*¹³¹

AKP hükümeti eğitimle nitelikli işgücü eksikliğinin giderileceğini, beşeri sermayenin de geliştirileceğini söyler. Bunun için MEB, YÖK, DPT, TÜBİTAK, STK ve İş Dünyası Temsilcileri biraraya gelmeli, acil bir çözüm bulunmalıdır. Hükümetin eğitim kaynaklarını nerden sağlamayı planladığı ve eğitimle amaçlananlar hükümet tüzüğünde belirtilmektedir:

*"Nitelikli insan kaynaklarının ihtiyaçları belirlenmeli gerekli olanlar yetiştirilmelidir. İhtiyaç duyulacak eğitim dallarının belirlenmesinde STK'lar reel sektör temsilcileri vs. ortak bir kurulda karar vermelidir. Eldeki bina, öğretmen, mali kaynaklar optimum kullanılmalıdır. Gereken mali imkanlar AB, Dünya Bankası, İslam Kalkınma Bankası fonlarından sağlanmalıdır. Ya da özelleştirme gelirlerinden, sağlanmalıdır. İşkurun STK'larla birlikte geliştirip uyguladığı 'Aktif İşgücü' programları başarılı olup devam etmektedir."*¹³²

AKP hükümeti, kamu hizmetlerinde vatandaş ve sivil toplum kuruluşlarının aktif hale getirileceğinden, özellikle kadınların işgücüne katılımı için eğitilmelerinin gerekliliğinden bahsederken “sosyal devlet” hizmetlerinin gereklerini yerine getirdiklerinden de söz eder.

"Partimiz, merkezi devletin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile işbirliği yapmasını sağlayarak sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği, sürati ve kaynak kapasitesini artıracaktır. Yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının kırsal kesimde yaşayan kız

¹³¹ **Radikal**, “Özel okullar için dev vergi teşviki geliyor”, 18 Ekim 2005.

¹³² *Ak Parti Programı*, 14.08.2001, <http://www.akparti.org.tr/hukumetprg.doc> (5 Mayıs 2007).

çocuklarına yönelik yaptıkları projeler desteklenecek, geliştirilecektir.”¹³³

Eğitim alanı piyasa rekabet koşullarında yerini sağlamlaştırmaktadır. Eğitim ister kamusal eğitim hizmeti finansmanının özelleştirilmesi noktasında, isterse özel kesimce metalaştırılmış kamu kaynaklarıyla finanse edilmesi anlamında olsun hükümetlerin rant değeri yüksek yatırım alanları haline gelmektedir.

Yıllar itibarıyla hükümet politikalarına bakıldığında eğitime bakışta milliyetçiliğin, araçsal yaklaşımın devam ettiğini, eğitime ekonomik bir yatırım aracı olarak gereksinim duyulan kalkınma ve yatırım programları için vasıflı işgücü gereksinimini karşılamak adına ihtiyaç duyulduğunu belirtebiliriz. Ticari işletmeler haline gelen eğitim kurumlarında sunulan hizmetten faydalanamayan yetenekli ama yoksul bireyler için kısıtlı burslarla geçici çözüm politikaları sunulmaktadır.

3.4.Türkiye’de 1980 Sonrası Sermayenin Değişen İmajı ve Eğitim

Türkiye’de 1980 öncesinin eğitim politikalarında ulusal-kapitalist kalkıncı bir dil kullanıldığını önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu dönemde eğitim politikalarının başlıca belirleyeni, beşeri sermayenin geliştirilmesi, işgücü üretiminin artırılması ve gelişen insan sermayesiyle ulusal bir kalkınma sağlanması olmuştur. 1980 öncesi hükümetleri - en liberalinden en sosyal demokratına- bu gelişmiş insan sermayesini oluştururken, “milli eğitim” hizmetinin devlet eliyle sağlanması gerektiğini savunmuşlardır. Ulusal kapitalizmin ve sanayinin gelişiminin esas alındığı süreçte eğitim finansmanının devlet tarafından sağlanması düşüncesi sermaye ve devlet ilişkilerinin ortak çıkarları doğrultusunda uyumlu şekilde düzenlenmiştir. 1980’lere kadar sermaye eğitim alanına mesafeli durmuş, eğitim politikalarının çok dışında bir tutum benimsemiştir.

1980 sonrası sermayenin eğitime bakışını değiştiren faktörlerin başında küresel güçlerle uluslararası alanda rekabet edebilmek yatar. Dünya ölçeğinde işleyen sürece eklenmek isteyen sermaye için devlet artık dünya ölçeğinde işleyen sermaye mekanizmalarına ve yerel ölçekte işleyen mekanizmalara uyum sağlayacak şekilde yeniden kurgulanmaktadır. Bu koşullarda ayakta kalabilmenin en temel yolu ise sadece

¹³³ <http://www.akparti.org.tr/program.pdf> 14.08.2001, (15 Mayıs 2007).

emek gücüne değil nitelikli emek gücüne sahip olabilmekten geçer. Bu amaçla sermayenin eğitim alanında ürettiği politikalar da hızla artmaya başlar. Nitelikli işgücüne duyduğu ihtiyacı her fırsatta tekrarlayan sermayeye göre eğitim hizmeti parasız verildiği sürece niteliksizleşmeye mahkumdur, bu nedenle eğitim hizmeti özel sektör tarafından verilmelidir. Devlet özel sektöre desteğini arttırmalı, gereken teşvik ve indirimleri yapmalıdır.

Neoliberal dönüşümle toplumsal yapıdaki bölüşüm ilişkilerinde adaletsizlikler artmaya başlamaktadır. Sermaye lehine yaratılan adaletsizlik emek ücretlerinin düşüşünü beraberinde getirir. Bir yandan gelirlerde yaşanan düşüşler diğer yandan devletin sosyal politika alanından elini çekmesiyle, toplumun büyük kesimi değil özel eğitimden, kamu hizmeti olarak sunulan eğitimden bile yararlanamamaktadır.

Artan işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve sosyal haklara ulaşımında eğitim, sağlık, işsizlik güvencesi vs.- yaşanan sıkıntılarla sermaye ve devlet için “tehlike” teşkil etmeye başlayan bir sınıf oluşur. Böylece sermayenin kendine 1980 öncesinin, toplumdan uzak imajını yıkacak, daha demokrat, daha hayırsever ve STK’cı bir imaj belirleme zorunluluğu doğmuştur. Toplumda sermayeci için kurulmuş olan “soğuk” imaj silinmeli, sermayedarlar toplum için birşeyler yapmalı ya da yapıyor gibi görünmelidir. Bu anlayışla “dışlanmış” sınıflar için istihdam sağlayıcı eğitim projelerinin geliştirilmesi, bunun devlet ve diğer STK’larla işbirliği içinde yapılması planlanmıştır. Toplumun en görünür sorunu olarak kabul edilen işsizlik sorununa bu şekilde bir çözüm sunulur. Sermaye eğitime ilişkin politikasını, istihdamı geliştirip, nitelikli genç işgücünü batı ülkeleriyle rekabeti arttırmak anlamında yeniden kurarken, bunu kendi adına değil toplum adına yaptığı imajını vermektedir. “O” artık sadece sermayedar değil, iyi niyetli, hayırsever, duyarlı ve sivil toplumdur.

1980’lerden itibaren uygulamaya başlanan neoliberal iktisat politikalarına yaslanan sermaye birikim modeliyle o güne kadar hakim olan “devletçi, kamucu, eşitlikçi, dayanışmacı” ideolojik motifler arasında uzlaşmaz bir karşıtlık bulunmaktadır. Neoliberal politikalarla dinamik, başarılı, sağladığı gelişmenin meyvelerinin uluşça paylaşıldığı işadami profiline ihtiyaç duyulmaktadır. Kamuoyunda o zamana kadar yer alan ‘patron, tüccar, sanayici’ sıfatına saygınlık kazandırılması şart olmuştur.

Sermayedar-işveren kimliğiyle ön plana çıkan ‘işadamı’ imgesinin yerini kişisel özelliklerin ön plana çıktığı, sınıfsal kimliğin geri planda tutulduğu daha insani yönlerin sergilendiği bir işadamı imgesi almaktadır.¹³⁴ 1990’larla beraber bu kişiler yalnız iş adamı kıyafetiyle değil, aynı zamanda ‘sorumlu’ sıfatının da eklenmesiyle ‘saygın, sorumlu’ kimi zaman buna ‘sivil toplum’ sıfatının eklenmesiyle de ‘saygın-sorumlu-sivil toplumcu’ işadamı olarak anılmışlardır.¹³⁵

Prof. Ayşe Buğra da “Devlet ve İşadamları” adlı kitabında 1980 öncesinin, hakim sınıfı işadamlarının nasıl bir hakim sınıf olduğunu sorgular. Güvensiz, ortalıkta görünmek ve konuşmak konusunda bu derece çaresiz, korkak, servetinin meşrutiyetinden bu derece güvensiz işadamlarını anlatır.

“Söz konusu olan daha az veya daha çok devlet müdahalesi veya korumacılık değil, özel mülkiyet haklarının ve girişimci karlarının sağlam bir meşrutiyet zeminine oturması, radikal düzen değiştirme projelerinin marjinalleşmesiydi. Bu süreç içinde işadamlarını sessiz ve güvensiz kılan en önemli belirsizlik ortadan kalktı, onlar da hızla kendilerine güven kazandılar, sesleri her konuda belki lüzumundan fazla çıkmaya başladı¹³⁶.”

İşadamları ilk bakışta samimi birer yurttaş gibi yaptıkları halkla ilişkiler kampanyalarıyla toplum nezdinde büyük saygı uyandırmaktadırlar. Nejat Eczacıbaşı TUGİAD üyesi işadamlarının kamuya yansıyan görünümünün nasıl olması gerektiği konusunda Amerikalı işadamı John D. Rockefeller’i örnek olarak sunar.

“John D.Rockefeller, nefret uyandıran adının yeniden saygınlık kazanması için, güvendiği bir kişiye görünümünün düzeltilmesi görevini vermişti. Petrol alanında sınırsız servetlere ulaşan Rockefeller, imgesini düzeltmek için eğitim ve kültür alanlarına yönlendirildi. İlk hayır girişimine ünlü Chicago Üniversitesini kurmakla başladı. Ardından Rockefeller Vakfı’nın kuruluşu izledi bunu. Böylece Rockefeller, hayırsever, uygar, saygın bir kişi olarak anlaşılmaya başlanmıştı¹³⁷.”

1980 sonrası gelişen sermaye sınıfının ilgi alanları da değişmiş, aktardığımız

¹³⁴ Gülseren Adaklı, “Popüler İkon Olarak Sermayedar”, **Praksis**, No.4, (Güz 2001), s.242-260.

¹³⁵ Rıfat N. Bali, “Sivil Toplum Hareketinin İki Zaafı: İşadamları ve Elitizm”, **Birikim Dergisi**, No.130, (Şubat 2000), s.33-42.

¹³⁶ Ayşe Buğra, “İşadamları ve Toplum”, **Toplum ve Bilim**, No.104, (2005), s.14-21.

¹³⁷ Bali, “*Birikim Dergisi*”, s.33-42.

şekilde dış görünümü de farklı bir kılığa bürünmüştür. 1980 öncesi sermaye için çok cazip bir “yatırım” alanı olarak görülmeyen eğitim, devletin sunduğu teşviklerle cazip hale getirilmiştir. 1967 yılında çıkan 903 sayılı yasada belli bir amaç için belli bir malın tahsisi ile kurulan vakıfların eğer gelirlerinin %80’ini genel, özel ve katma bütçeli idarelerin hizmetine giren (eğitim, sağlık vb.) işlere ayırırlarsa Bakanlar Kurulu kararıyla önemli oranda vergiden muaf tutulabilecekleri yer almaktadır.¹³⁸ 1974 yılında kurulan H.Ömer Sabancı Vakfı bünyesinde “liberalizmin lojistik kampı”¹³⁹ olarak tasarlanan Sabancı Üniversitesi başta olmak üzere okullar, yurtlar, sağlık tesisleri, sosyal merkezler gibi hayır kurumları kurulmuştur. Bu tarihten itibaren de büyük holdingler vakit kaybetmeden kendilerini hayır işlerine vakfetmeye başlamışlardır.

1980 sonrası faaliyetlerini arttıran Türkiye’deki sanayi dernekleri ve bunların devletle ilişkisinde devletten aldıkları destek doğrultusunda yakın ilişkiler kurulduğu gibi, gerginlikler de yaşanabilmektedir. Sermaye devletle iç içe geçmiş ilişkisini ve mevcudiyetini bazen sadece ‘uyumlu bir ortaklık’ havasında sürdürdüğü gibi, sivil toplum örgütlerinin içinde yer alan işadamlarının aynı zamanda demokratiklik söylemiyle devlete muhalif bir tavır içinde tezat da oluşturabildiği söylenebilmektedir.¹⁴⁰

TÜSİAD ve TOBB gibi sermaye örgütleri artık sadece tenis, golf, binicilik dernekleri üyelerine değil “sorumluluk hisseden ve kentte yaşayan”ların üye oldukları dernek olarak tanıtılmaktadır.

“Demokrat ve muhalif gözükmeyen revaçta olduğu bir ortamda hem işadamı olup hem de muhaliflik ve demokratiklik parfümlerinden birer damla ile süslenmiş demeçler vermek gene işadamlarının imajlarını besleme, geliştirme ve saygın gözükmeye tasarılarına çok uygun gelen özelliklerdir.”¹⁴¹

Temelleri 1961 yılında Eczacıbaşı Holding kurucusu Nejat Eczacıbaşı tarafından atılan TESEV (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı) direktörü Özden Sanberk kurumun yapısını tanımlarken devlet, hükümet ve sermayeye bakışlarını da şu şekilde tanımlamaktadır.

¹³⁸ İlhan Tekeli, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Ekonomik Sosyal Araştırmalar:3, Ankara: Turhan Yay., 1982, s. 261-297.

¹³⁹ Adaklı, “Praksis”, s.242-260.

¹⁴⁰ Bali, “Birlik Dergisi”, s.33-42.

¹⁴¹ Bali, s.33-42.

*"TESEV birincisi, bağımsız, yalnız devlete karşı değil, bütün partilere eşit mesafede bir kurumdur. İkincisi TESEV bir lobi grubu dağidir, büyük sermaye adına konuşmaz. Yalnız akademisyenleri içermeyip, hem sendikayı, yani el emeği kesimini, hem sermaye kesimini; ama yalnızca büyük sermaye değil, hem bürokrasiyi, hem de akademisyenleri kapsamaktadır."*¹⁴²

1990 sonrası bu dernekler özellikle eğitim alanında izledikleri politikalarla eğitimde hızla artan araçsal yaklaşımların devletle birlikte belirleyicisi olmuştur. Sermaye girdiği eğitim alanını sadece yatırım alanı veya ideolojik hegemonyasını yaratmak amacıyla değil nitelikli işgücüne kolay erişebilmek için de tercih etmektedir. Eğitimi sermayenin değerlendirilmesi için bir yatırım alanı olarak gören sermayeler ile eğitimi nitelikli emek-gücünün üretilmesi aracı olarak gören sermayeler arasında ayırım yapılması gerekmektedir.¹⁴³ Uluslararası sermayeye açılmış büyük sermaye için üniversiteler sadece yatırım ve nitelikli istihdam değil sembolik bir güç anlamı taşıırken (Sabancı ve Koç gibi) küçük ve orta boy sermayeler için beceri kazandıran ve mesleki bir dile sahip vurgular, üniversitelerle öne çıkmaktadır.¹⁴⁴

3.5. Türkiye’de Sermaye Gruplarının Eğitime Yaklaşımı

*"Herkesi sermayedar yapamayız, ancak eğitimi yapabiliriz"*¹⁴⁵

1980 sonrası etkinliği artan uluslararası kuruluşların özellikle az gelişmiş ülkeler üzerinde oluşturdukları politikalarından ikinci bölümde bahsedilmişti. Ancak o bölümde de belirtildiği gibi eğitimde yaşanan sermayeleştirme süreci sadece DB, IMF, AB gibi uluslararası kuruluşlar tarafından değil, ulusal sermayenin önde gelen kuruluşlarından olan TÜSİAD, TOBB ve MUSIAD tarafından da gerçekleştirilmektedir. Öyle ki Türkiye’deki sermaye kuruluşları pek çok konuda uluslararası kuruluşlara göre etkin olup, onlara neoliberal programlar doğrultusunda fikir babalığı yapacak konumdadırlar.¹⁴⁶

Kapitalist sistemle istihdam politikaları ve eğitim politikaları eş zamanlı bir

¹⁴² **Zaman Gazetesi**, "Tam Bağımsız", 14 Kasım 2000, s.9.

¹⁴³ Ercan, "Refleks Dergisi", No.2, 16 Ocak 2007.

¹⁴⁴ Fuat Ercan, "Eğitim ve İstihdam Politikalarına Toplu Bir Bakış", **Özgürlükçü Gençlik Dergisi**, No.1, (Nisan 2006).s.10.

¹⁴⁵ www.musiad.org (3 Nisan 2006).

¹⁴⁶ Ercan, "Özgürlükçü Gençlik Dergisi", No.1, s.12.

sürece girmiştir. Aşağıdaki bölümlerde farklı nitelikteki sermaye gruplarının eğitimle kurdukları ilişki ve geliştirdikleri politikalar incelenecektir.

3.5.1. TÜSİAD'IN Eğitim Politikası

1971 yılında kurulan TÜSİAD 1990'lardan itibaren vizyonunu ekonomik alanlardan toplumsal alanlara doğru genişletmeye başlamıştır. Hazırladıkları raporlarla toplumdaki baskıcı devlet şablonuna karşı demokratik, çoğulcu-sivil toplumcu bir söylem kurmuşlar ve bazen siyasi partilerin bile tepkilerini çekmişlerdir. Benzer yaklaşımı eğitim alanında da sergilemektedir.

TUSIAD temel eğitim politikasında nitelikli işgücü yetiştirme ve AB kriterlerine uygun demokratik ortamın sağlanmasına önem verir. Devletin eğitim alanındaki yetersizliğini her fırsatta dile getiren TUSIAD, 2006 yılında yayınlanan raporunda, ekonomik alanda gelişmenin doğudaki insan sermayesinin değerlendirilmesi ve kız çocuklarına istihdam olanağı kazandırılması yoluyla, gelişmiş genç insan sermayesiyle diğer ülkeler arasında rekabet olanağının artacağı noktada sağlanacağını belirtir. Bunu sağlamak için devletin, özel sektörün önünü açması ve sivil toplum kuruluşlarını desteklemesi gerekmektedir.

TÜSİAD hazırladığı raporunda geline aşamayı şu şekilde açıklamaktadır.

“Gelişme sürecinin önemli bir boyutunu ülke kaynaklarının harekete geçirilerek daha etkin bir kaynak dağılımına ulaştırmak olduğuna göre eğitim, ekonomik ve sosyal boyutları itibarıyla, dönüşüm sürecinin en düşük uyum maliyetiyle ve etkin bir şekilde yapılmasını sağlayacak araç olacaktır.”¹⁴⁷

TÜSİAD, 1990 yılında Doğu'da Türkçe bilmeyen nüfusun artışına, kadınların okuryazarlık seviyesindeki düşüklüğe, devletin eğitime ayırdığı payın azlığına ve eğitim kaynaklarının etkinsiz kullanımına değinir. TÜSİAD istihdam beklentilerine göre eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi için çözüm olarak, kırsal bölgelerde ilk ve ortaokuldan sonra her okul çevresinde çiraklık ve istihdama yönelik beceri ve meslek kursları

¹⁴⁷ Tüsiad Eğitim Raporu, 2006, Aktaran Fuat Ercan, “Modüler İnsana Doğru: Yetkin Mühendislik”, 11 Mayıs 2007, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11240 (6 Kasım 2007).

açılmasını, meslek eğitimi imkanlarının hazırlanmasını önerir.¹⁴⁸ Eğitimin amacı ülke kalkınması ve bunu sağlamak için gereken insangücünün yetiştirilmesidir.

“Milli eğitimin başlıca iki amacı vardır. Demokrasiye temel uyumu sağlamak için herkese sağlam zorunlu temel eğitim vermek, dengeli kalkınma için ülkenin stratejik kalkınma hedeflerine ve insangücüne meslek eğitimi kazandırmaktır.”¹⁴⁹

TÜSİAD’A göre eğitimde sanayi-üniversite işbirliği büyük önem taşımaktadır. Üniversitelerin ellerinde donanımlı teknolojik alt yapıları bulunmaktadır. Bu yapıyı şirketlerde kurmaksa oldukça zor ve maliyetlidir. Mevcut alt yapı şirketler tarafından AR-GE amaçlı kullanılmakta sanayinin ihtiyaç duyduğu dallarda önlisans düzeyinde ara insangücü yetiştirmek için üniversiteyle büyük işletmelerin işbirliği sağlanmaktadır. Bu şekilde öğrenciler teorik eğitimi okulda, pratik eğitimi sanayi kuruluşlarında görecektirler. Öğrenciye asgari ücret verilirken sanayinin ihtiyacı olan ara insangücü yetiştirilecek, üniversite ve büyük işletmeler arasında büyük bağ kurulacaktır. Her şeyden önemlisi sermayenin rekabet gücü bu yolla arttırılacaktır.

Sanayi-üniversite işbirliği programı kapsamında üniversitelerdeki altyapı ve insan gücü, sermayenin hizmetine koşulacak, üniversitelerdeki asistan ve öğrenci emeği tercihen bedava, olmadı çok ucuza kullanılmış olacak ve bunun sonucunda sermayenin belirli kesimleri önemli bir mali külfetten kurtulmuş olacaktır. Üniversiteler artık, “Girişimci Üniversite”, “Bilgi Fabrikası” benzeri isimlerle adlandırılacaklardır.¹⁵⁰

TÜSİAD mesleki ve teknik eğitimin önemi üzerinde durur, sanayi ve hizmet sektörünün ihtiyaç duyduğu yüksek nitelikli ara kademe insan gücünün yetiştirilmesinin önemine değinir. Rekabet gücü ve ekonomik kalkınmayı hızlandıracak bir eğitim anlayışının geliştirilmesi önceliklidir.¹⁵¹

2000’li yıllarda TÜSİAD’ın eğitim politikasının temelini AB kriterlerine uygun insan sermayesi sağlamak ve demokrasi alanında gelişmelerde bulunmak oluşturur. Bunun yanı sıra "Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme" adıyla çıkan TÜSİAD raporunda

¹⁴⁸ Zekai Baloğlu, “Türkiye’de Eğitim”, **Tüsiad**, Apa Ofset Basımevi, (Temmuz 1990), s.27-43.

¹⁴⁹ Baloğlu, s.107.

¹⁵⁰ Ercan, “Eğitim ve Kapitalizm”, s.89-92.

¹⁵¹ Tüsiad Raporu, “Eğitim Yozlaştırılmamalı”, 22 Ekim 2005, <http://www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno737.pdf>, (17 Ağustos 2006).

AB kriterleri için eğitimin özellikle de kızların eğitime katılımının artırılmasının önemine değinilir. Kızların eğitime katılımı hizmet ve sanayi sektörlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi ve bu yolla uluslararası rekabet gücünün artırılması anlamında önem taşımaktadır.¹⁵²

“Okullaşma oranları bakımından kızlar ile erkekler arasındaki farklılığın giderilmesi için devletin, özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin çabaları kesintisiz şekilde sürdürülmeli.”¹⁵³

TÜSİAD, 2005 yılında ‘Türkiye’de Yeniden Yapılanma Arayışları’ başlığıyla AB’ye giriş sürecinde demokrasi alanında ciddi adımlar atıldığını, aynı adımların ekonomi alanında da atılmasının beklendiğini vurgular. AB standartlarına büyük önem veren TÜSİAD’a göre; eğitim, sağlık, istihdam, çevre gibi imkanlara kavuşulması, işsizlik ve kayıtdışı ekonominin ihmal edilebilir noktalara çekilmesi katılımcı demokrasi yoluyla karar alan Türk insanı ile mümkün olacaktır.¹⁵⁴

TUSIAD, Türkçe bilmeyen nüfusun köyden kente göç olgusu üzerinde de durmaktadır. 25 milyonluk genç nüfus iyi değerlendirilip, eğitildiği takdirde sadece ülke içinde değil, hızla yaşlanan Batı Avrupa’da da en değerli “*insan sermayesi*” olacaktır.¹⁵⁵ Böylece doğuda eğitim olanağından yoksun kalan öğrenciler ve kızlar eğitime, genç nüfus darlığı çeken Avrupa ülkelerine göre Türkiye genç işgücüyle avantajlı duruma geçecektir.

TÜSİAD 1994 yılında çıkan “Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji” adıyla çıkan raporunda devlet tarafından verilen eğitim hizmetinin etkinsizliğine ve bunun devlete mali bir yük oluşturacağına sıklıkla yer verir. Raporda yükseköğrenim gören insanların elde ettikleri faydanın önemli kısmının kendilerine geri döndüğü belirtilirken yüksek öğrenimin en pahalı şeklinin ücretsiz olarak her isteyene sunulamayacağına tüm ülkeler tarafından anlaşıldığına değinilir.¹⁵⁶ TÜSİAD, eğitimin paralı hale getirilmesi hakkında “*ücretsiz verilen hizmetlerin kıymetinin bilinmeyeceği*”

¹⁵²Tüsiad, “Türkiye Ekonomisi İçin Sürdürülebilir Büyüme”, 16 Haziran 2005, <http://www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno693.pdf> (3 Mayıs 2006).

¹⁵³Tüsiad, “Türkiye Ekonomisi İçin Sürdürülebilir Büyüme”.

¹⁵⁴Tüsiad, “Türkiye Ekonomisi İçin Sürdürülebilir Büyüme”.

¹⁵⁵Baloğlu, s.125.

¹⁵⁶Tüsiad, **Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim Ve Teknoloji 1994**, Tüsiad Yayınları, 1994, s.105.

gerekçesini öne sürmektedir.¹⁵⁷ Eğitim alanında yaşanan sıkıntıların devletin özel sektör ve STK'larla ortak hareket etmesi yoluyla çözüleceği şu sözlerle vurgulanmaktadır.

“Milli eğitime halk katkıları, kendi okulunu kendin yap kampanyası çerçevesinde 1981’de başlatılan halk katkısıyla giderek artmaktadır. Hayırsever yurttaşlar ve çeşitli büyüklükte şirket, vakıf, Milli Eğitim Vakfı, Türk Eğitim Vakfı, Koç, Sabancı, Enka, Türk petrol vakfı gibi vakıfların okul binası, arsa bağışı, okul donatımı, yurt- lojman yapımı, yurt içi ve dışı burs tahsisi gibi konularda milli eğitime büyük payı olmaktadır. 1982–1988 yılları arasında 697.5 milyar TL civarında katkı olmuştur. Bu katkılar yörelerin gereksinmelerine göre yeni teşvik önlemleriyle eğitim finansmanında önemli roller üstlenebilecek kaynak olduğunu göstermiştir.”¹⁵⁸

“MEB ve YÖK eğitime yönelik çeşitli projeler için Dünya Bankasından 355.4 milyon dolarlık kredi sağlamıştır. Devletin eğitime ayrılan kaynaklarının yetersizliği karşısında fonlardan yararlanma kaynak çeşitliliğinin sağlanması politikalarına önem verildiğini ve bunun faydasını gösterir.”¹⁵⁹

TÜSİAD başkanı Ömer Sabancı, Türkiye'nin insan sermayesi geliştirilmede yetersiz kaldığını, eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapılmasının gerekliliğine değinir. Böylece ekonomik büyüme oranları da tamamen eğitimde oluşacak yatırım anlayışının değiştirilip, düzeltilmesine bağlanmıştır.

“Yatırım oranı artırılır ve verimlilik artışıyla insan sermayesi arasındaki bağ güçlendirilirse Türkiye'nin 2006 – 2020 döneminde yıllık büyüme oranı yüzde 7'ye kadar ulaşabilir”¹⁶⁰

TÜSİAD’a göre Devletin bu hizmeti tek başına sunması durumunda hizmet de niteliksiz kalmaktadır. Gerek düşük öğretmen maaşları, gerek kalitesiz eğitim kamu hizmetlerinin neticesidir.¹⁶¹

TÜSİAD 2000’li yıllarda Türkiye’de eğitim politikalarının belirlenmesinde

---

¹⁵⁷ Tüsiad 1994, s. 109.

¹⁵⁸ Baloğlu, s.99.

¹⁵⁹ Baloğlu, s.99.

¹⁶⁰ Milliyet, “Tüsiad’dan AB İçin Ankara Çıkarması”, 20 Haziran 2006, s.6.

¹⁶¹ Baloğlu, s.161-162.

AB'nin taleplerini önemsemektedir. AB'nin taleplerinin başında demokrasi ve sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesi bulunur. Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanında yaptıkları çalışmalarla eğitimde etkinliğin sağlanacağı, genç nüfusun değerlendirileceğini savunurlar. Özellikle doğudaki kızların eğitime katılımının önemine değinilir. Yukarıda da değinildiği gibi bu şekilde Türkiye gelişmiş genç insan sermayesiyle yaşlı Avrupa'nın emek gücüyle rekabet edebilecek imkanı yakalamış olacaktır.

TÜSİAD dahil pek çok sanayi kuruluşunun üyesi olduğu TÜRKONFED (Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu) ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından düzenlenen "Sürdürülebilir Büyüme İçin Eğitime Acil Müdahale: Mesleki ve Teknik Eğitim İçin Politika Analizi ve Öneriler" başlıklı sempozyumda TÜRKONFED Yönetim Kurulu Başkanı Enis Özsaruhan ara eleman sorununun etkilerini yakıcı bir biçimde hissettiklerini ve KOBİ'lerin önemli bir kısmının AB sürecinde gerçekleştirmesi gereken yapısal dönüşüm için kaliteli işgücüne acilen ihtiyaç duyduklarını söyler.¹⁶² Aynı sempozyumda Sabancı Üniversitesi Rektörü ve ERG Yürütme Kurulu üyesi Prof. Dr. Tosun Terzioğlu da, Türkiye'nin genç nüfus yapısından ve içinde bulunduğu demografik değişimden yararlanması gerektiğini, insani gelişme ve rekabet gücü alanlarında gelişme sağlamasına katkı yapabilecek tek ortak faktörün meslek eğitimi olduğunu vurgular. Özel sektör ve gönüllü sivil toplum örgütleriyle, kamu-özel sektör işbirliğiyle bürokratik engellerin kaldırılarak kurulacak Mesleki Yeterlilikler Kurumu'nun etkinliğinden söz eder.¹⁶³

TÜSİAD'A göre ülke kalkınmasının, AB'ye giriş sürecinde başarılı şekilde yol alınmasının yolu, devlet-sermaye işbirliğinin sağlanmasından geçer. Üniversite ve sanayi kuruluşlarının işbirliğiyle meslek liseleri, üniversiteler açılacak insan sermayesi geliştirilerek batı ülkeleriyle rekabet edecek konuma ulaşılabilecektir. Türk toplumunun en büyük sorunu olan işsizlik bu yolla çözülecek, emek piyasalarında herkes "hak" ettiği yeri alacak, bu şekilde çorbada sivil toplum kuruluşları, sermaye grupları ve devletin

---

¹⁶²Türkonfed 2006, "Mesleki Teknik Eğitim için Acil Çağrı", 18 Mayıs 2006, <http://www.turkonfed.org/default.aspx?pid=35865&nid=22382> (5 Nisan 2007).

¹⁶³Türkonfed 2006, "Mesleki Teknik Eğitim için Acil Çağrı".

ortak tuzu bulunacaktır. Vatandaşların eğitim “şans”ını yakalayabilmesi için devletin özel sektöre daha çok destek olması, bu alanda yatırımlar yapılması gerekmektedir. Nitelikli eğitim hizmeti vermekte zorlanan devlet, STK ve uluslararası kuruluşlardan gereken finansal desteği almalıdır.

3.5.2. MÜSİAD’IN Eğitim Politikası

MÜSİAD, 1990 yılında kuruluş metninde kendini ulusal ve uluslararası anlamda bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlar. Metinde yalnız kişi veya kurumların kazanmasını değil, ülke ve toplumun çıkarına ve kalkınmasına yönelik her türlü sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişimin oluşturulması için çalışan bir kurum olduğunu belirtir.¹⁶⁴

MÜSİAD’ın hazırlamış olduğu eğitim raporunda TÜSİAD’inkine benzer şekilde beşeri sermaye geliştirilme vurgusuyla karşılaşırız. Eğitim alanında beşeri sermayenin gelişimi için devlet ve STK’ların ortak hareket etmesinin gerekliliği belirtilir.

“...Herkesi sermayedar yapamayız, ancak eğitimi yapabiliriz... Nitelikli işgücü eksikliği yüzünden 49 ilde açılmış teşvikli sanayi bölgelerine sanayicilerimizi göndermek ve yatırım yaptırmakta zorluk çekilmektedir. Demek ki yapılması gereken öncelikli şey ‘beşeri sermaye’ geliştirilmesidir. Eğitim anlayışı artık ‘arza dayalı değil talebe dayalı’ hale gelmiştir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi konusunda yapılacak olan Şuraya Hükümet, MEB, siyasi parti temsilcileri, YÖK, DPT, TÜBİTAK, KOSGEB ve STK ve iş dünyası temsilcileri katılmalıdır.”¹⁶⁵

MÜSİAD’a göre temel eğitim politikaları işsizlikle mücadele etmede yol gösterecek şekilde belirlenmelidir. Eğitim kurumlarında verilecek olan “insan kaynakları” dersleriyle gençler mezun olduklarında piyasada karşılaşacakları zorluklara yönelik hazırlanmaktadır. Kamu eğitim sistemi bu şekilde insan sermayesini geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılmalı, Türkiye’de de kalkınma modeliyle örnek alınan bir ülke olan Güney Kore benzeri eğitim projeleri uygulanmalıdır. Özel sektörün eğitim alanındaki yatırımları arttırılmalı, G.Kore’dekine benzer şekilde “insan

¹⁶⁴ “Uluslararası Faaliyetlerimiz”, **Müsiad Bülten**, No.71, Yıl.15, Temmuz 2007, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/bulten_71.pdf (1 Ağustos 2007).

¹⁶⁵ “Müsiad’ın Büyük Türkiye Maratonu”, **Müsiad Bülten**, No.68, Yıl 14, Şubat 2006, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/Bulten_68.pdf?yayinRapor=31&k (2 Nisan 2007).

kaynaklarını geliştirme bakanlığı” kurulmalıdır.

“...Güney Kore’deki gibi bizde de Milli Eğitim Bakanlığı ‘Milli Eğitim ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme Bakanlığı’ olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Özel sektörün eğitime katkısını özendirici çalışmalar yapılmalıdır. Türkiye’de özel kurumların eğitimdeki yeri %2 iken Avrupa ülkelerinde %10–12 arasında değişmektedir. Türkiye bölge ülkeler arasında eğitim merkezi haline gelebilir. Dünya eğitim pazarı çoklu milyar dolarlık bütçesiyle bütün ülkelerin iştahını kabartmaktadır.”¹⁶⁶

2000’li yılların çok konuşulan meslek liseleri, MÜSİAD Başkanı Ömer Bolat tarafından da sıklıkla gündeme getirilir. Meslek liselerine MÜSİAD olarak çok fazla önem verdiklerini belirten Bolat, TÜSİAD’ın bu alanda yaptığı çalışmalarına ilişkin olarak da kendilerinin işgücü-egitim ilişkisini yıllar önce önemseyerek, meslek liselerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yaptıklarını belirtir. Sanayi örgütleri arasında eğitim alanında politikalar geliştirilirken, işgücünün geliştirilmesine ve meslek liselerinin yaygınlaştırılmasına sürekli değinilmekte hatta bu konuda kendi aralarında bir rekabet yaşadıkları da gözlenmektedir.

“Bazı sanayicilerimiz ara eleman sorunu yaşadıklarını belirtip kendi okullarını kurmaya başladılar, oysa biz bu sorunu 5–6 yıl önce gündeme getirdiğimizde fazla önemsemediler.”¹⁶⁷

MÜSİAD ve Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’in katıldığı basın toplantısında meslek lisesi mezunu gençlerin uygulamalı eğitime tabi tutularak ekonomiye kazandırılmaları görüşülür.¹⁶⁸ Toplantıda eğitimde gerçekleştirilecek reformla insan kaynakları ve kariyer planları yapılması gerektiği, ülkenin ve toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan yetiştirmenin önemi aktarılır.¹⁶⁹

“Diplomalı işsizler ordusunu büyütme akıl kârı değil. Orta öğretim kurumlarında genel liselerin sayılarını artırmak yerine, meslek liselerinin önü açılmalı, alanı genişletilmelidir. Bu gün birçok

---

¹⁶⁶ “Ekonomi Basını Başarı Ödülleri Verildi”, **Müsiad Bülten**, No.61, Yıl.12, Ocak-Şubat 2004,

http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/bulten_61.pdf?yayinRapor=23&k=2 (5 Nisan 2007).

¹⁶⁷ Ömer Bolat, “Meslek Liselerine Gereken Önemi Vermeliyiz, Meslek Eğitimine Yönelik Raporlar Hazırlıyoruz” <http://www.musiad.org.tr/ABProjesi> (18 Mart 2007).

¹⁶⁸ “Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik MÜSİAD-HTYP Projesi’ne Start Verdi : İstihdama ‘Örnek’ Katkı”, <http://www.basimbulteni.com/detay.asp?Hid=738> (18 Mart 2006).

¹⁶⁹ <http://www.basimbulteni.com/detay.asp?Hid=738> (18 Mart 2006).

üniversitemizdeki eğitim dallarında yetişen gencimizin mezuniyetten sonra iş bulamayacağı bilinmesine rağmen, eğitime devam edilmekte; asıl gereken ve aranan birçok konu henüz işlenmemektedir”¹⁷⁰

AB’ye karşı üyelerinin çoğunun temkinli yaklaştığı bilinen MÜSİAD’ın”^{*} başkanı Ö.Bolat, AB Proje Temsilcisi Hasan Büyükdede’yle yoğun sanayi potansiyeline nitelikli eleman katmak ve işsizliğe çözüm bulmak için eğitim çalışmaları yapmaktadır.¹⁷¹

MUSİAD, İŞKUR ve devlet temsilcilerinin katıldığı AB hibe projesinde alınan fonların değerlendirilmesini de görüşür. İşkurun temsilcisi olarak toplantıya katılan İstanbul İl Müdürü Muammer Coşkun yaptığı konuşmada; MÜSİAD'ın uyguladığı projenin AB hibe projelerinin sonucusu olduğunu belirterek, Dünya Bankasından yeni bir fon sağlandığı müjdesini verir. Bu şekilde yetenekli işgücünün geliştirilerek dünya pazarlarıyla yarışılacağına vurgu yapar.¹⁷²

MÜSİAD, beşeri sermayeye yaptığı vurguyla eğitimi zenginleşmenin kaynağı olarak görür. Okullarda verilen eğitimin daha çok istihdam yaratacak şekilde düzenlenmesi gerektiğine değinirken “kalkınabilmiş” bir ülke olan Güney Kore örnek gösterilir. MÜSİAD’a göre, ulusça kalkınmak için gereken diplomalı işsizler ordusu değil, nitelikli işgücü yaratmaktır. Bu işgücünün yaratılması için gereken eğitim hizmeti devletin desteğiyle özel sektör ve STK’lar tarafından sağlanmalı, oluşturulacak istihdam ve eğitim projeleri için de AB ve DB kaynaklarından sonuna kadar yararlanılmalıdır.

---

¹⁷⁰ <http://www.basimbulteni.com/detay.asp?Hid=738> (18 Mart 2006).

^{*} Müsiad Başkanı Ömer Bolat, 3 Nisan 2007 tarihinde <http://www.musiad.org.tr/detay.asp?id=203> internet sitesinde 2 bin 503 üyesi arasından %57’sinin yapılan AB araştırması anketi sonucu AB’ye temkinli yaklaştığını belirtmiştir. Bu kişilere göre AB’ye girmenin maddi manevi maliyetleri bulunmaktadır. Bu maliyetler çevre koruma benzeri örnekler olup, ödemesi Türk Sanayicisine bırakıldığından Müsiad üyeleri tarafından yük olarak nitelendirilmektedir.

¹⁷¹ <http://www.musiad.org.tr/ABProjesi>.

¹⁷² “AB Fonları Şimdilik Tamamlandı, Dünya Bankası Fonlarını Kullanacağız.” <http://www.musiad.org.tr/ABProjesi>, (18 Nisan 2007).

3.5.3. TOBB'un Eğitim Politikası

TOBB, (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) ticaret ve sanayinin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak için odalar ve borsalar arasında birlik ve dayanışmayı sağlamayı hedefleyen, özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda siyasi görüş ve çözüm üreten bir kurumdur.¹⁷³ Bu kurum da TÜSİAD ve MÜSİAD gibi eğitim alanında özel sektörün varlığını destekleyen bir kurum olup, son yıllarda eğitim alanında hazırlanan pek çok proje içinde yer almıştır.

TOBB tarafından kurulan Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi (TOBB ETÜ) girişimci ve nitelikli toplum önderleri yetiştirmek üzere 2004 yılında öğrenci almaya başlamıştır.¹⁷⁴ TOBB Başkanı M.Rifat Hisarcıklıoğlu üniversitenin kuruluş hedeflerini şu şekilde açıklar.

*“Öğrencilerimize en iyi eğitimi vererek, geleceğin liderlerini, bilim adamlarını, girişimcilerini, CEO'larını, müsteşarlarını ve yöneticilerini yetiştirmeyi hedefledik.”*¹⁷⁵

TOBB kuruluş metninde üniversitenin kuruluş amacının, üniversite-sanayi arasındaki dengenin kurulması olduğunu, sanayinin işgücü talebini karşılayamayan üniversitelerinse sadece yeni mezunlar vererek kalifiye işsizliği arttırmaya yaradığını belirtir. Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi'nde Mühendislik Fakültesi Dekanı olarak görev yapan Prof. Dr. Süleyman Sarıtaş, geliştirdikleri “Ortak Eğitim Modeli”ni açıklarken eğitimde yaşanan metalaşma sürecini de göstermiş olmaktadır.

“3 yıl boyunca öğrencilerimiz işbaşı eğitimi alacak. İşyerleri ile yaptığımız sözleşmelerde ikinci sınıftakiler için 'işçi gibi çalıştırın, gerekirse yerleri paspas yaptırın' diyoruz. İkinci sınıftakiler için, 'işin gereği ne ise onu yaptırın' diyoruz. Son sınıfta ise öğrenciden işyerindeki bir sorunu tespit edip, çözmesini istiyoruz. Notu oradan alıyor. Öğrencinin sigortasını okul ödüyor. İşveren de ücretini veriyor. Öğrenci ücretini aldığı için işine dört elle sarılıyor, işveren de parasını verdiği için öğrencinin gözünün yaşına bakmıyor, çalıştırıyor. Öğrencilerin yüzde

¹⁷³ “TOBB'nin Amacı”, <http://www.tobb.org.tr/tobbhakkında/amaci.php> (23 Mart 2007).

¹⁷⁴ <http://www.oekg.etu.edu.tr/?page=2&lang=trTR&rev=11-12-2> (30 Nisan 2006).

¹⁷⁵ http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=892 (24 Ağustos 2007).

60'ı da staj gördükleri yerde iş buluyor"¹⁷⁶

Eğitim alanında politika üretmeyen, söz söylemeyen bir sermaye örgütlenmesi yok gibidir. Ülke ekonomisi, işsizlik, yoksulluk, sanayileşme tüm bunlar eğitime bağlı olarak gelişecek ya da düzeltilecek unsurlar olmuştur. Eğitim alanında kim en çok yatırım yapmış, meslek liselerinin önemine kim daha çok değinmiş türü çekişmeler sıklıkla yaşanmaktadır. TOBB'da eğitime yapılan yatırım yarışında yerini almıştır.

*"Türkiye'de öğrenci başına yapılan harcamada, ilk sırayı yine TOBB-ETÜ almaktadır."*¹⁷⁷

Sermaye örgütlenmelerinin eğitim konusundaki genel tutumlarına bakıldığında Avrupa'ya benzeme, batı ülkeleriyle rekabet edecek insan sermayesine sahip olma talepleriyle karşılaşılır. Dünya Bankası Türkiye Direktörü, Andrew Vorkink de, 'Türk Eğitim Sisteminin Avrupa'ya Entegrasyon ve Daha İyi İstihdam İçin Hazırlanması' başlıklı çalışmasında, AB ülkeleriyle Türkiye arasında kıyaslama yapar.¹⁷⁸ Türkiye'de eğitime harcanan paranın Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında hiç de az olmadığını, buna karşılık ülke genelinde ortalama eğitim seviyesindeki kalitenin AB ortalamasının çok gerisinde olduğunu belirtir. Vorking'e göre bu fark kapatılmadan Türkiye'nin AB'ne tam üye olabilmesi mümkün görünmemektedir. Vorking Türkiye'yi şu sözleriyle uyarır. *"Ya şimdi eğitim reformu yaparsınız ya da AB'nin ucuz işgücü olursunuz."*¹⁷⁹

Bu uyarıları dikkate alan sermaye örgütleri işsizlerin, kızların, doğudaki gençlerin AB talepleri doğrultusunda eğitilmesi konusunda "seferber" olmaktadır. Sermaye örgütleri, AB standartlarına uygun eğitilmiş işgücü yetiştirilmesi şeklinde ortak bir söylemi paylaşmaktadır. Bunun sağlanması için sundukları çözüm önerisi de sadece teorik anlamda bir eğitim değil, sanayi-üniversite ortaklığında ve ticaret/meslek lisesi mantığıyla teorik ve pratik eğitimin iç içe geçtiği bir eğitim anlayışıdır. Bu şekilde üniversiteli işsizler ordusu sorunu da ortadan kalkacak, çocuklar gereken çalışma pratiğini okurken edineceklerdir. Sermayenin bu noktada devletten talebi de özel

¹⁷⁶ http://www7.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=vatanimbolgesel_detay&hid=14758&hkat=16 (7 Nisan 2007).

¹⁷⁷ TOBB Başkanı Hisarcıklıoğlunun, ÖSS Sınavında derece yapmış Bilal Ertuğrul'un üniversite tercihinde TOBB-ETÜ'yu seçmesi üzerine yaptığı konuşmanın ayrıntısı için bknz. http://www.tobb.org.tr/haber_arsiv2.php?haberid=892 (24 Ağustos 2008).

¹⁷⁸ Meral Tamer, "Dünya Bankası: ÖSS, Eğitimde Kapasiteyi Düşürüyor", **Milliyet**, 20 Ocak 2006, s.4.

¹⁷⁹ **Radikal**, "Ucuz Emek Olursunuz", 23 Aralık 2005, s.8.

sektörü beslemesi, sivil toplum kuruluşlarına da gereken desteği sunması yolundadır. Gereken fonlar AB'den, tükendiğindeyse DB gibi çeşitli uluslararası kuruluşlardan sağlanacaktır.

Sermaye, eğitimi kendi güdümüne sokarken kendine devlet okullarının işlevsizliğinden, hantal bürokrasinin işlemez yapısından insanları kurtarırmışçasına bir misyon yüklemektedir. Bir yanda hantal, bürokratik, geleneksel devlet diğer yandaysa piyasasıyla, sivil toplumuyla toplumun fayda ve ihtiyaçları için çözüm arayan modern sermaye bulunmaktadır. Devletin baskıcı, müdahaleci yapısının yerine, daha bireysel, sorgulayıcı, eleştirel, sosyal ve toplumsal sorumluluk duygusuyla dolu, insanlar yetiştirecek “*toplumun ve pazarın isteklerine duyarlı*” bir eğitim anlayışı kurulmalıdır.¹⁸⁰

Toplumsal alanlar gitgide ekonomik alanların içine girerken eğitim alanında da genişleyen sermaye birikim süreciyle benzer bir süreç yaşanmıştır. İstihdam ve eğitim politikalarının kaynaştığı, eğitim politikalarının sadece piyasa mekanizmasının beklentileri doğrultusunda belirginleştiği günümüzde, genç nüfus fazlasına verilecek eğitimle AB'nin yaşlı nüfusu karşısında üstünlük kazanılacağı beklentisi eğitime ve eğitilen insanlara karşı geliştirilen faydacı yaklaşımı da göstermektedir. AB'nin talep ettiği nitelikli emek, sermaye örgütlenmelerince son derece önemsenmekte, bu doğrultuda önceleri mesafeli durulan AB'nin talepleri tek tek yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

---

¹⁸⁰ Tüsiad, 1994, syf.253

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4- SOSYAL DEVLET'E ALTERNATİF: GÖNÜLLÜ KURULUŞ VE STK'LAR

4.1. STK'lı Bir Sosyal Devlet Tasarısı

1980 öncesi sanayileşmenin yaygınlaşması için ihtiyaç duyulan vasıflı işgücünü kendi elleriyle yaratmayı hedefleyen devlet, eğitim hizmetini de bedelsiz sağlamıştır. 1980 sonrasının neoliberal politikalarıyla bu anlayışın yerini “hizmetten yararlanan öder” anlayışı almış, eğitim hizmeti, karşılığı beklenen, bedelli bir hal almıştır. Özel sektörün eğitim alanına girişi devlet tarafından da desteklenmiş, karlı bir yatırım alanı olarak değerlendirilmesi olumlu karşılanmıştır. Paralı eğitim sadece özelleştirme olarak, özel sektörün sunduğu bedelli eğitim olarak değil, ticarileştirme olarak karşımıza çıkmış bir dizi değişimi beraberinde getirmiştir. Neoliberal dönüşümle uygulanan eğitim politikaları sürekli ekonomi politikalarıyla bütünleşmiş, gerek DB, IMF gibi uluslararası kurumların gerekse ulusal sermaye ve devletin oluşturduğu politikalarla eğitim hizmetinden hiçbir şekilde yararlanamayan “yoksul”, “dışlanmış” bir sınıf ortaya çıkmıştır.

Hızla artan nüfus ve yoksullaşmaya rağmen devlet, eğitim hizmetinde kısıtlamalar yapmakta, bütçeden eğitim için ayrılan paylar başka alanlara kaydırılmakta bu yolla neoliberalizmin yol açtığı tahribat azaltılacağına hızla arttırılmaktadır. Neoliberal eğitim politikalarının oluşturduğu tahribattan en fazla payı alan yoksul kesim devlet ve bileşenleri için “tehlike unsuru” olmaya başlayınca çözüm gene bu aktörlerin desteklediği “STK” lar olarak sunulmaktadır.

1990'ların başından itibaren tüm dünyada hükümetler arası örgütler ve hükümet dışı örgütlerin sayı ve etkinliğinde ciddi bir artış ortaya çıkmıştır. Bu durum teşkilat ve kurumların genel yapısı ve misyonuna dair pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Kurumları adlandırmak için kullanılan en yaygın terim NGO (Non Government Organizations-Hükümet Dışı Organizasyonlar) iken, hem yazın hem de uygulamada kullanılan başka terimlerle de karşılaşılmaktadır. Bunlar arasında

uluslararası literatürde “Non Profit Organization”, “Private Organization/Sector”, “Private Voluntary Organization”, “Private Foreign Aid” vb.’lerini sayabiliriz.* Burada kullanılan her bir terim aslında bu örgütlere yönelik belli bir ideolojik ya da pratik-siyasal yaklaşımın yansıması olarak da değerlendirilebilir.¹⁸¹ Türkiye’de ise daha çok devlet dışı örgütleri temsil etmek üzere, yukarıdaki terimlerin karşılığı olarak “sivil toplum örgütleri”, “sivil toplum kuruluşları”, “demokratik kitle örgütleri”, “gönüllü örgütler”, “üçüncü sektör”, “yönetim dışı örgütler” gibi terimler kullanılmaktadır.¹⁸² Bu kurumların en önemli vurgusu kamu yararına hizmet ederken kazanç sağlamadıklarıdır.¹⁸³ Metnimizde kısaca STK (Sivil Toplum Kuruluşları) olarak belirttiğimiz bu kurumlar, kendilerini hükümet dışı olma ve kar amacı gütmeyen (non-profit) kamu yararına hizmet üreten kurumlar olarak tanımlamaktadırlar. STK’lar gerek sayısal çoğunlukları gerekse eylemsel yükselişleri ve faaliyet alanlarındaki genişlemeyle ulusal ve uluslararası yönelimlerle desteklenmektedirler.¹⁸⁴

STK’ların kuruluş amaçlarında 5 etken çok önemlidir.¹⁸⁵ Yerel bazda çalışmalar yapan STK’ların hangi amaçla kuruldukları, neye göre sıralandıkları, nasıl kurulup nereden beslendikleri bu amaçlar doğrultusunda belirlenir. Bu etkenleri sıralarsak;

(1) Devletin iç politikaları nedeniyle, hızla büyüyen nüfus sorunu ve mevcut hizmetlerde hali hazırda var olan bozulmaya rağmen bütçeden, temel sosyal hizmet ödemelerinden kesinti yapılmaktadır. Bu duruma tepki bazı siyasi muhalefetlerden, sendika, kooperatif, belediye ve diğer sivil hareketlerden devlet üzerinde oluşturulan baskı mekanizması olarak geliştirilmektedir. (2) Kentleşme, eğitim, entelektüel birikim, çevrecilik ve feminizm gibi bazı ilgi alanları ve uluslararası arenayla yaşanan etkileşimler de STK’ların ilgi alanlarına girmektedir. (3) Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi Geleneksel Uluslararası Kalkınma Yardım Ajanslarının ulusal hükümetlere kalkınma programları karşılığında, STK’lara da transfer kredileri

---

* Tanımlar, Türkçe’ye “Kar amacı Gütmeyen Kuruluşlar”, “Özel Hizmet Organizasyonları”, “Özel Gönüllü Organizasyonlar”, “Özel Yabancı Kaynak Destek ve Yatırımları” şeklinde çevrilmektedir.

¹⁸¹ Mithat Sancar, “Global Sivil Toplum mu?”, **Birikim**, No.130, (Şubat 2000), s.21.

¹⁸² Sancar,s.21.

¹⁸³ Sancar,s.21.

¹⁸⁴ Sheila Carapico, “NGOs, INGOs, GO-NGOs and DO-NGOs: Making Sense of Non-Governmental Organizations”, **Middle East Report Critiquing NGOs: Assessing the Last Decade**, No. 214, (Sonbahar 2000), s.15.

¹⁸⁵ Carapico, s.13.

karşılığında verdikleri ve hızla yayılan bağış ve krediler bulunmaktadır. Bunlar IMF tarafından savunulan Makro Ekonomi politikalarıyla uyum içindedir. (4) Uluslararası politik yaklaşımlarla kapitalist ülkeler, geç kapitalistleşen ülkeler için yoğun şekilde uluslararası gönüllü kuruluş adı altında, barış süreci yaratma adına eğitim projeleri hazırlamakta, bu alana sermaye ayırmaktadırlar. (5) İdeolojik etkenlerle çalışma yapan STK'lar ortaya çıkmıştır. Komünizmle yönetilmiş ülkelere sermaye aktarımı sağlamak, neoliberal politikaları yaygınlaştırmak veya dini amaçları ön plana çıkararak yardımlar yapmak gibi amaçlarla kurulmuşlardır.

Tüm bu bileşenler bağış yapan ülkelerin veya kuruluşların seçimleri içinde büyük rol oynar.¹⁸⁶ Bazı STK'lar genişleyen neoliberal paradigmayla, *ekonomik alanda* “devlete karşı” olarak tanımlanırken neoliberal ideolojinin ve STK'ların “sol” eğilim ve “devlet dışı” olma anlayışla örtüşmektedir.¹⁸⁷ Devletin zayıflayan sosyal politika üretme kanadının yerine STK'lar tamamlayıcı ya da yeniden kurucu bir dayanışma ağı geliştirmektedirler. Bu şekilde hareket eden STK'lar devlete tavır alıp, ayrı hareket etmeyi tercih ederken, kimileri devlet desteğiyle çalışmalar yapmaktadırlar. Bu şekilde STK'lar sadece yoksul, işsiz, eğitimsiz bir kesime hizmet sunma amacıyla biçimlendirilmemiş aynı zamanda devletin vermediği hizmetlerin bir kısmını belirli sayıda insana vererek, devletin görevini yerine getirdiği izlenimi vermektedir. Böylece devlet zayıflayan hatta olmayan “sosyal devlet” niteliğini STK'lar sayesinde var göstermektedir.

Günümüzde basında, televizyonda, internette çıkan eğitim haberlerine baktığımızda eğitim hizmetinin devlet destekli STK'lar ve kurumsal sponsorlar aracılığıyla verildiğini söyleyebiliriz. Radikal Gazetesi'nde yayınlanan bir haberin içeriğinde, eğitim sistemi “Adı parasız kendisi gönüllü bağışlarla ayakta duran sistem”¹⁸⁸ olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, Türkiye’de eğitim sisteminin durumunu özetler niteliktedir. Beşeri sermaye geliştirme, ulusça kalkınma ve çağdaşlaşma adına devlet eliyle “parasız” olarak sunulan eğitim hizmetinin, kendini “sosyal” olarak nitelendiren devletin içinde ne kadar parasız ya da kamusal olduğu tartışmalıdır. Devlet, en önemli

---

¹⁸⁶ Carapico, “*Middle East Report Critiquing NGOs: Assessing the Last Decade*”, Yazarın kategorileştirmesi.

¹⁸⁷ Sancar, s.29

¹⁸⁸ **Radikal**, “Ayrımcılık Yakaya Yapıştı”, 7 Ocak 2007, s.5.

sosyal politika alanı içinde yer alan eğitimi STK ve sermaye grupları arasında paylaşmış, sermayeleştirme zihniyeti içinde kendi de payına düşeni almıştır.

STK temsilcileri, her tür ideolojik ve politik faaliyetten uzak durduklarını söylerken, sermaye desteğiyle kurdukları dar bir sosyal alanın içine insanları hapsetmektedirler. Uygulanan neoliberal politikalarla devlet bütçesinden eğitime ayrılan pay başka alanlara dağıtmakta, devreye sokulan STK' larla da hizmette hiçbir kısıtlama yokmuş izlenimi verilmektedir. Hükümet, “*Bizim zamanımızda sosyal devlet, hayatın her alanında hissedilir oldu*”¹⁸⁹ derken sosyal hizmetleri hakkıyla yerine getirdiğini ifade etmektedir. Oysa sosyal devlet yapısı, merkezi bir yapılanmadan bütünüyle yerel yönetimlere ve belediyelerle çalışan sivil toplum kuruluşlarına havale edilmektedir. Sivil toplumculukla kamu-özel ayrımı gözardı edilerek sermaye sınıfına büyük bir hizmet sunulurken aynı zamanda toplumsal duyarlılık sağlandığı gerekçesiyle insanların toplumsal sorunların kaynağındaki temel çelişkilerden uzak durup, sorunların arasındaki gerçek bağlantı noktalarından özenle kaçınmalarına neden olmaktadır.

Sivil toplum kurumlarına yaklaşım toplumun büyük kesimlerince olumlu olmakta, işadamlardan sanayicilere, gazeteci ve yazarlardan sanatçı ve aydınlara kadar kimi zaman çıkar ve görüş anlamında ortak bir noktada bulunacakları akla bile gelmeyen geniş bir kitle tarafından kabul görmektedir.

4.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkış Süreci ve Üçüncü Sektör Olarak Tanımlandırılması

Sivil toplum kurumları 1970'lerde ekonomik alanda, 1980'lerin ikinci yarısında da Doğu Avrupa'da meydana gelen değişimle ideolojik alanda kendisini daha fazla hissettirmiş, ulus-devlet modelinin içine girdiği krizle etkileri daha bir hissedilir hale gelmiştir.¹⁹⁰ Sivil toplumun ortaya çıkışını soğuk savaşın otoriter politik yapılarının, yerini daha katılımcı bir demokrasiye bırakmanın geliştirdiği bir arayış olarak niteleyen

---

¹⁸⁹ **Zaman**, “Eğitim Alanında da Seferberlik Yaşanıyor”, 14 Aralık 2006, s.7.

¹⁹⁰ E.E.Fuat Keyman, “Devlet ve Sivil Toplum Arasındaki Sınır İyi Çizilmelidir”, **Sivil Toplum Dergisi**, No.10, Yıl-3, s.54-78.

düşünürler bulunmaktadır. Sivil toplumculuk anlayışı genelde otoriter rejimlerden liberal demokratik rejimlere geçişte devletin ve otoriter eğiliminin sorgulandığı dönemde gündeme gelmiştir.¹⁹¹ STK'ların özellikle komünist düzenden çıkmış Doğu Blok; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerde ve yoğun askeri darbeler geçirmiş Latin Amerika; Arjantin, Şili, Brezilya gibi ülkelerde toplumu "tahakkümü" altına almış olan devlet'e karşı demokratik bir ortamda sivil toplumculuk anlayışıyla geliştirilip, devlet-toplum-birey ilişkilerini tekrardan demokratik şekilde düzenlediği görüşü de yaygındır.¹⁹²

Sivil toplumla ortak amaçlara sahip insanlar, oluşturdukları gruplarla seslerini topluma daha fazla duyurduklarını söylerler. Sivil toplumcu, demokrasi yanlısı anlayıştan her kesimin beklentisi farklıdır. İşadamları devletin ekonomideki etkinliğini azaltmaya çalışırken, devletin sosyal hizmetlerde eşitlik sağlaması gerektiğini söyleyen örgüt ve sendikalar demokrasiye katılım için kendi kendilerini denetleyebilen ve kamuoyu yaratan bir yapı içinde biraraya geldiklerini savunurlar.

Yaygın görüşe göre sivil toplum kuruluşları atomize olmuş, işbölümünün yoğunlaşp siyasal katılışmanın arttığı endüstrileşmiş toplumlarda yoğun olarak bulunur. Bu toplumlarda mobilizasyon da fazladır. Toplumsal mobilizasyon geleneksel yaşam düzeyinden modern yaşam düzeyine yönelen toplumların nüfuslarında geniş kaplı değişme sürecine denir. Toplum gelişip atomize oldukça kişi, toplum içindeki önemini kaybedecek, devasa kuruluşlar büyük şehirler ve ulaşılması zor siyasi yapı karşısında cüceleşecektir. Toplumdaki soyutlanma ve yabancılaşmayla modern toplum insanı gittikçe patolojik bir hal alacaktır.¹⁹³

Toplumdaki sorunları üst yapıya taşıma ihtiyacı bu kurumları doğurur. Makineleşme ve kütle üretimi geliştikçe toplumun yaşantısı çok yönlü ve karmaşık olmaya başlar, kişinin bilgi ve enerjisi ömrü parçalanan toplumu kavramaya yetmeyecektir. Bir diğer deyişle sivil toplumun temelinde atomize olmuş, kişisel

---

¹⁹¹ Gülnur Erdoğan Tosun, Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?", **Sivil Toplum Dergisi**, No.1, (2003), s.12-28.

¹⁹² Fuat Keyman, "Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", **Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi**, 2004, s.8.

¹⁹³ Aydın Gönel, **Önde Gelen STK'lar Araştırma Raporu**, İstanbul: Tarih Vakfı Yay./Sivil Toplum Kuruluşları, 1998, s.97.

çıkarları peşinde koşan bireylerin haklarının korunması dürtüsü yattığı söylenebilir.¹⁹⁴

İnsanlar, devlet ve kamu iktidarına karşı olan güvenlerini yitirmişlerdir. Bireyler aradıkları güveni STK'lar içinde ortak projeler üretilip, ortak kararlar alarak sağlamaktadırlar.¹⁹⁵ STK'lar modernitenin getirdiği çatışmacı toplumsal yapı dolayısıyla toplumdaki farklı çıkar grupları ve siyasal karar alma mekanizmaları üzerinde baskı kurma ihtiyacı duymakta bu şekilde hızla kurumsallaşmaktadır.

Sivil toplum, yurttaşların gönüllü katılımlarıyla oluşturulmuştur. Heterojendir, devlet cihazınca yönetilmez, bağımsızdır ve kar amacı gütmeyen, kendini kendini yönetir.¹⁹⁶ Habermas 3'lü bir toplum anlayışından söz etmektedir. İlki siyasi partiler; devlet ve bürokrasiden oluşan politik toplumdur. İkincisi pazar ilişkilerinin oluşturduğu ekonomik toplum, üçüncüsü de toplumların dışında kalıp siyasi partilere etki eden sivil toplumdur.¹⁹⁷

Sivil toplum farklı görüşler etrafında tanımlanmaktadır. Özel alanla kamusal alan arasında yer alan sivil toplumun bireysel ve ailesel yaşamı, içe dönük grupsal etkinlikleri, kar amacıyla çalışan işletmeleri ve devletin denetimini ele geçirmeye yönelik siyasal çabaları dışladığı söylenmektedir.¹⁹⁸ Larry Diamond'a göre sivil toplum örgütlerinin özelliği çoğulcu bir yapıya sahip olmasıdır. Sivil toplumun bu çoğulcu yapısı, onu siyaset alanını kontrol altına almaya çalışan etnik, dinci, devrimci ya da otoriter örgütlenmelerle anlaşamaz hale getirir.¹⁹⁹

Sivil Toplum, insan haklarını koruyup iletişim ve katılım için yeni kanallar açan, sosyal aktivitelerin gelişimini sağlayan, çoğulculuğu teşvik eden, devlet gücünü dengeleyici karşı güç olarak tanımlanır. Gordon White'a göre sivil toplumun üç özelliği olmalıdır. Her türlü toplumsal farklılaşmaya izin verilmeli, siyasal katılımın sağlanacağı politik örgütlenme olmalı ve devlet karşısında otonom bir yapıya sahip olunmalıdır.²⁰⁰

¹⁹⁴ Metin Çulhaoğlu, "Devlet Sivil Toplum ve Demokratikleşme", *Sosyalist Politika Dergisi*, No.10,s. 32.

¹⁹⁵ Tosun, *Sivil Toplum Dergisi*, s.12-28.

¹⁹⁶ Stefanos Yerasimos, "Sivil Toplum Avrupa ve Türkiye", *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, Birinci Basım, Stefanos Yerasimos ve Günter Seufert (drl.), İstanbul:İletişim, 2001, s.13-23.

¹⁹⁷ Larry Diamond, "Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation", *Journal of Democracy*, Cilt.5, No.3, (Temmuz 1994), s. 23.

¹⁹⁸ "Demokrasi Nedir?", <http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi>, 14 Nisan 2007.

¹⁹⁹ Diamond, s.24.

²⁰⁰ Gordon White, "Civil Society, Democratization and Development: Clearing the Analytical Ground",

Global sivil toplum tanımı, devlet ile pazar sisteminin dışında yer alıp amaçların, normların, politika ve kanunların oluşumunu etkilemek veya toplumda yapısal değişiklikler yaratmak olan gönüllü faaliyetler birliğidir.²⁰¹

Sivil toplum devlet tarafından planlanıp kurulmamış, devlet denetiminde olmayan toplum ve toplumları ifade eder, devletin dışında olmalıdır.²⁰² Özerk kamusal alanlarda oluşan sivil toplum devletin keyfi iktidar kullanmasının önünde temel engeldir. Devlet topluma değil, toplum devlete hesap sorma yetkisine sahip olmalıdır.²⁰³ Keane, Sivil toplumu şiddete karşı kendi kendine örgütlenen kendi kendini değerlendiren ve yansıtan, hem birbirleriyle hem de onların eylemlerini çevreleyen, sınırlayan ve mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eğiliminde bulunan, yasal koruma altındaki devlet-dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal tip kategorisi olarak tanımlar.²⁰⁴

Keane'e göre sivil toplum kuruluşlarının kapsamı, kapitalist ekonomi kuruluşlarından aileye, sosyal hareketlerden gönüllü kuruluşlara, medya kuruluşlarından siyasi partilere kadar uzanan geniş yelpazedeki tüm kuruluşları içermektedir. Devlet, askeri, yasal, yönetsel, üretici ve kültürel organlara sahip karmaşık siyasal kurumlar ağı iken sivil toplum, özel, pazara yönelik, gönüllülükle yürütülen veya dostluk temelli faaliyetler alanıdır.²⁰⁵

Anthony Giddens, sivil toplum alanını, devletin temsil ettiği politika alanı ile bireylerin ekonomik etkinliklerinin alanı olan piyasa alanı dışındaki üçüncü, gönüllü örgütlenmeye dayalı, kendi kendini yöneten, devletten bir dereceye kadar özerk yapıları içinde barındıran bir alan olarak adlandırır.²⁰⁶

Democratization, Cilt.1, No.3, (Sonbahar 1994), s.15.

²⁰¹ Ahmet İnsel, "Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye", **Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi**, 2004.s.76.

²⁰² John Keane, **Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar**, Levent Köker (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993, s.48.

²⁰³ John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum Avrupa Sosyalizminin Açmazları Toplumsal ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu ve Demokrasi Beklentileri Üzerine**, Birinci Basım, İstanbul: Ayrıntı yay., 1994, s.36.

²⁰⁴ Keane, s.150.

²⁰⁵ Keane, s.38.

²⁰⁶ Anthony Giddens, **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**, Müge Sözen, Sabir Yücesoy (çev.), İstanbul: Metis Yay.2002, s.78-90.

Sivil toplum, kapitalist toplum yapılanmasının alternatifi olarak değerlendirilir. Kapitalist toplumun tanımlayıcı değer olarak parayı gören, kendine odaklı yaklaşımının ruhu yadsıdığı, küresel mali piyasaları düzenleyici kurumlar haline dönüştüğü ileri sürülür. Kaynakların verimliliğinde, çalışanların ücretlerinde belirleyici olan mega şirket ve holdingler etkisini gittikçe arttırmakta, bu şirketler tarafından kontrol edilen ekonomi devlet ekonomisinin sınırlarını aşar hale gelmekte, medya sahipliğinin yapısının değişmesi (holdingleşme), sanatın ticarileşmesi ve dev reklam şirketlerinin de etkisiyle tüketimcilik ve materyalist değerler daha fazla güçlenmektedir. Kapitalizmin yarattığı tüm bu olumsuz görüntüye karşı sivil toplum kuruluşları “dünya çapında, kapitalizmin acımasız materyalist şarkısının sesiyle uyutulmuş milyonlarca insanın girdikleri kültürel transtan uyandırılarak, insanlığın manevi doğasının gücünü ve gerçekliğini ispatlayacak” güçtedir. Bu güç, “sivil alternatiflerin yaratılması, doğanın korunması, hükümetin demokratikleştirilmesi, yerel ekonomiye dayalı piyasaların yeniden kurulması ve kendi örgütlerinde sivillik değerlerinin uygulanması” hedeflerini de içerir.²⁰⁷ Sivil toplum kuruluşlarıyla neoliberal saldırının oluşturduğu tahribattan kurutulduğu düşünülür. Sivil toplum kuruluşlarının genelde devlet kurumlarının spesifik-özümlü eksikliklerine ya da siyasi tıkanmalarına bir tepki olarak ortaya çıktığı savunulur. Oysa gönüllü kuruluş, toplum yararına dernek ve kazanç amaçsız örgütsel benzeş kavramları altında toplanan STK’ları hiyerarşinin ve piyasanın (pazar) içinde gelişen biçimsel yapılarıyla birlikte görmek gerekmektedir.²⁰⁸

Günümüzde pek çok STK sistemin yeniden yapılanmasında merkezi aktör olmaktadır. STK’lar bazı kalkınmacıların kamu ve özel sektörlerin yanı sıra 3.Sektör olarak tanımladıkları alternatif bir sektör haline gelmiştir. STK’ların yer aldığı alan, “üçüncü sektör”, “bağımsız sektör” ya da vatandaşlar sektörü”olarak tanımlanmaktadır. Neoliberal politikalarla kamusal alan boşaltılınca burayı 3.sektörün doldurması düşünülmüştür. Burada birinci sektör, genel veya katma bütçeli belediyeler ve diğer kamu kurum-kuruluşları, ikinci sektör kar amacı güden özel sektör, üçüncü sektörde eğitim ve sağlık alanında gönüllü çalışan vakıf, dernek vb. kurumlardır.

²⁰⁷ David C.Korten, “Civilizing Societies”, Ekim2002, <http://www.ratical.org/co-globalize/DKcivilizing.html> (5 Ağustos 2007).

²⁰⁸Savaş İkiz, “Sivil Toplum Kuruluşu Nedir? Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı Üzerine”, Mersin Üniversitesi Bilimsel Toplantı Topluluğu, <http://www.felsefelik.com/simurg/3-1998/40.pdf> (28 Nisan 2006).

Kamusal hizmetlerin maliyetlerinde meydana gelen artışa yönelik modern iktisadi perspektifin önerisi şu şekildedir; fazla maliyet dışarı taşınarak özel sektör ve sivil topluma yüklenmelidir. Böylece bir taşla üç kuş vurulur. Kamu giderleri azalır, özel sektörün karı arttırılır, popüler sınıfların kamusal işlere olan müdahale marjı kaldırılmış olur.²⁰⁹ Sivil toplum kuruluşlarına ilişkin yapılan ortak tanım onların devlet kurumlarının eksikliklerine bir alternatif olarak ortaya çıktıkları yönündedir. Devletin sorumsuzca kullandığı iktidar eleştirilmekte, bunun yerine kendi kendini yöneten, özerk bir yapılaşma sunan STK'ların geçmesi düşünülmektedir. Kapitalist yönetimler de eleştirilmekte, insanların sosyal gereksinimlerini karşılayamamakla suçlanmaktadır. Devlet kurumları-kamu- etkisiz, özel sektör acımasız olmuştur. Bu durumda bunlardan bağımsız bir üçüncü sektör bulunmalıdır. Gönüllülük üzerine kurulmuş, kar amacı gütmeyen, eğitim, sağlık gibi sosyal politika alanlarında çalışan bir sektör geliştirilmelidir.

4.3. Tüm Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi

1970'lerden itibaren sermayenin aşırı birikim kriziyle, sermaye grupları krizlere karşı bir dizi önleyici mekanizma geliştirmeye başlamışlardır. Sermayenin genişleme eğilimiyle dünyadaki olası olanaklar tüketilmeye yönelinmiştir. Geç kapitalistleşen ülkelerde de dünya ölçeğinde devam eden sermaye birikim sürecine katılım için uluslararasılaşma, dış dünyaya açılma eğilimi ve erken kapitalistleşen ülkelerin oluşturduğu dinamiklerin içselleştirilmesi hali gözlenmiştir. İki durumda da ilişkiler, eşitsiz ama çoğul ve iç içe geçen bir ağ tarzı yapılanmaya neden olmuştur.²¹⁰ Kapitalist ilişkilerin mekansal olarak dünya düzeyinde genişlemesi, derinliğinin tüm toplumsal alanlarda egemen olmasına neden olmuştur.²¹¹ Bundan en çok payını alan da eğitim alanı olmuştur.

1980'lerde ABD'de Reagan ve İngiltere'de Theatcher'ın uyguladığı ekonomi ve politikalarla eğitim sisteminde doğrudan değişimler yaşanmıştır. Bunun dolaylı sonucu da gerek gelir dağılımı gerekse kamu harcamalarında yaşanan gerilemelerdir.

²⁰⁹ John Brown, "Yönetişim Ya da Neo-Liberalizmin Siyasi Düzeni, **Birikim**, Sayı.158, Haziran 2002, s.36-43.

²¹⁰ Ercan, *Refleks Dergisi*.

²¹¹ Fuat Ercan, "Neoliberal Eğitim Politikasının Anatomisi İçin Bir Çerçeve", www.fuatercan.worldpress.com (20 Mart 2007).

Thatcher kabinesinin eski Eğitim ve Bilim Bakanı Kenneth Baker, eğitimde eşitliğin devrinin kapandığını söylerken artık rekabet, mesleki standartlar, kaliteyi sürekli geliştirme söylemlerinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Thatcher döneminde bir yandan kamu hizmetleri kısıp özelleştirmecilik yaygınlaşırken, vatandaşın katılımıyla ‘vatandaşa yakın’ yönetim biçimleri sunulduğu konusunda insanlar ikna edilmiştir. “Refah” devletin yerel yönetim düzeyinde gerçekleşen moleküler krizi, yerel iktidarların sorumluluklarını kamu kudretinden başka bir şeye ortalığı magma gibi kaplayan ‘sivil toplum’ olarak adlandırılan şeye devretmeye itmektedir.²¹²

Tüm dünyada STÖ’lerin ortaya çıkış süreçleri şu şekilde sıralanabilir.²¹³

1) 1945–1960 dönemi arasında kalkınmayı sağlama amaçlı ortaya çıkan STÖ’ler. Savaş sonrası dönemde sömürgelerin bağımsızlığını sağlamayı hedeflerler. Bunlar arasında ABD’li misyonerler, kuzeyden güneye giden STÖ’ler, Afrika-Asya burjuvaları bulunur.

2) 1960–1975 dönemi arasında faaliyette bulunan soğuk savaş sonrası “az gelişmişliği” önleme söylemiyle ortaya çıkan STÖ’ler.

3) 1975 sonrası ortaya çıkan neoliberal projelerle tek kutupluluk söylemiyle ortaya çıkan STÖ’ler.

STK’ların 20.yy.a kadar gönüllü organizasyonlar adı altında toplumun yoksul kesimlerine yönelik küçük toplum projeleri yürüttükleri söylenmektedir. STK’lar 1950-1960’lı yıllar boyunca gelişmiş ülkelerde “gönüllü organizasyonlar” adı altında faaliyet göstermekte ve daha çok geç kapitalistleşen ülkelerin temel ihtiyaçlardan yoksun toplumsal kesimlerine, “insani yardımlar” şeklindeki küçük ölçekli çabalar ile kaynak transferlerine aracılık ettikleri görülmektedir.²¹⁴

---

²¹² Brown, *Birikim*.

²¹³ Edisyon L’Harmattan, **Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatiflermi?**, Işık Ergüden (çev.), Birinci Basım, İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001, s.14-26.

²¹⁴ Esra Y.Acı, “Kalkınma Yaklaşımları Bağlamında Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Kısa Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme”, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/e_aci.doc (4 Haziran 2006).

1990'lı yıllarla beraber kalkınmanın insani boyutu uluslararası kuruluşlarca da vurgulanmaya başlanmıştır. 1994 yılında UNDP tarafından yayınlanan “insani kalkınma raporu”nda yeni kalkınma stratejisi olarak sürdürülebilir insani kalkınma yaklaşımından bahsedilmiştir. 1992 yılında oluşturulan dünya zirvesinde de ulusal stratejiye yönelik politikaların devlet sorumluluğunda olduğu, devletin STK'larla işbirliğine girmesi önerilir.

1990'lı yılların ortalarıyla sivil toplum adı NGO (hükümet dışı kuruluşlar) olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan bazıları kamudan da destek alan yapılardır. Bangladeş'de* hükümet destekli STÖ'ler 35000 okulun idaresini üstlenmektedir.²¹⁵ Hindistan'da devlet kırsal bölgelerdeki sağlık personel açığı sorununu çözmek için bir STÖ ile birlikte yürüttüğü projeyle bölgede yaşayan insanlara part-time sağlık personeli olarak çalışılmasını öngören “Kırsal Sağlık Projesi” kurmuştur. Sri Lanka da STÖ ve devletin en çok işbirliği yaptığı ülkelerdendir. Hindistan'da yoksul çiftçilere yeni teknolojilere uyum sağlamaları için eğitimler verilmiş ulaştırma ise devlet için yerine getirilmesi zor bir hizmet olduğundan bu görev STÖ'lere verilmiştir. Teknik kapasite devlet tarafından sağlanmış, STÖ'lerin söylem, iddia ve düşüncelerinin çoğuya devlet organı broşürlerinde kullanılmıştır.²¹⁶

Afrika'da özellikle Batı Avrupa, Avustralya ve Y.Zelanda'dan gelip Afrika'nın Aşağı Sahra bölümünde eğitim alanında projeler üretip, çalışmalar yapan 195 STÖ bulunmaktadır. Bu STÖ'ler eğitim alanında verdikleri hizmetlerle taban örgütlerini destekleyerek, demokrasinin gelişimine en önemli katkıyı sundukları iddiasındadırlar. Afrikalı halk STÖ'lerin proje harcamalarını hükümet fonları, federal ya da eyalet hükümet programlarından sağladıkları halde neden “hükümet dışı” olarak tanımlandıklarını anlamakta zorlandıklarını dile getirmektedirler.

---

* Bangladeş'de Sivil toplum örgütlerinin fazlalığı konusunda farklı bir yorum için İ.Betil'in Sivil Toplum Dergisinde çıkan röportajına bkz. Betil, dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşunun dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Bangladeşte bulunmasının nedeninin ekonomik güçle değil yönetim anlayışıyla ilgili olduğunu savunmaktadır. İbrahim Betil, “Türkiye’de Devlet Kadar STK’lar da Şeffaf Değildir”, **Sivil Toplum Dergisi**, No. 12, Yıl. 3, Ekim-Aralık 2005.

²¹⁵Acı, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/e_aci.doc.

²¹⁶Acı, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/e_aci.doc.

L.Amerika’da 1970’li yıllarda yerel, örgütsel çabalar ve toplumsal hareketleri benimseyen STÖ’ler, 1980’li yıllarda uluslararası kalkınma kuruluşları ve hükümet ajansları adına çalışmaya başlamışlardır. Burada da Yapısal Uyum Programlarıyla birlikte devletin ilgilenmekten vazgeçtiği toplumsal sorunlarla ilgilenmektedirler.²¹⁷

Dünya Bankası destekli eğitim programları GKÜ’lerde uygulanmaktadır. Bunlardan biri “Herkes İçin Eğitim” başlığıyla yürütülen bir ayağı Nijerya’da sürdürülen projedir. Projenin görünen güzel avantajlarla dolu yüzünün arkasındaysa, ilginç bir yaptırım söz konusudur. Dünya Bankası, ülke hükümetinden öğretmen maaşlarını GSMH’nın 3,5 katını geçmeyecek şekilde programlamasını talep etmektedir. Yıllık GSMH’sı 170 Dolar olan Nijerya’nın yıllık öğretmen maaşıyla 1,630 dolardır, yani 9,6 katlık bir fark bulunmaktadır. Dünya Bankasının talebi Nijerya Hükümetinin maaşlarda %60’lık bir düşüş gerçekleştirmesini gerektirmektedir. Ancak bu şartlar doğrultusunda DB tarafından, eğitim alanında talep edilen gerekli destek sağlanacaktır.²¹⁸

Dünya Bankası, Güneydoğu Asya’daki faaliyetlerinin ve kalkınma projelerinin dörtte üçüne STK’ları katarak (tamamen devrederek değil) sürdürmektedir. Bazı Afrika ülkelerinde uluslararası STK’ların kullandığı bütçe ülkenin ilgili bakanlığının kullandığı bütçeden daha yüksektir. Liberya’da bulunan üç STK’nın toplam bütçesi Liberya Sağlık Bakanlığının bütçesinin üç mislidir.²¹⁹

Küreselleşmeyle birlikte özellikle az gelişmiş ülkelerde STK’lar artan fon akışlarıyla kalkınmaya yardımcı aktörler olarak tanımlanmaktadır. L.Amerika’da benzerleri görüldüğü gibi kamu fonu ve uluslararası kaynaklardan faydalanmak için kağıt üstünde kurulmuş STK’lar, hayali faaliyetler yürütmektedir. Projeci STK’lar hızla artarken halk hareketi olma yönleri zaafa uğramış neoliberalizmin yeni araçları haline gelmişlerdir.²²⁰

---

²¹⁷ Sonia Arellano-Lopez ve James Petras, “STÖ’lerin Muğlak Yardımı, Bolivya Örneği: Latin Amerikalı Bir Yaklaşım”, **Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçlarını Halka Dayalı Alternatifleri**, Işık Ergüden (çev.)İst: Demokrasi Kitaplığı, 2001, s.98-118.

²¹⁸ Hill, *International Studies In Sociology of Education*, Cilt.15, No. 3, 2005.

²¹⁹ İnsel, *Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi*.

²²⁰ Acı, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/e_aci.doc.

Batıda liberal ve sosyal demokrat reformlardan yana çözümlerin uzun vadede eğitimdeki eşitsizlikleri ortadan kaldıracığı umulmuştur. Bu anlamda sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen reformist çözümler - bu çözümlerin arasında yoksul öğrencilere burs, ücretsiz defter kitap dağıtımı bulunur- eğitime yönelik radikal taleplerin etkisini büyük ölçüde kırmıştır.²²¹ Dünyanın pek çok yerinde çalışma yapan STK'lar için devletin, ekonomideki ve kamusal işlerdeki rolünü azaltarak özelleştirme yönündeki ideolojik arzularını dayattıklarına dair bir görüş de bulunmaktadır.²²²

Kapitalist sermaye birikiminin mekansal olarak genişlemesiyle geç kapitalistleşen ülkeler de eşitsiz bir gelişme yarışı içine girmiş, uygulanan neoliberal politikalar tüm dünyada sosyal haklar alanında yaşanan büyük sorunları beraberinde getirmiştir. İnsanlar bir yandan yoksullaşırken en çok ihtiyaç duydukları sosyal haklarında da yoksun bırakılmışlardır. Eğitimde sermayeleştirme sonucu DB ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar eğitim hizmetinin devlet kontrolünde STK'lar tarafından verilmesinin doğru olduğunu savunurlar. Neoliberal dönüşümle uluslararası ve ulusal sermayeler, hükümetler ve STK'lar ortak bir eğitim politikası gütmektedirler.

Dolayısıyla sosyo-ekonomik ve politik dönüşümün taşıyıcısı olan STK'ların ne devletten bağımsız ne de devlet örgütleri olduğunu söylemek yersizdir. STK'lar devletin yokluğunu veya zayıflığını değil, devletin uzantısını gösterir.²²³

---

²²¹ Lopez ve Petras, s.113-115.

²²² Rafael G. Baylosis, "STÖ'ler Kalkınmanın İşbirlikçileri mi, Yeni-Sömürgeciliğin Araçları mı?Asyalı Bir Bakış Açısı", **Sivil Toplum Örgütleri:Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?**, Işık Ergüden(çev), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001, s.87.

²²³ K.L.Sharma, "Hint Devleti ve STÖ'ler: Bazı Düşünceler", **Sivil Toplum Örgütleri:Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?** Işık Ergüden (çev.), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001, s.140.

4.4 Türkiye’de Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi

*“Bize göre demokratik bir toplumda sivil toplum örgütleri büyük önem taşırlar. Sivil ve özgürlükçü bir ortamın oluşabilmesi ve bireyin devlet karşısında korunabilmesi buna bağlıdır. AK Parti İktidarı, sivil siyaseti önemsemekte, siyasette sivil toplumun etkisine inanmaktadır”*²²⁴

Devlet-toplum dualitesinden hareketle yapılan analizler, Türkiye gerçeğinde genel kabul gören bir söyleme ve hatta popüler bir dilin oluşmasına neden olmuştur. Sosyal bilimciden, muhalif oluşumlara ve daha da önemlisi popüler bir dilin yaratıcısı olan medyaya kadar, devlet-toplum ayrımına karşılık gelen merkez-çevre ayrımı, hemen hemen her sosyal olgunun açıklanması için başvurulan temel araç haline gelmiştir. Türk siyasal ve idare sisteminin ne kadar patrimonyal bir görünüme sahip olduğu Osmanlı, döneminden başlanarak ayrı ayrı irdelenmiştir. Devlet-toplum arasındaki uçurum gösterilerek, ne kadar çevre-merkez ilişkisinden uzak olunduğu belirtilir. *

Cumhuriyet döneminde devlet eliyle yaratılan bir burjuvazi olduğu tezine karşın, geleneksel Osmanlı idaresindekinin tersine devletin kenar veya devlet dışıyla ilişkisi tamamen değişmiş, “pürüzsüz, temiz, düzen ve birlik” içinde bir toplum, devlet seçkinlerinin kafasında şekillenmiştir.²²⁵

Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının, devlet-toplum ilişkisinin baskın devlet karşısında organize olamamış ya da siyasal anlamda baskı altına alınmış bir çevre içinde kaldığı anlayışı Şerif Mardin, Metin Heler, Ergun Özbudun gibi düşünürler tarafından kabul gören bir kanıdır. Sivil toplum baskıcı devlet yüzünden gelişmemiş, demokrasi önünde bir engel teşkil etmiştir. Metin Heler, Türkiye’de sivil toplumun en önemli unsurlarından olan bağımsız burjuvazinin gelişmemiş olmasından kaynaklı

²²⁴ www.akp.org (6 Haziran 2007).

* Metin Heler’e göre Osmanlı’da merkez ne kadar zayıf düşerse düşün, herhangi bir ara siyasal güce merkezden özgür olarak kullanılacak siyasal-hukuksal yetki vermemeğe direnmiştir. Benzer patrimonyal görünüm Cumhuriyet’in kuruluş süreciyle de devam ettirilmiştir. Bu ve benzer yaklaşımlar için bkz. Fuat Ercan, “Sınıftan Kaçış, Türkiye’de Kapitalizmin Analizinde Sınıf Gerçekliğinden Kaçış Üzerine”, **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, A.H.Köse, F.Şenses (drl.), Korkut Boratav’a Armağan, İstanbul: İletişim, 6 Şubat 2007, s.611-669.

²²⁵ Ahmet İnel, **Türkiye Toplumunun Bunalımı**, İstanbul: Birikim Yay., 1995, s.25.

olarak kural ve kanunların her zaman için devletin kontrolü altında olduğunu bu nedenle sivil toplumculuk anlayışının gelişemediğini düşünür.²²⁶ Türkiye’de yukarıdan aşağıya gerçekleşen ve elit kesimin üstlendiği modernleşme projesi, bu coğrafyadaki farklı kültürel, siyasi, ekonomik ve ideolojik özelliklerinden ötürü Avrupa’daki projelere göre farklı bir gelişim göstermiştir.²²⁷

Temelleri atılmış bu görüşlerle 1980’li yıllarda gerçekleştirilen yapısal dönüşümler arasında ilişki vardır. Kapitalist gelişmenin ortaya çıkardığı problemlerin bütün kaynağı devlet olarak gösterilmekte, bu durum da burjuvazinin gelişimi için önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Sisteme ilişkin çelişkilerin kaynağı olarak sermaye-sermaye dışı kesimlerin çatışması ciddiye alınmamakta bütün çelişkilerin kaynağı devlet ve toplum arasındaymış gibi sunularak yapısal sınıflar gözardı edilmektedir. Güçlü devlet, güçsüz toplum ikilimine dayalı analizler sermaye birikiminin gelişimine paralel olarak sürekli olarak gündemde tutularak, ihtiyaç duyulan piyasa eksenli değişimlerin sağlanması için, burjuvazi tarafından meşrulaştırıcı araç olarak kullanılmıştır.²²⁸

Sivil toplum kavramı devlet ve onun baskıcı yapısından kurtulamadığı, “hükümet dışı” tanımına uymadığı noktasında sürekli eleştirilmektedir.

*“Türkiye’de 1990’lı yıllarla birlikte sivil toplum merkezli bir yapı var gibi görünse de patrimanyolizm devlet geleneğinin içinde barınmakta olduğundan toplumsal ve siyasi sistem içinde despotik ve totaliter değerler üretildiğinden sivil toplum da devletten bağımsız değildir.”*²²⁹

1980 sonrası Türkiye’de daha çok devlet ve piyasa arasındaki ilişkilerde gözlenen yeni patronaj ilişkilerine sivil toplum kuruluşlarının entegre olma süreci de hızlanmaktadır.²³⁰ Daha önce piyasa yanlısı sermaye örgütlerinin kamunun, baskıcı,

---

²²⁶Metin Heper, “Türkiye’de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi”, <http://istanbul.indymedia.org/news/2006/01/99942.php> (19 Ocak 2006).

²²⁷ Metin Heper, “Political Modernization As Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and A ‘Historical Bureaucratic Empire’ Tradition”, **International Journal of Middle East Studies**, Cilt.7, No. 4, 1976, s.28.

²²⁸ Galip L.Yalman, “Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye’de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist Bir Paradigma mı Hegemonya Stratejisi mi?”, **Praksis**, No.5, Kış 2002.

²²⁹ Tosun, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl 1, No.1, 2003.

²³⁰ Ersin Kalaycıoğlu, “Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma, **Yeni Türkiye**, Cilt 2, No.23-24, Eylül-Aralık 1998, s.23-24.

bürokratik, hantal yapısının değiştirilmesi, kamusal alanın özerkleştirilmesi talebi, sivil toplum kuruluşlarının da ortak talebi haline gelmiştir.

Batı dışı modernleşme ve gelişme dinamiklerine sahip olan Türkiye gibi toplumlarda sivil toplum girişimleri ya “yerel toplumsal düzeyin böyle bir girişime elvermediği karamsarlığı” ya da “yakın veya uzak bir gelecekte Batı’daki düzeye ulaşılacağı iyimserliği” ile ele alınmaktadır.²³¹

“STÖ’ler resmi İDEOLOJİYİ yani KEMALİZMİ çağdaş asayiş denetleyen bir düzen olarak görmektedirler, oysaki STÖ’ler merkezkaç, anti bürokratik güçlerdir ve öyle olmalıdırlar. Türkiye’deyse devlet ulusal çıkar söyleminin meşrulaştırılmasıyla otoriter bir merkezizetçilik anlayışıyla her bakımdan kendini en tepeye koymaktadır.”²³²

Sivil toplumun kurucu örgütleri arasında yer alan gönüllü kuruluşların aracı örgütler olarak siyasi taleplerini ifade etmeleri devletin eylemlerini denetlemelerini ve aynı zamanda devlet karşısında topluma bir korunma sağlamalarını beklemek makuldür.²³³ Türkiye’deyse, sivillikten kuşku duyulan pek çok sivil toplum örgütü Türkiye’nin bürokratik, militarist geleneği gereği toplumun siyasi taleplerini devlete iletmekten çok devletin taleplerini topluma dikte etmeye, devletin eylemlerini denetlemekten ziyade meşrulaştırmaya, topluma bir korunma sağlamaktan ziyade devleti toplumun öteki kesimlerinden korumaya yaramaktadır.²³⁴

Devlet-toplum, merkez-çevre ya da devlet-sivil toplum söylemleri sınıflar arası ilişkilerin varlığını ve niteliğini gizlediği ölçüde sınıfsal bir işlev üstlenmiştir. Devlet merkezli epistemolojiden hareketle elde edilen bilgiler sadece sınıfsal gerçekliği gizlemekle kalmaz sermayenin yeni ihtiyaçlarına yönelik çözümlerin hayata geçirilmesini de kolaylaştırır.²³⁵

²³¹ Yerasimos, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, s.15.

²³² Kemal Inal, “Türkiye’de Devlet Destekli Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Eğitimde Eşitsizliğe Yaklaşımları”, **Sivil Toplum Dergisi**, No.12, Ekim-Aralık 2005, s.39-50.

²³³ Heidi Wedel, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplumun Nüveleri-Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi?”, **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları** içinde, Erol Özbek (çev.), F. İbrahim ve H. Wedel (drl.), İstanbul: İletişim Yay., s.137-162.

²³⁴ Serdar Tekin, “Sivil Toplumun Devletiyle Bölünmez Bütünlüğü”, **Birikim Dergisi**, No.130, Şubat 2000, s.43-46.

²³⁵ Ercan, *Sınıftan Kaçış, Türkiye’de Kapitalizmin Analizinde Sınıf Gerçekliğinden Kaçış Üzerine*, s.611-669.

Haldun Gülalp, Türkiye’de bir sivil toplum olduğunu belki gelişmemişliğinden söz edilebileceğini söylerken iç sınıf yapılanması ve dünya kapitalizmiyle eklemlenme tarzının sermaye birikim sürecini etkilediğini belirtir.

“Devlet, mülkiyet topluluğunun elinden alınıp özelleştirilmesiyle, sivil toplumun yanında ayrı bir varlık haline gelmiştir, fakat devlet burjuvazinin hem iç hem de dış amaçları için mülkiyet ve çıkarlarını ortak olarak güvence altına almak için zorunlu olarak benimsediği bir örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir.”²³⁶

Burada önemli olan devlete tanınan roldür. Devlet ne sınıflar üstü ne de sermayenin basit bir aracından ibarettir. Devletin egemenlik ilişkilerinin korunmasındaki ve yeniden üretilmesindeki rolüne egemen sınıflardan çok sermaye birikimiyle olan ilişkisi ışığında bakılmalıdır.

Toplumsal yapıdaki sınıfsal çatışmayı ve bu çatışmaya göre iktidarı elinde tutan sınıfın belirleyiciliğini hesap etmeyen sivil toplumcu devlet tezinde, hem toplumsal iç dinamikler, bireysel haklar, hem de eşitlik, özgürlük ve adalet tanımları dikkate alınarak toplumsal talep ve değişime öncelik tanınır. Devlet de bu süreci belirleyen ve bastıran değil kendini bu sürece uydurarak toplumsal işlev gören bir üst kurumdur.²³⁷

Devlet neoliberal kültürle yayılan bireysel yönelimler karşısında kendiyile çatışmayacak, kendini destekleyecek insan ve kurumlara ihtiyaç duyacaktır. Devlet zarar görmüş kamusal alanlardaki boşluğu doldurarak, meşrutiyetini elinde tutacak, tahribatı olabildiğince görünmez kılmayı kendine görev bilecektir.

Daha önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz şekilde STK'lar devletin eksik hizmet sunduğunu ve sivil toplumla etkin hizmetin elde edilebileceğini öne sürerler. Halkın yaptığı bağışların devlet tarafından nasıl değerlendirildiği, nereye gittiği bilinmemektedir. Sivil toplum örgütlerinde bu şeffaflık belirtilmektedir. Ayrıca refah devletinde yer alan soyut yardım mekanizması yerine gerçekten yardım yapılan kişinin buna ihtiyacı var mı yok mu bunu görebilmek, buna göre yardım yapmak önemlidir ve

²³⁶ Haldun Gülalp, **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**, Bilim Yayınları, 1993, s.48.

²³⁷ Etyen Mahçupyan, **Radikal**, 20.12.96, s.8.

bu kaniya göre STK'lar bunu insanlara gösterebilmektedirler.²³⁸

1980 sonrasında neoliberal politikaların yükselişiyle sosyal refah devletinin STK'ların etkinliğinde gelişeceği inancı yaygınlaşmıştır. Sivil toplum-sosyal devlet ilişkisini ne tam anlamıyla dışlayan ne de içselleştiren bir anlayış hakimdir. Sivil toplum kuruluşlarının genel tutumları hiçbir politik, ideolojik yaklaşımları olmadığı yönündedir devlet siyasi bir tavrın içindedir, oy toplama, siyasi destek sağlama gibi kaygıları bulunmaktadır oysa sivil toplum kuruluşlarının hiçbir çıkarı bulunmamaktadır. Gerek AKP'nin yaygın şekilde projelerine destek verdiği eğitim kampanyaları gerek fakirlik yardımlarının mikro krediler şekline dönüştürülüp, sivil toplum kurumları tarafından dağıtılması, tam anlamıyla liberal sosyal yardım anlayışının cisimleşmiş halidir.²³⁹

Bazı düşünürlere göre ise STK'ların çalışma alanları halen yeterli değildir. STK'ların sadece çevre, kadın gibi alanlar dışında eğitim alanına daha etkin olarak girmesi, devletin bu alandan tümüyle elini çekmesi gerektiği savunulur.

*“Kadın evde kocasından dayak yediğinde polise gidemez çünkü polis sorunu çözemez hatta kocayı haklı bulur, bu nedenle sivil toplum kuruluşuna sığınır. Biz istiyoruz ki sivil toplumcuların işi çevre ve kadın sorunuyla kısıtlı kalmasin, çevre, kadın sorunu sivil toplumcuların işi de, eğitim neden halen devletin işi? Sivil toplumcunun en önemli sorusu devletten ve piyasadan daha iyi başka hangi alanlarda çalışmalar yapabiliriz olmalıdır.”*²⁴⁰

Sivil toplumun piyasa mekanizmasının ya da klasik liberalizmin eksikliklerinden doğduğu anlayışı yanlıştır.²⁴¹ Bireysel sermaye birikimi kamusal alana yönelik işlevini tahrip ettikçe toplumsal olanın yeniden üretimi için zorunlu alanlar STK'lar tarafından üstlenilmeye başlanır. Eğitim, toplumun yeniden üretimi için zorunluken eğitimin yarı kamusal ya da özel olduğu yönündeki ideoloji ve

---

²³⁸ Ahmet İnel, “Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”, Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi, 2004. İnel makalesinde Handicap International isimli Lady Diana'nın da kurucularından olduğu kuruluşun savaşlarda yara almış çocukların fotoğraflarını evlere postalayarak fiziksel olarak görünür kılarak yardım topladığından bahseder, böylece insanlar yardım yapacakları kişilere inanmaktadır. Kardelenler de aynı adlı kitapta doğudaki çocukların fotoğraflarıyla görünür kılma methoduna giderek benzer bir yaklaşımda bulunmuştur. Benzetme bana aittir.

²³⁹ İnel, *Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi*.

²⁴⁰ Nurhan Yentürk, “Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”, **Sivil Toplum Konferansları Yazı Dizisi**, 2004.

²⁴¹ Fuat Ercan, “Neoliberal Eğitim Politikalarını Anlamak”, **Sivil Toplum Dergisi**, No. 12, Yıl. 3, 8Ekim-Aralık 2005), s.17-37.

uygulamalara geçilmesiyle ilk ve orta öğrenimin gerekliliğinin bile ortadan kalktığı söylemiyle oluşan eksiklikler STK' larca giderilmektedir. STK'lar ortak toplumsal sonuçları ifade eden kalkınma sorunsalı yerine bireysel birikimlerin egemen olduğu yapıda açığa çıkan çelişkileri azaltmaya yönelik işlev görerek, yeni istihdam ortamı yaratarak, işlevin kendisini de sektör haline getirirler. Sermaye dışı kesimlere nesnel taleplerini ifade etme olanağı kaldırıldığında 'Tam zamanlı vatandaşlık' olanağı sunulmuş olur.²⁴²

Önceleri kilisenin elinde bulunan sağlık, eğitim gibi alanlar modern yapılanmayla devletin hakimiyetine girmiş, devlet ulusal sınırlarda bu işlevleriyle tanımlanmıştır. Günümüzde ise devletin küçüldüğü tartışılmaktadır. Bu durum devletin düşünülebilirliğini de ortadan kaldıracağı gibi sivil toplum kavramının da neye karşılık geleceğini düşünmeyi gerektirmektedir.²⁴³ Sivil toplumun yaygınlık kazanmasına "devletin küçülmesi" şeklinde bir görüşle yaklaşmak tamamen doğru değildir. Feodalizm gibi haraçlı sistemlerden farklı olarak, kapitalizmde üretilen artığa el konulması, yani sömürü, politik otoritenin varlığından bağımsızlaşır. Kapitalizmde sömürünün maddi temelini politik tabiiyet değil toplumsal ilişkiler oluşturur.²⁴⁴Emek gücünün bir meta olarak satılmasıyla bu sömürü herhangi bir zora başvurmadan gerçekleşir.²⁴⁵

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının devlet tarafından herhangi bir meydan okuma söz konusu olduğunda bu devlet, kötü ve ceberut bir baskı aygıtı haline dönüşebilmekte, tam tersi söz konusu olduğunda yani sosyo- politik güçler onunla işbirliğine gitme yolunu seçtiğindeyse sivil toplum için bu işbirliğinden kazanılacak çok şey olmaktadır.²⁴⁶

---

²⁴² Ercan, *Sivil Toplum Dergisi*, s.17-37.

²⁴³ Cemal Bali Akal, "Kutsal Canavar Devlet", *Sivil Toplum Dergisi*, No.10, Yıl.3, (Nisan-Haziran 2005), s.51-59.

²⁴⁴ Metin Çulhaoğlu, "Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme", M.Çulhaoğlu, Kemal Okuyan ve İlker Maga (drl.), *Sivil Toplum Devletin Büyümesi* içinde (19-65), YGS Yay., s.26.

²⁴⁵ Gülnur Acar Savran, "Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi: Siyasetin Eleştirisi", *11.Tez Kitap Dizisi*, No.6, 1987 syf.53.

²⁴⁶ Kalaycıoğlu, *Yeni Türkiye*, No.4.

Sivil toplum söylemi, barış, demokrasi, ekoloji, insan hakları dışında işsizlik, pahalılık, yoksulluk ve eşitsizlik gibi gündelik yaşamı doğrudan etkileyen alanlarla ilgilenmemiş, insanlarda içsel bir apolitizmin gelişimine neden olmuştur. STK'lar toplumun organik temsilcileri değil, Batılı bir modelin Türkiye'deki acentelerine benzerler. Seçkin yapılar haline gelmişler, apolitikleşmişlerdir. 1980'li yıllardaki niteliklerini tamamen kaybetmiş, yüksek paralarla çalışan danışmanların, büyük paralar yatırılan reklamların, pazarlama tekniklerinin, bulunduğu kurumlar arasında ayrıcalıklı bir yer kapmayı ön plana çıkaran böylece kamusal alanı en rasyonel şekilde düzenleme işini gerçekleştiren kurumlar haline gelmişlerdir.²⁴⁷

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının eğitim politikalarında dikkatimizi çeken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asimile edilmiş geri bırakılmış nüfusun yukardan modernleşme ve çağdaşlaşma sürecine katılmalarının teşvik edilmesidir. Batıdaki gibi liberal ve sosyal reformlardan yana çözümlerle uzun vadede eğitimdeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılacağı düşünülmüştür. Sivil toplum kuruluşları tarafından önerilen reformist çözüm önerileri-yoksul öğrencilere burs verilmesi, ücretsiz defter kitap dağıtılması, okul yaptırılması-eğitime yönelik artan radikal taleplerin etkisini de büyük ölçüde kırmıştır.²⁴⁸ Türkiye'de varolan sivil toplum kuruluşları devletin kalkınmacı, indirgemeci yapısını sürdürmektedir. STK'lar eğitim sorunlarına çağdaşlık, imkansızlık, şansızlık gibi nedenler göstermekte, "sınıfsal" özellikleri tamamen göz ardı etmektedirler.²⁴⁹

---

²⁴⁷ A.Ömer Türkeş, "STK'lar Ya da Sanal Toplum Kuruluşları", **Birikim**, No.130, (Şubat 2000), s.41-51.

²⁴⁸ İnal, *Sivil Toplum, Eğitim*

²⁴⁹ İnal, *Sivil Toplum Dergisi*, syf.39-50.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5- TÜRKİYE’DE EĞİTİM ALANINDAKİ STK’LAR

5.1. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Sivil Toplum Kuruluşları ve Gönüllü Bağışlar

Sivil toplum kuruluşlarını adlandırmada “Hükümet Dışı Örgütler”, “Kazanç Dışı Örgütler” veya “Gönüllü Organizasyonlar” başlıklarının kullanıldığına öncesinde değinmiştik. Sivil toplum kuruluşları tanımı veya tanımın neye karşılık geldiği son yıllarda dünya genelinde ve Türkiye’de sıkça tartışılır olmuştur.

Türkiye’de Kızılay, tarihsel geçmişiyle tamamen hükümet eliyle kurulmuş bir STK olarak kimi yazarlarca örnek olarak sunulmaktadır. Hükümet tarafından kurulmayan ancak devletin faaliyet düzenleyicisi olduğu “Government Regulated”, hükümet düzenleyicisi örgütler içine de meslek odaları alınmaktadır. Son olarak da “Government Initiative” denilen hükümetin girişimiyle değil desteğiyle kurulan örgütler bulunmaktadır. Bu gruba günümüzden bir örnek, AKP hükümetiyle sıcak ilişkileri bulunan “Deniz Feneri Derneği” verilmektedir. Eğitim alanında çalışmalar yapan ÇYDD ise, hükümetle olan kimi zaman gerilimli ilişkileri düşünüldüğünde bu kategoriye girememektedir.²⁵⁰

Türkiye’de STK’ların tarihsel gelişim sürecine Osmanlı Devletinden itibaren genel olarak göz attığımızda; Osmanlı Devletinin tarım, sanayi ve ticaret alanında kendi kendine örgütlenir bir yapısı olduğunu görürüz. Böyle bir yapıda sosyal, siyasi ve ekonomik rekabet de, modernleşmeyle ortaya çıkan kurumlar da yoktur. Parlamenter rejim ve çatışan sınıfların belirlediği, gelişmemiş burjuva sınıfı ve kültürüyle geleneksel bir kültür yapısının varlığından söz edebiliriz. Batıda yaşanan sanayi devrimi etkilerini Osmanlılarda da gösterir. 1838 sonrasında cemaatler görülmeye başlanır. Tabii bunlar

---

²⁵⁰ Insel, *Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi*, 2004.

sanayi ve toplumsal olarak bölünmüş batıdaki siyasal toplum örgütlerine kıyasla devrede kulak kalırlar.²⁵¹ Osmanlılardan Cumhuriyet'e kalan miras, düzen anlayışıdır. Modernleşme sürecinde devlet eliyle sivil toplum yaratılmaya çalışılmış ancak sivil toplumdan çok bürokratik denebilecek yeni bir model yaratılabilmektedir.²⁵²

Cumhuriyet döneminde büyük ölçüde gönüllü çabalarla meydana getirilmiş sivil toplum kuruluşlarının devletten bağımsız bir varlığı bulunmamaktadır. Devletin mali desteğinden yararlanan yapılarıyla devletle iç içe geçmiş bir konumdadırlar.

Özellikle Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) ileri gelenlerinin önderliğinde, döneminin gönüllülük esasıyla yola çıkan, devlet politikasına yardımcı olmayı amaçlayan üç kardeş kuruluş; işleyiş, hizmetler, örgüt yapısı ve yaşamıyla istikrarlı bir tablo çizmiştir. Osmanlı Devleti'nde 1868'de kurulan Osmanlı Mecruhini Askeriye İane Cemiyeti şimdiki adıyla Kızılay, savaş halleri ve askerın ihtiyaçları vurgusuyla tanımlanmış, doğal afet durumlarıyla da ilgilenmesi düşünülmüş, ama yoksul yardımı konusunda da belirli bir rol oynamış bir dernektir.

1921 yılında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumunun temel vurgusu da, "şehit, dul ve yetimlere yardım işi devlete bırakılmamalı"²⁵³ şeklinde olup, bağışçılarının 21 kişisinden 19'u CHF milletvekillerinden oluşmaktadır. Dönemin bir üçüncü STK' sı ise halktan yardım toplama konusunda diğer iki kuruluşla rekabet etmiş ve çok da başarılı olmuş bir kurum da Türk Hava Kurumudur.

Bunların dışında CHF ileri gelenlerinin inisiyatifiyle kurulmuş, ama uzun süre onlar gibi kamu kaynaklarından ve kanunla ayrılmış paylardan yararlanamayan Yardım Sevenler Derneği ise, çağdaşlaşma misyonuyla hareket etmiş ve temel ideolojisi "emek karşılığı yardım" anlayışı olmuştur. Bu şekilde yoksul kadınlara ekonomik destek sağlamanın yanı sıra onların çalışarak topluma katılmalarını sağlamaya ve günümüzde "sosyal güçlendirme" olarak tanımlanan bir amaca da hizmet etmeye çalışır. Dernek, devletten diğer gönüllü kuruluşlar gibi doğrudan mali destek görememiş, farklı

---

²⁵¹ Kentel, *Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları*, s.110-125.

²⁵² Murat Belge, *Sivil Toplum ve Türkiye*, İstanbul: İletişim, 1986, s.38.

²⁵³ Turgay Çavuşoğlu, "Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Tarihsel Gelişimi", **SABEM-Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Merkezi**, No.8, (Kasım,1996), s.11-12.

biçimlerde devlet desteğinden yararlanmışır.²⁵⁴

1920'lerde devletin boşluğu sosyal politika anlamında hissedilmekte, basında kimsesiz çocuklara yardım yapmalarına yönelik sivil toplum kuruluşlarına, iş adamlarına ve zenginlere çağrılarda bulunmaktadır. Burada dikkati çeken, sosyal devlet anlayışının varlığıyla biçimlenen devletten yana herhangi beklenti veya talep bulunmayışıdır.

"Ey sıcak yemek salonlarında karınlarını doyuranlar, Türk yavrularına merhamet ediniz"²⁵⁵ "...Soruyoruz: İstanbul mekteplerinde 6000 tane aç çocuk var, bunlara yardım edecek sekiz on müesseseye, birkaç hayırperver zengin yok mu?"²⁵⁶..."Bir saatte keyifleri için avuç dolusu para harcamayı hiç sayan insanlar eğer senede bir defa o gün harcadıklarının onda birini şu müesseseye (Topkapı Fıkraperver Cemiyeti) götürselerdi Topkapı'da yardım görmeyen bir tek fıkara kalmazdı"²⁵⁷

Temel hükümet politikası devletçilik olarak kabul edilen tek parti dönemine dair yaygın kanı, devletçi elit dönemin özelliğinden ötürü sivil toplum unsurlarının tasfiye edildiğidir.²⁵⁸ Oysa sanılanın aksine sosyal yardımın kamu kaynaklarından karşılanması gerektiği fikri yerleşmemiş "devletçilik" ilkesi modern sosyal devlet anlayışıyla örtüşmemektedir. Ayşe Buğra, çok devletçi bir ülke olduğu söylenen Türkiye'de, özellikle devletçi dönem olarak bilinen tek parti döneminde, hükümet politikalarının pek de sosyal politika konusunda etkin olmadığını belirtmektedir. Bunun en görünen örneği yoksullukla mücadele alanında görünür. Herşeyi devletten beklediği vurgulanan millet, yoksulluğu önleme konusunda devletten birşey beklememekte, sefalet manzaraları karşısında ilk tepkisi "devletimiz nerede" değil "zenginlerimiz nerede" olmaktadır.²⁵⁹

²⁵⁴ Buğra, *Toplum ve Bilim*, s.75-97.

²⁵⁵ **Cumhuriyet**, "10 Kanunusani 1929", Aktaran Buğra, *Toplum ve Bilim*, s.75-97.

²⁵⁶ **Cumhuriyet**, "18 Kanunusani 1929", Aktaran Buğra, s.75-97.

²⁵⁷ **Tan**, 8 Ocak 1942, Aktaran Buğra, s.75-97.

²⁵⁸ Ömer Çaha, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, İstanbul: Gendaş Yay., 2006, s.236.

²⁵⁹ Buğra, s.75-97.

1920'lerde görev tanımı daha çok "yoksul yardımı" şeklinde belirlenen STK ve gönüllü kuruluşların aynı zamanda politikası "devletçi" lik olan bir hükümet zamanında görülmesi, devletin sosyal politika alanında zayıflık içinde olduğunun da göstergesidir. Yaygın kanı STK'ların otoriter ve bürokratik devlet yapısı içinde gelişemediğiyken, STK'lar bizzat devlet tarafından yaratılmakta, özellikle sosyal politika alanında yaşanan eksikliklerin giderilmesi de devletten değil, hayırsever-işadamlarından beklenir olmaktadır. Benzer yaklaşımı günümüzde de görmekteyiz, toplumun büyük kesimi gerçekleştirilen eğitim kampanyaları için "neden eğitim hizmeti devlet tarafından karşılanmıyor?" sorusu yerine "herşeyi devletten beklememek lazım" yorumunu yapmaktadır.

5.2. Türkiye'de 1940–1990 Arası STK Anlayışı

1930'larda olumlanan sivil toplumcu anlayışa 1940'larda eleştiriler gelmeye başlamıştır. Basında, İkinci Dünya Savaşı gibi korkunç bir yoksulluk ortamında devletin düzenlemesi gereken sosyal politika alanının gönüllü kuruluşlara bırakması eleştirilerek, sosyal politikalar, "En normal zamanda bile başarılması mümkün olmamış gayet büyük ölçüde devlet işi" olarak tanımlanmış ve devlete görevi hatırlatılmış, acilen göreve çağrılmıştır.²⁶⁰

1950 yılından sonra Türk toplumu farklı sosyal güçlerden etkilenmiş, çok partili dönemle sosyal ve siyasal yaşantı kadrolaşmış bir elit değil işbölümü ve uzmanlaşmanın sonucu plütaristleşen bir yapıya bürünmüştür. Çok partili düzene geçişle gelenekçi-liberal kanadı temsil eden Demokrat Parti "Yeter Söz Milletindir!" gibi sivil, özgürleştirici bir söylemi arkasına almasına karşılık, basına ve muhalefete koyduğu sansürler ve halkın iradesinin cezalandırılmasıyla uygulamada baskıcı bir tutum içindedir.²⁶¹ Bu dönemde filizlenen dernekler arasında sosyal yardım, spor, din, tarım, kültür, esnaf, komünizmle mücadele ve kültür dernekleri (lise, öğretmen okulu,

---

²⁶⁰ Buğra, s.75-97.

²⁶¹ Mehmet Aslan, "1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 5, No.1, s.34-48.

okutmaya yardım dernekleri, eğitim ve eğitimle ilgili dernekler) bulunur.²⁶²

1961 Anayasasıyla temel haklar güvenceye bağlanmış, yasama ve yürütme alanında belli siyasal akımların tekelleşmesi önlenmeye çalışılmıştır. Yargının eksiksiz bir bağımsızlığa, yaygın bir denetim yetkisine kavuşturulması ve siyasal partileri anayasa güvencesine almak suretiyle devleti dizginlemek ve sivil toplumun serpilmesine olanak açmak yoluyla o güne dek Türkiye’de uzaktan bile benzeri görülmeyen üstelik çağdaş dünyada bile az bulunan bir demokratik hukuk çerçevesi yaratılmıştır.²⁶³

1961 anayasasıyla dayanışma-yardımlaşma gibi kuruluşların varlığına izin verirken 1970’lerde artan siyasi kutuplaşmalarla askeri liderlerin zorlamalarıyla derneklerin tabi oldukları şartlar daraltılmıştır. 1970’li yıllarda sosyal sınıfların belirginleşmesiyle beraber işçi örgütlenmeleri, ikincil gruplara ağırlıklarını yansıtmaya başlar. 1971-73’te dolaylı askeri müdahale döneminde yeni bazı dernekler kurulmuştur. Bunlar sosyal yardım dernekleri, kültür dernekleri, çevre güzelleştirme, okul koruma dernekleridir. Bu derneklere devletin verdiği desteğin bu kadar çok olma nedeni, devletin tahsisatının yeterli olmamasıdır.²⁶⁴

1980–83 arasında ANAP hükümetinin serbest piyasa ekonomisini gerçekleştirilme ve yoğun depolitizasyon politikasıyla devletin ekonomideki rolünü ve bürokrasiyi azaltmaya yönelik piyasa yönelimli çalışmaları sonucunda sivil toplum, toplumsal alandan çok piyasa ekseninde oluşturulmaya çalışılır.²⁶⁵ 12 Eylül askeri darbesiyle gerek sendika, öğrenci dernekleri gerekse sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları üzerinde oluşan baskı bu kurumları büyük bir sessizlik içine sokmuştur. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren sivil toplum kuruluşlarının çoğunun faaliyetlerine izin verilmiş ancak başka bir sivil toplumculuk anlayışı gelişmiştir.

1990’larda “sivil toplum” tartışmaları farklı konularda büyük hızla gelişmiştir.

---

²⁶² Kentel, *Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları*, s.138.

²⁶³ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu 1945-1971, I.C.Schick ve E.A Tonak (Ed.), **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde (syf.112-158), İstanbul: Belge Yayınları, 1992, s.135.

²⁶⁴ Kentel, *Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları*, s.110.

²⁶⁵ Nilüfer Göle, **Mühendisler ve İdeoloji-Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere**, Eli Levi (çev.), İstanbul: İletişim, 1986, s.15.

Sivil toplum kuruluşları daha çok alternatif siyaset tarzıyla çevre kirliliği, cinsiyetçilik, insan hakları vb. toplumsal hareketlerin ele alındığı konularda güçlenmeye başlamıştır. Tarih Vakfının çıkarmış olduğu STK rehberinde % 75'i büyük şehirlerde yer alan 1793 kuruluş bulunmaktadır.²⁶⁶ Bu kuruluşların ne kadar devletten bağımsız, demokratik, muhalif olduğu tartışılırken, yönetim kurulunda T.Çiller'in bulunduğu “Zübeyde Hanım Şehit Analarını Koruma Vakfı” ve amacının Türk Milliyetçiliğine hizmet etmek olduğunu söylenen “Aydınlar Ocağı”da bu sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadır.²⁶⁷

Türkiye’de çalışma yapan STK’lara ve faaliyetlerine bakıldığında yıllar içinde geçirdikleri dönüşüm fark edilmektedir. 1920’lerde daha çok gönüllü kuruluşlar şeklinde adlandırılmış bu kurumlar, sosyal devlet anlayışının pek de işler olmadığını göstermektedir. Bu kurumlar arasında doğrudan devlet eliyle kurulmuş olanlar çoğunluktadır, toplum sosyal politika taleplerini devletten değil bu kurum ve bireylerden talep etmektedir. 1950–1980 arasında daha toplumsal, politik konularda çalışma alanı bulmuş STK’lar 1980 sonrası ve özellikle 1990’larla birlikte çalışma konu ve alanlarını değiştirmişlerdir. Hükümet sosyal devlet yapısının korunduğunu söylerken, işsizlik, sağlık, eğitim gibi pekçok sosyal politika alanı STK’lara devredilmeye başlanmıştır.

5.3. Türkiye’de 1990 Sonrası Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de 1960’ların başında eğitimde yaşanan eşitsizliğe karşı oluşturulan eleştirel yaklaşım, öğrenci birlikleri, sendikalar ve vakıflarla yeni bir mücadele formu geliştirir. 1980 sonrasında ise hükümetin de içinde bulunduğu organizasyonlar geliştirilirken, devlet kendine yakın gördüğü kuruluşlara destek vermiştir. (ÇYDD gibi)

Örneklerini göreceğimiz eğitim alanında hizmet veren STK’ların temel

---

²⁶⁶ Kentel, *Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları*, s.110.

²⁶⁷ Türkes, *Birikim*, s.41-51.

söylemleri, istihdam edebilir işgücü, Atatürkçü, demokrat gençler yaratmak, ulusal kalkınmayı, beşeri sermayeyi güçlendirerek geliştirmek ve bu şekilde batı devletleriyle her anlamda rekabet olanağını sağlamak şeklinde kurulmuştur. Toplumun büyük kesiminin yoksul kalmasının nedeni eğitimsiz olması, ülkenin eğitimsiz kalmış kesimini, genç insan sermayesini geliştirip, değerlendirmenin tek yolu da özel sektör ve devlet olarak hep bir elden STK'lara ve onların kurdukları eğitim projelerine destek vermektir. Özellikle Doğu Anadolu'da kızlar, Türkçe bilmeyen gençler eğitilerek ülkenin genç insan sermayesi sağlanmış olacaktır. Eğitim alanında adı geçen STK'ların çoğu finansmanlarını uluslararası kuruluşlardan (DB, IMF, AB), ulusal sermaye örgütleri, özel sektör, yerel yönetimlerden elde etmektedirler.

Yerel yönetimlerin etkinleştirilmesiyle, eğitim hizmeti alanların bedeline de katlanması gerektiği vurgusu kuvvetlendirilmektedir. Hizmetten yararlanan velilere herşeyi devletten beklememeleri, kendi okullarına bağışlar yapmaları, yerel yönetimlerle dayanışma içinde hareket etmeleri söylenir. Neoliberal eğitim politikalarıyla eğitimde yaşanan sermayeleştirme, kimi zaman doğrudan özel sektör tarafından sunulan eğitim hizmeti bedeliyle kimi zamansa okul masraflarıyla dolaylı olarak velilere yüklenmektedir. STK ya da velilere görev yüklemek soruna sadece kısa vadede çözüm getirmektedir.

Bu bölümde de görüleceği üzere Türkiye'de eğitim alanında yer alan STK'lar "hükümet dışı" olmaları bir tarafa doğrudan hükümet tarafından kurulmakta ya da desteklenmekte, devletin sorumluluğunu üzerine almaktan kaçındığı eğitim hizmetini toplumun şanslı bir kesimi için sunmaktadırlar. Bu durum hükümetin sosyal politikalar noktasında nasıl bir zafiyet içinde olduğunun da göstergesidir. Örneklenen STK'lar eğitimde yaşanan eşitsizliği sınıflar arası yapısal bir sorun olarak değil, bir kalkınma ve çağdaşlaşma meselesi olarak ele almış, eğitimdeki asıl sorunun çağdaş toplum olmanın nimetlerini kullanmayı bilmeyen cahil anlayıştan kaynaklandığını belirtirler.

5.3.1.Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)

ÇYDD (Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği), 1989 yılında herkese eşit ve çağdaş bir eğitim sağlanması amacıyla Atatürk ilke ve devrimleri aydınlığında, “çağdaş uygarlık düzeyine” çıkılması arzusuyla yola çıkmıştır. Bu kuruluşun genel vurgusu “çağdaşlık, laiklik ve demokrasidir.” Ülke sorunlarının çözümüne dönük somut projeler oluşturarak toplumun kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlarlar. Kurum, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Mülki ve Mahalli İdarelerle birlikte çalışır. Partiler üstü bir konumu vardır, özgürlüğünden asla ödün vermez.²⁶⁸

ÇYDD, ülkeyi büyük bir açmazın içinde görmektedir, devlet kurumları yozlaşmış ve görevlerini yerine getirememektedirler. Kemalizm’e karşı zihniyet eğitimin laik yapısını bozmuş insanlar büyük bir bunalıma sürüklenmiştir. Ülkenin özenle oluşturulmuş kamu kurumları yozlaştırılmıştır. Bu bunalımdan çıkmanın tek yolu, tek umut ışığı ise devlet ve siyasi partilerden kesilen umutların sonucu sayıları hızla çoğalan Sivil Toplum Kuruluşlarıdır.²⁶⁹

Eğitimde yaşanan eşitsizliğin temel nedeni çağdaş bir toplum olunamamasıdır. Çağdaş bir toplum olmanın gerekleri yerine getirilememiş, cehalet yayılmıştır. ÇYDD’nin söylemlerinde, eğitim bir kalkınma modeli olarak görülmüş bir ülkenin ekonomik gelişmesi ve çağdaşlaşması için eğitimin ne kadar önemli olduğu vurgusu sık sık tekrarlanmıştır.

“Temel yaklaşımımız, sorunların değil çözümün bir parçası olmaktır. Çoğumuz ülkemizin sorunlarından şikayet eder, bizse bu sorunların çözümü için yapabileceğimiz birçok şeyin olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle ÇYDD’nin amacı, ülke sorunlarının çözümüne yönelik somut projeler oluşturarak toplumun kalkınmasına katkıda

²⁶⁸ <http://www.genclik.cydd.org.tr/ilkelerimiz.asp> (5 Şubat 2007).

bulunmaktadır."²⁷⁰

*"Devlet Kurumlarıyla İşbirliğiyle, ÇYDD projelerini; profesyonel sorumlulukla çalışan gönüllüleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)ile Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Mülki ve Mahalli İdareler ile birlikte gerçekleştirilir."*²⁷¹

*"Partiler üstü konumuyla, somut projelerini gerçekleştirirken partiler üstü konumunu korur. Doğruların yanında yanlışların karşısında olabilmek için, özgürlüğünden asla ödün vermez."*²⁷²

ÇYDD, varolan eğitim sisteminin aksak yapısını eleştirirken, etkinsizleşen kamu okullarına bir çözüm bulmayı hedeflediklerini ve bunu devlet kurumlarıyla karşılıklı bir etkileşim içinde gerçekleştireceklerini belirtir.

Bir diğer önemli nokta ÇYDD'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkileri bağlantılı olarak kurulmuştur. Pek çok STK gibi ÇYDD'de, uluslararası kredilerle daha çok da AB tarafından tahsis edilen fonlardan yararlanır. ÇYDD'nin kuruluş amacı sadece eğitim sistemini değiştirmek üzerine değil aynı zamanda hizmet sektörüne olabildiğince rahat katılacak işgücünün sağlanması noktasındadır. ÇYDD, AB destekli istihdama yönelik eğitim projeleri hazırlar, işsiz ve eğitimsiz kesim için iş olanakları sunmaya yönelik projeler geliştirir. Örneğin, AB ortak projesi ile 100 öğrenci kızın 60'ına "Büro Yönetimi-Yönetici Sekreterlik", 40'ına ise "Turizm - Otelcilik" eğitimi verilmiştir. Birçok özel sektör şirketinin yöneticileri ise bu eğitimde "kariyer gelişimi" konulu söyleşilerde bulunmuştur²⁷³. Yine benzer bir proje olan "Ümitköy'den Sincan'a Çağdaş Eğitime Destek Projesi" 100 kadına çocuk bakıcılığı eğitimi verilmiştir.²⁷⁴

Görüldüğü şekilde AB destekli oluşturulan eğitim ve istihdam projelerinde daha çok kadınların piyasa mekanizmasının hakimiyeti altındaki iç ve dış pazarda emek yoğun üretime dönük şekilde yetiştirilmeleri amaçlanmıştır.

ÇYDD, daha çok AB'den aldığı proje fonlarıyla özellikle kadınların iç ve dış pazarda emek yoğun üretimde istihdam edilebilmeleri için gereken eğitimin verilerek,

²⁷⁰ <http://www.cydd.org.tr/?sayfa=biz> (5 Şubat 2007).

²⁷¹ <http://www.cydd.org.tr/?sayfa=biz> (5 Şubat 2007).

²⁷² <http://www.cydd.org.tr/?sayfa=biz> (5 Şubat 2007).

²⁷³ www.cydd.org.tr/?sayfa=haberac&id=324 (5 Şubat 2007).

²⁷⁴ www.cydd.org.tr/?sayfa=haberac&id=324 (5 Şubat 2007).

onların uzun vadede ülke kalkınması için çok önemli insan sermayesini oluşturacaklarını düşünmektedir. ÇYDD'ne göre hizmet sektöründe bu eğitimler sonrası kolaylıkla iş bulabilecek olan bu kadınlar, işsizlik sorunlarını çözerek gelir düzeylerini yükselteceklerdir.

ÇYDD'nin eğitim ve istihdam alanındaki yaklaşımı Apple'ın görüşünün haklılığını kanıtlamaktadır. Apple'a göre gelecek yıllarda ücretli işçi piyasası artan oranda perakende, ticaret ve hizmet sektörlerinde düşük ücretli ve mekanik işlerin hakimiyetine girecektir. Öyle ki bilgisayar uzmanı, sistem analisti vs. toplamından çok iş, kasiyerler için yaratılacak, yeni işlerin % 95'i hizmet sektöründen sağlanacaktır.²⁷⁵ Yeni Piyasadaki işlerin büyük bölümü dikkate alındığında, işin özelliklerinin zihinsel kapasite artışı gerektirmediği halde birçok işverenin iş yapmak için gerekli olandan fazla niteliğe sahip işçileri tercih ettiği görülmektedir. Levidov bunu “nitelik enflasyonu” olarak açıklamaktadır. Piyasada birbiriyle ikamet edebilir emek gücü arzı yaratılması amaçlanır.²⁷⁶ Neoliberal stratejide gerçek amaç becerileri geliştirmek değil, emek yoğun hizmet sektöründe emek maliyetini kontrol etmektir.

5.3.2. Türk Eğitim Vakfı (TEV)

TEV, 1967 tarihinde Vehbi Koç'un önderliğinde “eğitime gönül vermiş” 201 aydın tarafından kurulmuştur. Atatürk ilkelerine ve Cumhuriyet'e bağlı görev yapmayı ana ilkesi saymış bu kurumun başlıca amacı, insan kaynağını bilgi üreten ve kullanan konuma getirmektir.²⁷⁷ Söylemlerinde fırsat eşitliğinin sağlanması için eğitim hizmetinin her gence eşit şekilde dağıtılması gerektiği vurgusu bulunur. Eğitim alanında çalışmalar yapan en eski STK olan TEV, tüm dünyada son zamanlarda çok yaygın kullanılan “yeni kalkınma” kavramını kullanır. Bu kavram, ekonomik başarıların yanında ülke insanlarının karşılaştıkları yoksunlukları bir kalkınma kriteri olarak sunmaktadır. TEV, ülkelerin gelişmişlik düzeyine bakılırken ekonomik göstergelerle birlikte okur-yazarlık oranı gibi etmenlerin öneminin de her geçen gün arttığına değinir. Bu yaklaşım son

²⁷⁵ Apple, *Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar*, s.78.

²⁷⁶ Les Levidos, “Marketizing Higher Education: Neoliberal Strategies and Counter Strategies”, *Cultural Logic*, Cilt. 4, No.1, 2000.

²⁷⁷ “TEV Tarihçe”, http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=2 (05.09.2005).

dönem BM'nin ülkeler için hazırladığı “insani kalkınma indeksleri”^{*} kriterleriyle de benzeşmektedir.

TEV'e göre, eşitsizliğin giderilmesi ve yoksulluğun azaltılması için sanayileşme kadar eğitime de önem verilmesi gerekmektedir. Gittikçe pahalılaştan eğitimle herkese tanınan fırsat eşitliği ortadan kalkmakta, yoksul ailelerin çocukları ne kadar çalışkan ve yetenekli de olsalar eğitimin ilk kademelerinden bile yararlanamamaktadırlar. Kamu kaynaklarının yetersiz kaldığı şu günlerde başta varlıklı vatandaşlar olmak üzere, herkes gücü oranında eğitim sorununa çözüm bulma konusunda milli eğitim projelerine destek vermelidir.²⁷⁸

Vakfın ilk başkanlığını Nejat Eczacıbaşı yapmıştır. Vakıf yurdun çeşitli yerlerinde okul, yurt ve çıraklık merkezi yaptırmış, not ortalaması belli bir oranın üstündeki öğrencilere de şartlı (not ortalamaları düştüğünde kesilmek şartıyla) burs vermektedir. TEV, öğrencilere burs verirken mezunların çalışma yaşamına girerek ülke kalkınmasına ve ülke ekonomisine katkıda bulunmalarını hedeflediğini belirtir. Yurt dışında burs alan öğrenciler eğitim sonunda Türkiye'ye dönmez ve eğitim gördükleri alanlarla ilgili çalışıp deneyimlerini aktarmazlarsa aldıkları bursları tazminatla geri ödemek durumunda kalırlar.²⁷⁹

TEV, eğitim alanında çalışan diğer STK'ların hazırladıkları projelerde de aktif olarak yer almaktadır. Bunların arasında 11. Cumhurbaşkanı A.N.Sezer ve eşi Semra Sezer'in yürüttüğü “Ulusal Eğitime Destek Kampanyası” ve “Eksik Olmayın” adlı projeler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra “ÖMER” (Öğrenme Merkezi) ile işsiz ve işsiz kalma riski bulunan insanların istihdam edilebilirliğinin artırılması için hazırlanan projeler bulunmaktadır.

---

^{*}“BM, tarafından hazırlanan insani kalkınma endeksleri, 1990'lı yıllarda başta eğitim ve sağlık alanı olmak üzere pek çok sosyal alanda sürdürülebilirliğin gerekliliğine ağırlık kazandırmıştır. Bu süreçte öne çıkan kavram “Sürdürülebilir İnsani Kalkınma” kavramı olmuştur.” Mehmet Turkyay, Gelişme İktisadının Gelişimi, Gelişme İktisadı, Kuram-Eleştiri-Yorum, Gelişme Ekonomisi, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 1995, s. 89-111.

²⁷⁸ “TEV Amacımız-İlkelerimiz”, http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=76 (05.09.2005).

²⁷⁹ *Eğitim Yurtdışı Destek Hattı*, 14 Nisan 2007, <http://www.exi26.com/Article.asp?PageID=251>, 5 Şubat 2007.

TEV, projelerinde desteği özel sektörden, işadamları, kendi kadrolu çalışanları ve gönüllü çalışmak isteyen destekçilerinden sağlamaktadır.²⁸⁰

TEV yurtdişında pek çok eğitim kurumu ve oğrenci değişim programlarıyla bağlantı halindedir. İngiltere’de lisansüstü eğitim için British Council’la, okul ücretleri ve yaşam giderleri konusunda DAAD Alman Akademik değişim servisiyle, müşterek yüksek lisans bursları verilmesi konusunda Fransa Büyük eliliğiyle, bunların dişında Uluslararası Japon Üniversitesi ve Danimarka’yla da çeşitli burs ve okul yaptırımları konusunda işbirlikleri bulunmaktadır.²⁸¹

TEV, burs verdiği oğrencilere karşı ayrımcı tutumlar sergileyip türbanlı oğrencileri istismar ettiği yönünde bazı eleştiriler almaktadır. Vakfın üniversitelere gönderdiği iki sayfalık Yükseköğrenim Bursları Ek Kontenjan Duyurusunda burs verilecek oğrencilere yönelik özel şartlar yer almaktadır. Yöneticilerden burs verilecek oğrencilerin okul dişında başörtüsü takıp takmadığının araştırılması istenerek, türbanlı, peruklu vb. oğrencilerin bursa uygun olmadığı söylenerek, oğrencilerin cemaat yurtları/evleri vb. yerlerde kalıp kalmadığının araştırılması talep edilmektedir.²⁸² Türbanlı oğrencilerin burslarının kesilmesi pekçok sivil toplum örgütü tarafından ayrımcılık olarak yorumlanmaktadır.²⁸³

TEV, ÇYDD gibi neoliberal dönüşümle oluşan yoksulluğu önlemenin tek yolunun eğitim olduğunu öne sürer. Bir ülkenin gelişmiş, kalkınmış bir ülke olabilmesi için tek gösterge ekonomik değerleri değil aynı zamanda sahip olduğu eğitilmiş insan sayıdır. Kamu kaynakları toplumun her kesimine eğitim sunmakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada özüm STK’lar ve “hayırsever” sermayedarlardan beklenmelidir. ÇYDD gibi TEV’de Atatürkçülük ve laiklik ilkesini söyleminden düşürmemekte, ülke sınırları içinde ulusal sermayeyi geliştirecek eğitilmiş işgücünün oluşturulmasının önemine değinmektedir. Nitelikli işgücüne sahip olunması için yurtdişında oğrenim bursları vermekte bu işgücünün ülke ekonomisine dahil olmasını

---

²⁸⁰“TEV Projelerimiz, Desteklediğimiz Projeler”, http://www.tev.org.tr/projelerimiz_detay.asp?record_id=3&menu_id=83&project_type=2, (16 Nisan 2007).

²⁸¹ “TEV Faaliyetlerimiz, Yurt İçi Burslar”, http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=13 (05.09.2005).

²⁸² **Zaman Gazetesi**, “Ayrımcılık TEV’e Yakışmıyor”, 25 şubat 2006, s.1.

²⁸³ **Zaman**, “TEV’den Burs İsteyen Oğrencilere İdeolojik Ayrımcılık”, 24 şubat 2006, s.2.

şart koşmaktadır.

5.3.3 Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)

TEGV, 1995 yılında Suna Kıraç öncülüğünde iş ve eğitim dünyasının önde gelen isimlerinin katkısıyla kurulmuştur. Kuruluş metninde, eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamamış çocukların daha iyi bir eğitim olanağına kavuşmadan, hızla değişen dünyada başarıya ulaşamayacağı yer alır. TEGV'e göre eğitim sekiz yıla çıkarılmış ancak sorunlar bitmemiştir. Kamu okulları öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Devlet kaynak kısıtlılığı ve yapısal sorunlar dolayısıyla görevini yerine getirmekte zorlanmaktadır. Bu nedenle eğitim işi özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve devletin bir elden desteğiyle yapılmalıdır.²⁸⁴ Amaçları dünya piyasalarıyla rekabet edebilecek nitelik ve vasıflarda Cumhuriyet'in temel ilke ve değerleriyle çocuklar yetiştirebilmek ve Avrupa standartlarında ekonomik çıkmazlardan kurtulmak için eğitilmiş insan sayısını yaygınlaştırmaktır.²⁸⁵

TEGV de diğer STK ve eğitim kampanyalarıyla da karşılıklı bir ilişki içinde olup, ortak projelerde yer almaktadır. Bunlar arasında sayılabilecek projeler, “Ulusal Eğitime Destek Kampanyası, Arçelik ile Eğitimde Gönül Birliği Projesi, 7 Çok Geç Kampanyası, Ateşböceği Gezici Öğrenim Birimlerimiz.” dir.²⁸⁶

TEGV, proje finansmanını TEV'le benzer şekilde özel sektör, yerel yönetimler, sanayiciler ve Sosyal Hizmetler Kurumu'ndan sağlanmakta, çeşitli kurumları sosyal sorumluluk kampanyaları kapsamında bağış yapmaları için uyarmaktadır. Bu kurumlar medya, giyim, gıda, otomotiv, beyaz eşya, bankacılık sektöründe yer almaktadırlar.²⁸⁷

²⁸⁴ “Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı”, *Sivil Toplum Dergisi*, No.12, Yıl.3, (Ekim-Aralık 2005), s.161.

²⁸⁵“Geleceğimiz İçin Her Yerde Eğitim Gönüllüleri Vakfı”, http://www.egitim.com/genel/0009/d_0009_tegv.asp?BID=04, (13 Nisan 2007).

²⁸⁶ “Varoluş Nedenimiz”, <http://www.tegv.org/v2/default.asp>, (13 Nisan 2007).

²⁸⁷ TEGV, *Sivil Toplum Dergisi*, s.161.

TEGV, TOG (Toplum Gönüllüleri Vakfı) ile birlikte bankacılık sektörünün önde gelenleriyle “Renkli Ufuklar”, “Düşünebilen Çocuklar” ve “Kariyer Yolculuğuma Başlıyorum” adlarında projeler gerçekleştirir. 6–7–8. sınıf öğrencileri için verilen eğitimlerin amacı çocukların küçük yaşta iş yaşamına dair bilgi sahibi olup, kariyer planlarını çizmeleridir. Çocuklara iş yaşamının zorlukları, nelere hazırlıklı olmaları gerektiği ve kendilerini iş yaşamına nasıl hazırlamaları gerektiği konusunda dersler verilir.²⁸⁸

TEGV ve TV kanalı NTV’nin ortaklaşa kampanyası “Bir Milyon Çocuk İçin Bir Milyon Tık”, gerek izleyenlerin cep telefonları mesajlarıyla internet üzerinden destek verebildikleri gerekse katılan sponsorların bağışta bulunabileceği bir proje olup hedeflenen, çocukların eğitilmesi olarak belirtilmektedir.²⁸⁹

TEGV de kamunun eğitim hizmetini sağlamada yetersiz kaldığını ve eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamamış çocuklar için tek çözüm yolunun eğitim hizmetinin özel sektör, devlet ve STK’ larca ortak olarak verilmesi olduğunu belirtir. Sosyal sorumluluk kampanyalarının özel sektör ve STK’lar için önemine değinilir. Eğitimin temel ilkeleri gene Cumhuriyet ilkelerini korumak, Batıyla yarışacak güçte nitelikli işgücüne sahip olmak olarak belirlenmiştir.

5.3.4. Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG)

Toplum Gönüllüleri Vakfı 29 Aralık 2002 tarihinde, gençlerde sosyal sorumluluk yönünde farkındalık yaratmak, gençleri proje üretimine yönlendirmek ve 17–25 yaş grubu genç gönüllülerin katılımıyla duyarlı bir gençliğin oluşumuna katkıda bulunmak amacıyla İbrahim Betil (1995 yılında Suna Kıraç’ın önderliğinde kurulan Eğitim Gönüllüleri Vakfından ayrılmıştır) tarafından kurulmuştur. 3 yılda 57 üniversitede örgütlenme gerçekleştiren vakfın 8000 aktif genç üyesi bulunmaktadır.

²⁸⁸ “Teşekkürler Türkiye”, <http://www.tegv.org/v2/default.asp>, (13 Nisan 2007).

²⁸⁹ Ayşegül Dikenli, “Bir Tık Bir Milyon Çocuk”, **Radikal**, 30.12.2001, s.10.

Vakıf 300 gence burs verip, 1000 gence de staj yapma olanağı sağlamıştır.²⁹⁰

TOG kuruluş metninde herhangi bir siyasi, dini, ideolojik görüşün savunuculuğu ve propagandasını yapmadığını belirtir. Temel felsefesini “farkındalıkların farkında olmak” olarak açıklayan TOG, farklılıklara saygı duyup, uyumlu hareket ederek farklı kültürlerden gelmiş gençlerin özgür hareket edebilme hakkına sahip olması gerektiğini savunur.²⁹¹ Vakıf Başkanı İbrahim Betil’e göre şimdiye kadar yapılan politik ve ideolojik yaklaşımlar son derece hatalı sonuçlar vermiştir. Betil, kendilerinin herhangi bir politik ya da ideolojik tavırları olmadığını üstüne basarak vurgular.

*“...Bizde politika yok zaten bizde sadece toplum hizmeti var. Biz politik ve ideolojik olmayan toplumsal duyarlılığı harekete geçirmeye çalışan bir STK’yız. Bundan önceki siyasi yaklaşımlar gençlerin sosyal sorumluluk alanına temkinli yaklaşmasına neden oluyordu.”*²⁹²

TOG, gençleri sivil toplum anlayışı etkin bireyler haline getirerek toplumsal duyarlılığı sağlamayı amaçladığını söylemektedir. Bir diğer önemli ilkeleri yerelden hareket ederek sorunların üstesinden gelmektir.²⁹³ MEB’in bir milyon çalışanıyla tek merkezden yönlendirilmesinin süreç içinde etkinlik ve verimlilik ilkesini yerine getiremeyeceğini vurgulayan Betil, yerelden beslenmeden eğitim anlayışının ezberle süreceğini söyler. Betil’e göre eğitim alanında devlet sadece denetleyici ve yönlendirici yönde, yerelde bazı çalışmaların yapılmasına olanak sağlayacak şekilde görev almalıdır.

*“...Mahalleliye biraz yetki verilse mahalleli çocuğunu gönderdiği okul için kaynaklarını seferber etmeye hazırdır... Bu nedenle şu anda veliler okulları sahiplenmiş değiller. Eğitimi yaptırmak devletin işidir diye düşünülüyor. Aslında bu iş kendi işi olmasına rağmen veliler bir katkı payı verdikleri zaman o katkı payı okulda kalmayacak diye endişe ediyorlar.”*²⁹⁴

²⁹⁰“Kuruluş Sürecimiz”, http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=9&zoneid=60, (24 Şubat 2007).

²⁹¹“Kuruluş Sürecimiz”, http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=9&zoneid=60, (24 Şubat 2007).

²⁹² İbrahim Betil, “Türkiye’de Devlet Kadar STK’lar da Şeffaf Değildir”, **Sivil Toplum Dergisi**, No.12, Yıl.3, (Ekim-Aralık 2005), s.91-100.

²⁹³ “Kuruluş Sürecimiz”, http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=9&zoneid=60, (24 Şubat 2007).

²⁹⁴ Betil, **Sivil Toplum Dergisi**, s.91-100.

TOG, HSBC ile yoksulluğa karşı "Mikrokredi ile Topluma Destek Projesi" için protokol imzaladı. Betil, bu kredilerin kullanımı konusunda yerel ve bölgesel işbirliği yapmaya önem verdiklerini belirtmiştir.²⁹⁵ Betil, bu proje için Samsun bölgesini seçerken kendilerine Bangladeş'deki mikro kredi uygulamalarını örnek aldıklarını söyler. Bunun için bölge kadınlarına "girişimcilik" eğitimi verdiklerini aktarırken HSBC Genel Müdürü de yoksulların borçlarına sadık olduklarını, aldıkları krediyi hemen ödediklerini ekler.²⁹⁶

TOG, Avrupa Birliği'nin "Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Avrupa Girişimi Mikro Proje Programı" kapsamında desteklenen temel ilkesi "eşitlik, özgürlük, adalet, hukukun üstünlüğü, barış, hoşgörü, farklılıklara saygı, sorumluluk, katılımcılık" olarak belirlenen "Demokrasi ve Haklarımız Projesi"ni de yürütmüştür.²⁹⁷

TOG, diğer STK'lara benzer şekilde piyasa koşullarında çalışabilecek kapasiteye sahip bireyler yetiştirilmesi amacıyla proje geliştirir. "Gençlik İçin Girişim Projesi"nde öğrencilerin mezun olup iş hayatına atıldıklarında fikirlerini hayata geçirebilmeleri için nelere ihtiyaç duyacaklarını göstermeyi hedeflediklerini belirtir.²⁹⁸

TOG için önemli bir ilkede şeffaflık ilkesidir. Toplumda, toplanan yardımların yerine ulaşip ulaşmadığı konusunda ya da STK'ların kaynaklarını nerden edindikleri konusunda bir güvensizlik bulunmaktadır. Oysa TOG, aldıkları mali destekleri şeffaflık ilkesiyle açıkladıklarını belirtir. TOG'un kurumsal destek aldığı sponsorlar arasında bankacılık, telekomünikasyon, ulaştırma sektörleri bulunmaktadır.²⁹⁹ Vakıf, kütüphane onarım ve yapımlarıyla ilgili hazırladığı proje için yabancı bankalar ve yurt dışındaki bankalardan 200.000 dolarlık bir sendikasyon almıştır.³⁰⁰

Adı yıllarca ülkenin sayılı bankacılarının arasında geçen daha sonra da Bank Express'i kurup banka patronu olan İ.Betil tüm görevlerini ortağına devretmiş kendini eğitim alanında çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarında bulmuştur. Betil artık bir

²⁹⁵ **Milliyet**, "HSBC ve TOG'dan Hamama da Kredi", 12 Aralık 2006, s.6.

²⁹⁶ **Cumhuriyet**, "HSBC Topluma Gönül Verdi", 12 Aralık 2006, s.9.

²⁹⁷ **Cumhuriyet**, "Demokrasi Oyunu", 05.10.2005, s.8.

²⁹⁸ **Cumhuriyet**, "Gençlere Girişim Fonu", 18.11.2006, s.5.

²⁹⁹ "Proje Ortaklarımız", http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=273&zoneid=60, (24 Şubat 2007).

³⁰⁰ Güngör Uras, **Milliyet**, 26.02.06, s. 5.

“sivil toplum savaşçısı” olarak değerlendirilmektedir.³⁰¹

TOG, her türlü farklılığa saygı duyarak, hiçbir politik kaygı taşımaksızın toplumsal duyarlılığı oluşturmaya çalıştıklarını belirtir. Onlara göre eğitim işinin devlet işi olduğu anlayışından uzaklaşılmalıdır. Merkezi yönetimler tamamen etkinliğini yitirdiğinden eğitim finansmanı sorunu büyük ölçüde hizmete yakın olan yerel yönetimler ve hizmetten yararlananların doğrudan desteğiyle çözülmelidir. Veliler faydalandıkları eğitim hizmetinin bedeline katlanmalı, okullar için ne gerekiyorsa bireysel olarak sağlamalı, devlet de insanların STK'lara olan güvenini arttıracak şekilde destek politikasında bulunmalıdır. TOG, özellikle bölgesel olarak kadınlara istihdama katılabilmeleri için mikro krediler verilmesi yönünde projeler üretir, bu şekilde yoksullukla savaşılacağını belirtir.

5.4. Türkiye’de 1990 Sonrası Eğitim Alanında Yapılan Proje ve Kampanyalar

Bu bölümde “marka” olmuş çok sayıda kurumun, devletin, sivil toplum kuruluşlarının, medyanın, sendikaların, “hayırsever” işadamlarının sponsor oldukları eğitim kampanyaları ve organizasyonları yer almaktadır. Hergün bir yenisiyle karşılaşabildiğimiz bu kampanya-destek projeleri arasından gözden kaçırılmış pek çoğunun olabileceği göz önünde bulundurulmadır.

5.4.1. “Haydi Kızlar Okula” Kampanyası

Bu kampanya, başta Milli Eğitim Bakanlığı ve UNICEF in işbirliğiyle ilgili kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin katkısıyla çeşitli nedenlerle eğitim sistemi dışında kalan öğrencilerin %100 okullaşmaları ve eğitimde cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlar.³⁰²

Proje, 17 Haziran 2003 yılında Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik başkanlığında ve UNICEF arasında imzalanan bir protokolle Van ilinde başlatılmıştır. Kampanya ilk yılında kız çocuklarının okullaşma oranlarının en düşük olduğu 10 doğu

³⁰¹ Serpil Yılmaz, “Betül Artık Bir Sivil Savaşçı” *Sabah*, 21.10.1999, s.9.

³⁰² “Amaç”, <http://www.haydikizlarokula.org/amac.php> (8 Nisan 2007).

ve güneydoğu ilinde başlatılmıştır. 2004 yılında 23 il daha eklenmiş, 2005 yılında bu sayı 53 ile çıkarılmıştır. 2006 yılında ise kampanya 81 ile yaygınlaştırılmış ve faaliyetler yürütülmeye devam etmektedir.³⁰³

Kampanya kuruluş ilkelerinde Anayasanın çeşitli maddelerinden örneklerle, kimsenin eğitim ve öğretim hayatından yoksun bırakılmayacağını, sekiz yıllık zorunlu eğitimin kız, erkek tüm vatandaşlar için zorunlu olduğunu ve bunun mutlaka Atatürk ilkeleri doğrultusunda devlet gözetimi, denetiminde yapılacağını belirtir. Eğitimde fırsat ve imkan eşitliğinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanması gerektiği vurgulanır.³⁰⁴

Bu popüler kampanya özellikle devlet tarafından da büyük destek görür. Başbakan, T.Erdoğan, özellikle kız çocuklarının eğitilmesinin önemine şu şekilde değinir.

*“Bir erkeğin eğitimi sadece kendiyile ilgiliyken kız çocuğunun eğitimi aileyi de ilgilendirir, çocuklar yetişirken anneden eğitim alır. Kadınların eğitimi ilerde çocuklarına verecekleri eğitim açısından da önemlidir.”*³⁰⁵

Bu görüş, Ziya Gökalp’ın Modern Türk Ulusunun oluşumunda çekirdek aileye yaptığı vurguyu anımsatmaktadır. Eğitimle modernleşecek Türk kadını çekirdek ailesini de geliştirecek doğuracağı çocukları da eğitecektir.³⁰⁶ Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, kadınlara verilen eğitimin ne kadar yararlı olduğuna değinir.

“Eğer cehalet karanlıklarının yarılmasını, Türkiye’nin büyük olmasını, ülkeyi gerçek ve çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmek istiyorsak eğitim, eğitim, eğitim demeliyiz. Birçok alanda kadınla erkek arasında uçurumlar bulunuyor. Bu eğitimde de devam ediyor. Eğitimde kadınlar lehine pozitif ayrımcılık yapmalıyız yoksa bu uçurumu

---

³⁰³ “Organizasyon”, <http://www.haydikizlarokula.org/organizasyon.php> ((8 Nisan 2007).

³⁰⁴ <http://www.haydikizlarokula.org/organizasyon.php>.

³⁰⁵ <http://www.haydikizlarokula.org/organizasyon.php>.

³⁰⁶ Zafer Toprak, “The Family, Feminism and The State During The Young Turk Period, 1908-1918, **In Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne**, İstanbul-Paris: Éditions ISIS, 1991, s. 444-445.

kapatamayız.”³⁰⁷

Yukarıdaki alıntılardan anlaşılacağı gibi kampanya hükümet tarafından desteklenmektedir. Hükümete göre çok faydalı bir proje olan ‘Haydi Kızlar Okula Kampanyası’ okula gidemeyen kız çocukları için olabildiğince çabuk hayata geçirilmeli, ayrımsız uygulanmalıdır. Hükümetin kampanyaya yönelik tek eleştirisi türbanlı öğrencilere yönelik uygulanan yasağın desteklenir nitelikte olmasıdır. Hükümete göre ekonomik kısıtlar yüzünden eğitimsiz kalmış bu kadar genç varken türban yasağıyla engellemelerin devam etmesi çok yanlış bir yaklaşımdır.

Projeye destek sadece devletten değil, diğer STK’lardan (başta ÇYDD), medyadan (Doğan Medya Grubu*-özellikle Kanal D ve Milliyet Gazetesi-), büyük sermaye gruplarından ve yerel yönetimlerden gelir. Medyada çıkan pek çok reklamda kampanyaya sponsor olarak destek verecek “hayırsever” vatandaş-ışadami-sanatçı aranmaktadır.

Kampanyanın en büyük destekçisi ÇYDD’nin başkanı Türkan Saylan, Kanal D adlı televizyon kanalından yayınlanan “Genç Bakış” programına, projenin destekçilerinden sanatçılar ve farklı sektörlerden gelen yöneticilerle beraber katılmıştır. Saylan, proje için doğu bölgesini seçmelerinin nedenini şu şekilde açıklar:

*“Töre cinayetleri, intiharlar, kuma getirmeler hepsi doğuda yaşanıyor ve kadınların başına gelen tüm bu felaketler cahillikten kaynaklanıyor.”*³⁰⁸

Saylan, başlarda aileleri çocuklarını okula göndermeleri konusunda zor ikna ederken şu anda velilerin kendilerine minnettar olduklarını, arkalarında köklü firmaları görünce projeye de güven duyduklarını belirtir.

---

³⁰⁷ “Haydi Kızlar Okula Kampanyası”, http://www.huseyincelik.net/projeler_haydi_kizlar_okula.html, (17 Ocak 2007).

* Gazete yaptığı sosyal sorumluluk kampanyalarının dışında 48 ülkede faaliyet gösteren İngiliz Superbands International Türkiye’nin Süper markaları organizasyonunda da 81 süper markanın arasına girmiştir. Bu markalar Akbank, Arçelik, Beymen, Ford, Koç Üniversitesi vs.finans, inşaat, gıda, tekstil sektörlerinde adı duyulmuş markalardır.Yaptığı sosyal sorumluluk kampanyalarıyla 18 uluslararası ödül almış bir gazetedir. Gazetenin bu çok farklı sektörden gelen markalar arasında aldığı ödül de yaptığı sosyal sorumluluk kampanyalarına bağlanmaktadır. Gazete, Sosyal Sorumluluk alanında yaptığı çalışmalarla aynı zamanda farklı sektörlerden kurumlarla rekabet edebilecek bir marka olmuştur. Detaylı bilgi ve araştırma için bkz. ‘Seçkin Çizginin Tek Temsilcisi’, **Milliyet**, 5 Eylül 2005, <http://www.milliyet.com.tr> (8 Mayıs 2007).

³⁰⁸ Abbas Güçlü, *Genç Bakış*, İstanbul: Kanal D, (8 Şubat 2007).

Babaların güvenini kazanan projeye sponsor olan bir firma telekomünikasyon sektöründen Türkcell, “Burs yaz, 5414’e gönder... Gönderilen her mesajla bir kız çocuğunun okumasına katkınız olsun.” sloganıyla kampanyaya destek vermektedir.³⁰⁹

“Firmalar, markalar kendilerine iş ortağı ararken biz ÇYDD ile iş ortağı olduk. Altı yıldır giderek daha kurumsallaşarak çalışmalar yapıyoruz. Diğer firmalara da bu projeler için önder olmuş olduk. Sloganımız, rekabet sadece firmalarda olmasın eğitimde de olsun”³¹⁰

TNT Kargo firması da projeye destek verenlerden olup Genel Müdürü, STK’ların dünyanın iyiye gitmesini sağladığını, firmaların sosyal sorumluk alanında mutlaka yapabilecekleri bir şeyleri olduğunu hiçbir şey yapamamasalar kendileri gibi doğruya taşıma masrafı talep etmeden kitap ulaştırabileceklerini söylemiştir.³¹¹

HSBC Bankası, firmaların artık güçlü olmaları için sadece iyi satış ve karlar elde etmelerinin yeterli olmadığını toplumda gerçekleştirilecek bu projelerle daha fazla kazanç sağlanabileceğini çünkü bu yatırımın onlara geri döneceğini söyler.

Otomotiv sektöründen Mercedes ve gıda sektöründen Danone’de kalkınmış bir ulus olunabilmesi için eğitimin taşıdığı önemden bahseder. Danone’nin kampanya sloganı “Yediğiniz her yoğurdun çocuklara bir katkısı olacak” şeklindedir.³¹²

Kampanyaya yerel yönetimlerden de destek gelir. Bakırköy Belediye Başkanı kampanyaya ilişkin şu yorumu yapar.³¹³

“Eğitimsizlik tüm kenti de olumsuz etkilemektedir. Yerel Yönetimlerin, eğitime, özellikle cahil insanlar tarafından yönetilerek bu hale getirilmiş eğitime, önemli bir tesiri olacaktır.”

Projeyi destekleyen hükümet ve projenin ana bileşeni ÇYDD arasında zaman zaman gerginlikler yaşanmaktadır. ÇYDD tarafından “Atatürkçü-laik” söylemi

³⁰⁹ “Baba Beni Okula Gönder”, <http://www.bababeniokulagonder.org> (3 Mart 2007).

³¹⁰ Güçlü, *Genç Bakış*.

³¹¹ Güçlü, *Genç Bakış*.

³¹² Güçlü, *Genç Bakış*.

³¹³ Güçlü, *Genç Bakış*.

kirletmekle eleştirilen hükümet, kimi zaman çağdaşlaşma karşıtı olarak eleştirilmektedir. T.Saylan, gerek dernek gerek proje ekibi olarak hiçbir siyasi-ideolojik tutumları olmadığını şu şekilde açıklar.³¹⁴

“Hiçbir ideolojimiz yok arkamızda sadece Atatürk var, bir avuç insanla devrim yapıldıysa biz de başarırız. Meyve veren ağaç taşlanır demek ki meyve veriyoruz. Bu bakanlarla mı devlet kalkınacak? ‘Çağdaş’ sözünden bile ürkiyorlar, işin içine siyaset girdiği anda durum değişiyor. Tüm milli eğitim sistemini suçlamıyoruz yanlış anlaşılmasın. Ancak okullar, sistem kalıcı fakat iktidarlar her zaman gidici olmuştur. Şu bilinmelidir ki, ‘Biz devletin kuması değiliz.’”

“Haydi, Kızlar Okula” kampanyası, devletin desteği, farklı sektörlerden gelen kurumların sponsorluğu ve başta ÇYDD olmak üzere STK’ larca oluşturulmuş, temel ilkesi ÇYDD’nin kuruluş metninde de yer alan eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamamış Doğu’daki kız çocukların eğitilerek devlet gözetiminde yetiştirilmesi böylece ülke kalkınmasının sağlanmasıdır. ÇYDD, politikadan uzak olduklarını, tek amaçlarının Atatürkçü, laik Türk gençleri yetiştirmek olduğunu söylerken hükümetlerin eğitim politikalarının çağdaşlaşma karşıtı olduğunu ve toplumu gerileştirdiğini belirtir. Ülkeyi Batılı medeniyetler seviyesine ulaştırmanın yolu, yerel yönetimler, büyük sermaye grupları ve “hayırsever Atatürkçü” vatandaşların katkılarıyla insanları eğitmekten geçer. Bunu sağlamanın yoluysa büyük firmaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarını geliştirip, eğitim alanında destek kampanyaları düzenlemeleridir. Firmalar artık sadece ürünlerini satarken rekabet etmeyi düşünmemeli, eğitime katkıları dolayımında da rekabet edip, kazanç sağlayacaklarının farkında olmalıydılar.

---

³¹⁴ Güçlü, *Genç Bakış*.

5.4.2 Kardelenler

Türkcell ve ÇYDD ortaklığıyla kurulan “Kardelenler” de bir STK eğitim ve organizasyon kampanyasıdır. Kampanyayla hedeflenen, Türkiye’de nitelikli insan kaynağı oluşturulmasına katkıda bulunmak, kızların meslek sahibi, ufku açık bireyler haline gelmelerini sağlamak olarak açıklanır. Öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde eğitim sisteminin dışına itilmiş kız çocuklarını eğitim sisteminin içine çekme gayretiyle “*Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları-Kardelenler*” adıyla bir proje geliştirilir.³¹⁵

Proje 2000 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Türkcell ve ÇYDD tarafından kamuoyuna duyurulup Türkiye genelinde 5000 kız öğrenciyi kapsamaktadır. Eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamamış kızlara imkan sağlanarak meslek sahibi, bireyler haline gelmeleri amaçlanır. Proje kapsamında öğrencilere 2000 yılından itibaren burslar verilmiş, pek çok öğrencinin üniversiteye girmesi ve mezun olması sağlanmıştır.³¹⁶

Türkcell’li kadın yöneticilerden oluşan bir ekipçe, üniversiteyi kazanmış gençlere doğru meslek seçimine yönelik ve iş hayatında karşılaşılan sorunlarla başa çıkabilme yöntemlerinin geliştirildiği bir proje hazırlanır. “Yönderlik Projesi” adındaki bu oluşumla kadın yöneticilerin öğrenci veya yeni mezunlara destek olup, ablalık yapması amaçlanır.³¹⁷ Bu proje kapsamında Türkcell, “kurumsal sosyal sorumluluk” ve “en başarılı özel sektör” gibi ödüller kazanmıştır. ÇYDD başkanı T.Saylan diğer kurumlara da Türkcell gibi eğitim sorununa destek olacak bu projeye sahip çıkmaları için duyurular yapmaktadır.³¹⁸ Türkcell Kurumsal İletişim Bölüm Yöneticisi Zuhâl Şeker projeyi şu şekilde anlatır.³¹⁹

“Günümüzde bir şirketin değerinin sadece finansal ve fiziksel olmadığını kamuoyunun güvenini, marka olmak ve çalışanların sadakati gibi soyut değerlerin de en az somut olanlar kadar değer kazandığını

³¹⁵ “Kardelenler, Tarihçe”, <http://kardelenler.turkcell.com.tr/tarihce.html>, (11 Nisan 2007).

³¹⁶ “Kardelenler, Tarihçe”, <http://kardelenler.turkcell.com.tr/tarihce.html>, (11 Nisan 2007).

³¹⁷ “Projenin Başlangıcı ve Gelişimi”, http://kardelenler.turkcell.com.tr/projenin_baslangici_ve_gelisimi.html, (11 Nisan 2007).

³¹⁸ “Kardelenleri Susuz Bırakmayın”, **Cumhuriyet**, 14.06.2005, s.5.

³¹⁹ “Kardelenlerin İletişim Stratejisi”, **Capital**, 01.10.2005, s.28-39.

görüyoruz. İş dünyası olarak manevi değerlere yatırım yapmaya ve bu konudaki çalışmaların iletişimini oluşturan itibar yönetimine önem veriyoruz.”

“Kardelenler” projesi kapsamında Ayşe Kulin tarafından yazılmış Doğu’da eğitim imkanını yakalayamamış çocukların öykülerinin anlatıldığı bir kitap yayınlanır. “Kardelenler” adındaki kitapta ekonomik yokluklar yüzünden okula gidemeyen çocukların hayatlarından kesitler yer almaktadır.

Bu çocuklar arasından Siirtli Elif durumunu şu şekilde anlatmaktadır.

“...Abim, üniversite sınavını kazandı ama paramız olmadığı için okuyamadı, ortaokulu bitirdikten sonra liseye gidemeyeceğim diye çok korktum. İmdadıma Türkcell yetişti. Artık her dönem başarılı olmam gerek. Onlar bana yardım etti yüzlerini öne eğemem...”³²⁰

Diyarbakırlı Melek’e göre,

“...Ablam da liseyi bitirdi ancak Kars’ta çalışma imkanı bulamadığı için çalışmıyor. Yarın çocukları olduğunda onları eğitilmiş bir anne olarak bilinçli şekilde yetiştirecektir. Çok çocuk yapmanın zararlarını bilecektir...”³²¹

Karslı Selda,

“...Defter, kitap paraları az değil... Biz burada sinema, tiyatro nedir bilmeyiz. Kitap ta okuyamayız pek. Evlerimizde ders çalışabileceğimiz bir mekan da yok. Hepimiz şu odanın içinde yatarız...”³²²

Kitapta yer alan çocukların hayatlarından verilen kesitlere bakıldığında hepsinin babasının işsiz ya da çok düşük maaşlarla-geçici-işçi olarak çalıştığını, maddi imkansızlıklar yüzünden okula gidemedikleri görülmektedir. Ailelerinin Türkçe bilmediği ve bunun çocukların eğitimini etkileyeceğinin özellikle belirtildiği kitapta çocukların aktardıklarından, çoğunun evinde değil ayrı odası, elektrik, su bile bulunmadığı, çoğunun en az beş kardeşi bulunduğu ve herhangi bir sosyal faaliyette bulunacak gelire sahip olmadıklarını anlamaktayız.

³²⁰ Ayşe Kulin, “Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları”, **Kardelenler**, Birinci Baskı, İstanbul:Apa Tasarım, 2004, s. 10-25.

³²¹ Kulin, s.51-52.

³²² Kulin, s.43.

Bu kampanyanın da kurucu aktörlerinden ÇYDD, Doğu'da eğitim sisteminin dışına itilmiş Türkçe bilmeyen çocuklara Türkçe öğretilmesi ve ülkenin nitelikli insan sermayesinin oluşturulması için onların eğitim sisteminin parçası olmalarına dönük çalıştıklarını belirtmektedir. Doğu'nun kalabalık nüfusu, genç insan sermayesi bu şekilde değerlendirilecek, vatana faydalı hale getirilecektir. Eğitilmiş bireyler kazanılacak, bu bilinçli bireyler aile planlaması eğitimi alacak ve ailelerini de bu konuda bilinçlendireceklerdir.³²³ Bu şekilde eğitimde fırsat eşitliğinden faydalanamayan bu çocuklar anneleri gibi 14 yaşında doğum yapmayacak eğitimde fırsat eşitliğini yakalayacaklardır.³²⁴

Bu çocukların nitelikli işgücü olabilmeleri için hükümetlerin eğitim politikalarının yetersiz kaldığını belirten HKKO'nın sunduğu çözüm yolu, farklı şirketlerin sosyal sorumluluk kampanyalarından yararlanılması bu yolla öğrencilere verilecek kariyer eğitimleriyle öğrencilerin iş yaşamına hazırlanmalarının sağlanmasıdır.

5.4.3 “Arçelikle Eğitimde Gönül Birliği”

“Arçelikle Eğitimde Gönül Birliği” projesi, Arçelik AŞ. Ve MEB işbirliğiyle, 2004 yılında Van'da oluşturulur. Sekiz yıllık süreci kapsayan bu projede amaç Van, Hakkari, Erzurum, Ordu, Iğdır gibi şehirlerde bulunan YİBO (Yatılı Bölge Okulları)'larını ve buralarda verilen eğitimi düzeltmektir. Bu okullarda öğrencilere burslar verilmektedir. Bu proje çalışmasında da “Anne Çocuk Eğitim Vakfı”, “Eğitim Gönüllüleri Vakfı”, “Vehbi Koç Vakfı”, “Özel Sektör Gönüllüleri Derneği” vb. dernek ve vakıflarla ortak çalışmalar yürütülmektedir.³²⁵ Arçelik proje için 5 milyon dolar ayırarak eğitime çok büyük “yatırım” yapmaktadır.³²⁶

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik kendisinin de yatılı bölge okulu mezunu olduğunu hatırlatarak projenin “sosyal devlet” için olmazsa olmaz bir unsur olduğunu

³²³ “Pervarinin İlk Liseli Kızı”, Aktüel, 01.09.2000, s.25. ve eleştirel bakış için, bkz. İnel, Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi, 2004. İnel makalesinde ÇYDD üyesi bazı kadınların Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanlara “doğum kontrolü yaptırmanız vatan gereği şarttır” şeklindeki söylemlerini eleştirmektedir.

³²⁴ Duygu Asena, “Çağdaş Türkiyenin Kızları”, *Milliyet*, 03.09.2000, s.5.

³²⁵ **Hürriyet İnsan Kaynakları**, “Arçelik Çalışanları Bolu'da Bir Bizim Oda Daha Açtı”, 23 Nisan 2006, s.8.

³²⁶ **Star**, “Arçelik Örnek Olsun”, 22 Eylül 2004, s.5.

söyler. Eğitimde henüz istenen seviye gelinemediğinden bunu gerçekleştirmek için herkese sorumluluk düştüğünü belirtir. Çelik'e göre eğitimde gelişme ancak özel sektörden, her türlü devlet merciinden ve sivil toplum kuruluşlarından gelecek gönüllü katılımlarla sağlanabilir.³²⁷

5.4.4 “Eğitime %100 Destek”

2003 yılında “Eğitime %100 Destek Projesi” adı altında bir kampanyayla Başbakan R.T.Erdoğan önderliğinde başlatılan projenin amacı Türk eğitim sisteminin niteliksel ve nicel sorunlarının çözümünde devlet, özel sektör ve 3.sektör olarak anılan sivil toplumun el ele vererek, Türkiye’yi Atatürk’ün hedeflediği, çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaştırmaktır. Kampanyanın hedefi okul binalarının, sınıf mevcutlarının, iç ve dış donanımın kalitesinde AB standartlarına ulaşılması, küreselleşme koşullarında nitelikli işgücüne olan talebi karşılamak için eğitilmiş insan sayısının hızla artırılmasıdır.

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, hem proje hem de projenin ortak bileşenlerinden özel sektör, devlet ve STK'lara ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmektedir.

“Biz ‘Eğitime %100 Destek’ adı altında bir kampanya başlattık. Okul yaparak devretmeyi eğitime %100 destek olarak kabul ediyoruz. Bu okulun bütün ihtiyaçlarını karşılıyoruz. Öğretmen, personel ve memurları biz atıyor, maaşlarını biz ödüyoruz. Özel sektör de okul yapıp her türlü ihtiyacını karşılıyor. Bu da eğitime %300 destek demek oluyor. Özel okul karşısı olmak çok yanlış. Bu okullarda yasal olmayan bir durum mu var? Devlet eliyle okul yaptığında sadece ihalesi 4 ay sürüyor. Ancak devlet, özel sektör, sivil toplum kuruluşları bu 3 ana unsur bir araya gelirse eğitim ayağa kalkar”³²⁸

³²⁷ Sabah, “Koç’tan 200.000 Öğrenciye Destek”, 23 Mart 2004, s.6.

³²⁸ “Eğitime %100 Destek”, www.egetv.com.tr (20 Mayıs 2007).

Devlet, eğitime destek olan “hayırsever işadamları”na 4842 sayılı kanunla yaptıkları harcamalar üzerinden indirim yapmaktadır. Herkes eğitime canı gönülden %100 destek olurken diğer yandan vergi indirimi de % 5 den % 100 e çıkar.³²⁹ Yapılan vergi indirimiyle özel sektörün eğitim yatırımları 2 milyar YTL’yi bulurken, Milli Eğitim’in eğitim harcaması 589 milyon YTL’de kalmıştır.³³⁰

Kampanyaya vatandaşlar kendilerine verilen ilgili hesap numaralarıyla bağış yaparak katılabilecekleri gibi, bu sefer basın sektöründen farklı bir yayın grubundan ve milletvekillerinden projeye destek gelmektedir. Milletvekilleri her ay maaşlarından kesilecek 100’er milyon lirayı Ankara’da bir okulun yapımına bağışlayarak, okul yapımı bitene kadar bağışlarını sürdüreceklerini vaade ederler.³³¹ Diyanet İşleri Başkanlığı da cami yerine okul yaptırarak kampanyaya ortak olmaktadır.³³²

STK, devlet ve özel sektör birlikteliğiyle oluşturulmuş, AB kriterlerine uygun olarak nitelikli işgücü yetiştirmeyi esas alan bir eğitim anlayışı bu kampanyada da dikkatimizi çekmektedir. Devlet “sosyal devlet” olma niteliğini özel sektör ve STK’ların desteğiyle koruduğunu ifade etmekte, eğitim hizmetini tek başına devletin vermesinin mümkün olmadığını itiraf etmektedir.

5.4.5 “Ulusal Eğitime Destek Kampanyası”

2001 yılında başlatılan ‘Ulusal Eğitime Destek Kampanyası’nda da Türkiye genelinde yetişkinlere okuma-yazma öğretilmesi hedeflenmiştir. Projenin ana hedefini, başta sosyo-ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunan ve okuma-yazma bilmeyen genç kız ve kadınlar olmak üzere; gerekli eğitimi alamamış, zorunlu öğrenim çağını geçirmiş yetişkin yurttaşlarımızın tümünün eğitim gereksinimlerinin karşılanması oluşturmaktadır. Gelir getirici, istihdam kolaylığı sağlayıcı mesleki eğitim programlarından yararlanmaları amaçlanmıştır.³³³

Proje Merkez Yürütme Kurulu; ilgili hükümet, İçişleri, Milli Eğitim,

³²⁹ “Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı- Eğitim %100 Destek Projesi Koordinatörlüğüne”, http://www.egitimdestek.meb.gov.tr/files/maliyeyazihepsi_vergiindirimi.doc (20 Mayıs 2007).

³³⁰ **Zaman**, “Hayırseverler Okul Yapımında Devletin Bütçesini Üçe Katladı”, 8 Temmuz 2006, s.3.

³³¹ **Zaman**, “Vekillerin Yaptıracağı Okul Meclise Benzeyecek”, 1 Şubat 2004, s.2.

³³² **Milliyet**, “Diyanet Cami Değil Okul Yaptırıyor”, 06 Temmuz 2004, s.6.

³³³ “Neden Ulusal Eğitime Destek Kampanyası”, <http://www.ulusalegitim.org.tr/genamac.htm> (19 Nisan 2007).

Ulaştırma, Tarım ve Köyişleri, Sanayi ve Ticaret, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları temsilcileri ile Üniversite, Uluslararası Kuruluşlar, sivil toplum örgütleri temsilcileri ve gönüllü bireylerden oluşturulmuştur.³³⁴ Bu projenin de kurumsal destekçileri basın yayın grubundan, iletişim guruplarından, taşımacılık, turizm-otelcilik, elektronik ve iletişim sektöründen gelen büyük kuruluşlardır.³³⁵

5.4.6. “Velim Olur musun?”

Bir başka eğitim kampanyası, “Velim Olur musun?”, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Kalkınma Programı işbirliğiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesinde üç ilde sokakta çalışan çocukların eğitimlerini sürdürebilmeleri için proje gerçekleştirmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı da kampanyayı, sokakta çalışmak zorunda kalan çocukların, okula yönlendirilmesi için gönüllü veliler aracılığıyla oluşturulan özel bir kampanya olarak tanımlamaktadır. Proje destekçileri, SHÇEK, Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı, MEB, çeşitli valilikler ve özel sektör kuruluşlarıdır. Projenin yöneticisi Gözde Avcı, kampanyayı şöyle değerlendirir.

*“Güneydoğu’da ailelerin, okul masraflarını çıkarsınlar diye çocuklarını sokakta çalışmaya yönlendirdiklerini belirledik. Biz de, çocuklarının okul masraflarını karşılayamayan ailelere yardım edip, çocuklarını sokaktan çekmelerini sağlamak istedik”*³³⁶

Bu kampanya da ilk veli, destekçi olan GAP’tan sorumlu devlet bakanı ve Başbakan yardımcısı Abdüllatif Şener kampanyaya ilişkin şu bilgileri verir.

*“Bölgeler arası gelir farklılığını gidermenin, yoksulluğu önlemenin birinci koşulu bölgesel planlar ve kalkınmadır. Ortaya çıkan olumsuz sonuçların önlenmesi için böyle projeler şarttır. Toplumdaki yardımlaşma ve dayanışma hareketleri böylece güçlenecektir.”*³³⁷

Bu kampanyada kurulan söylem de diğer STK’ larla benzer vurgular

³³⁴ “Organizasyon”, <http://www.ulusalegitim.org.tr/organizasyon.htm>, (19 Nisan 2007).

³³⁵ <http://www.ulusalegitim.org.tr/organizasyon.htm>.

³³⁶ Radikal, “Velim Olurmusun”, 6 Kasım 2005, s.7.

³³⁷“Velim Olurmusun” Kampanyasının ilk Velisi Abdüllatif Şener Oluyor”, http://www.gap.gov.tr/velim_olurmusun.html (25 Ocak 2006).

üzerinden, Doğu'daki çocukların eğitime kazandırılması noktasından kurulmuştur. Yoksulluğun ve dışlanmışlığın günden güne etkisini en ağır şekilde gösterdiği Doğu ve G.Doğu Anadolu Bölgesinde çalışmak zorunda kalan çocukların ailelerine maddi destek sağlanarak hem yoksulluğun önleneceği hem de bu çocukların eğitim sistemine kazandırılacağı düşünülmekte, kampanyanın en büyük destekçisi olan devlet bakanı da sorunun çözümünü bakanı olduğu devlette görmeyip bireylerde veya STK' larda görmektedir.

5.4.7. Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası

Hükümetin destek verdiği bir diğer kampanya olan “*Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası*”nın temel felsefesi devlet-sanayi-üniversite güçlerinin birleştirilmesidir. Proje kapsamında Devlet Malzeme Ofisi tarafından başlatılan bilgisayarlar toplanmakta ve Kalkınmada Öncelikli Bölgelere dağıtımı gerçekleştirilmektedir. Destek veren kurum ve kuruluşlar arasında başta Milli Eğitim Bakanlığı, Tekstil İşverenleri Sendikası, Doğuş Grubu, Doğan Grubu, TOBB ve değişik sektörlerden pek çok kurum bulunmaktadır.³³⁸ Başbakan bu kampanyayla ilgili olarak,

“Bilgisayarlı eğitime destek kampanyası, 320 bin adet bilgisayarı kapsayan bir kampanya olup bunun 120 bini devlet, 200 bini de hayırsever vatandaşlar ve kurumlar vasıtasıyla sağlanmaktadır.”³³⁹

Başbakan Erdoğan, bu tür kampanyaları devlet eliyle yapmanın oldukça güç olduğunu belirterek, hayırseverlerle devletin işbirliğiyle bu işlerin altından daha kolay kalkılabileceğini ifade eder. Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, sendikaların da eğitim ve sağlığa finansman ayırmaları gerektiğini hatırlatarak bu konudaki yasal engelleri kaldıracıklarını bildirir.³⁴⁰

Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyasına destek veren Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası (TÜTSİS) başkanı Halit Narin de eğitimin rekabet gücünü

³³⁸ “Bilgisayarlı Eğitime Destek Veren Firmalar”, <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/destekleyenler.php> (21 Nisan 2007).

³³⁹ “Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası Başladı”, <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=17> (21 Nisan 2007).

³⁴⁰ <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=17>.

arttırmada en önemli faktör olduğunu, devlet teşvik ve desteğiyle eğitim alanında da rakip tanımayacak bir ülke haline gelinebileceğini şu cümlelerle vurgular.

*“Bizi bırakmasınlar bizde çok imkanlar var. Çünkü biz tekstil sanayicileri olarak her türlü derdin altından çıkacak kadar inatçı bir teşkilatın üyesiyiz. Her türlü zorluğu yenmeye alışmışız. Süper komando güçüz. Ne Çin dinleriz ne başkasını hepsini yeneriz. Bize yol gösteren değil işimizi halleden bürokrata ihtiyacımız var. Kendi yolumuzu bilmezsek işveren olamayız. Bizi kucaklayan bürokrata ihtiyacımız var.”*³⁴¹

5.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarındaki Milli ve İktisadi Söylem

Örneklenen STK’ların genel söylemi, günümüzde ülkelerin ekonomik olarak gelişmesi ve kalkınmasının sadece sanayiye değil, eğitime, eğitilmiş işgücüne bağlı olduğu üzerinedir. Özellikle büyük markaların sponsorluğunda STK’ larca hazırlanan istihdam yaratıcı eğitim programları hizmet sektöründe artan talebe bağlı olarak hızla geliştirilmelidir. Yine bu söyleme göre istihdam dışına itilmiş kadınlar bu tür eğitimlerle kendi geçimlerini sağlayabilir, yoksulluğun önlenmesinde önemli rol oynayabilirler.

Neoliberalizmin yarattığı tahribatla işsizlik, yoksulluk artıp sosyal politika alanında olumsuz sonuçlar yaşanmaya başlandıkça, sermaye, bu tahribatı az hissedilir kılmak adına, farklı yöntemler izlemeye başlar. Değişik çözüm yolu bulmadığı taktirde krizlerin patlaması olası hale gelecek, hükümet ve sistemin varoluşu son derece büyük adaletsizlikleriyle ve insan dışılığıyla kendini gösterecektir. Böylesi bir durum, insanlar arasında gösterilerin ve alternatiflere oy vermelerin başlamasına neden olacaktır.³⁴²

Kamu yerine özel sektörün sunduğu eğitim hizmetinden toplumun hızla yoksullaşan geniş kesiminin faydalanmasını beklemek veya bu kesimin gelir dağılımında meydana gelen acımasız büyümeye karşı bir tepki göstermeyeceğini düşünmek fazlasıyla iyimser bir yaklaşım olacaktır. Devlet ve sermaye, “tehlike

³⁴¹ “TÜTSİS’ten Bilgisayarlı Eğitime Destek”, <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=21> (21 Nisan 2007).

³⁴² Dave Hill, “Globalisation and Its Educational Discontents:neoliberalisation and its impacts on education workers rights pay and conditions”, International Studies in Sociology of Education, Volume 15,Number 3,2005

unsuru” olarak gördüğü bu kesime karşı böylesi bir riske girmez. Eğitim hizmetini sağlayacak özel ve kamu dışında daha topluma yakın, samimi bir araç kullanılmalıdır. Bu öyle bir araç olmalıdır ki, gerektiğinde milliyetçi-ulusçu bir söylemle kalkınma literatüründe bir yere otursun, gerektiğinde yoksulluktan, fırsat eşitliğinden, işsizlikten ve bunlar için çözüm bulma arayışlarından söz etsin bunu yaparken sınıf çelişkilerinin de büsbütün görmezden gelinmesini sağlayacak şekilde sanayi kuruluşları ve büyük medya gruplarının reklam politikalarıyla halka sempatik görünsün.

Türkiye’de eğitim için projeler üreten STK’ların söylemlerindeki ortak vurguları, Atatürk ilkeleri ve Cumhuriyet’e bağlı çağdaş, laik ve demokratik bir eğitim sistemi yaratmak, milli değerleri yitirmemektir. Eğitimde yaşanan bir fırsat eşitsizliği vardır, bunun nedeni yıllarca uygulanan hükümet politikaları ve kamusal eğitimin gittikçe etkinsizleşmesidir. Bunu engellemenin yoluysa STK, devlet ve özel sektör işbirliğinden geçer. Bu 3’lü destek sağlandığı sürece özellikle Doğu’da Milli Eğitim anlayışının tamamen dışında kalmış gençler eğitilecek, bölge insanı işsizlik ve yoksulluktan kurtulacak bunun yanı sıra ülke kalkınmasına katkıda bulunarak, ülkenin uluslararası alanda rekabet şansı kurulacaktır.

STK’lar “sosyal devlet” zafiyet göstermeye başladığı anda özel sektörün desteğiyle eğitim alanında çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Eğitim alanında adı en çok geçen STK’lardan olan, ÇYDD’nin söylemlerinden yola çıkarsak, birinci vurgu **ideolojik ve politik** anlamda bir taleplerinin olmadığı, siyaset dışı ve bağımsız olduklarıdır. Tek amaçlarının Atatürkçü eğitimle ulusun ihtiyaç duyduğu insan sermayesinin yetiştirilmesi ve Batılı ülkelerle yarışacak seviyeye gelmesi olduğunu söylerler. ÇYDD, bununla birlikte Türkçe dilde ve devlet gözetiminde eğitimle sistemin dışında hiçbir Türk gencinin kalmamasını hedeflendiğini söylemlerine eklemektedir. Temel ihtiyaç insan sermayesine ulaşmakken bu “ülke toprakları içinde ülke için” gerçekleştirilmelidir.

Atatürkçü merkezi söylem ve ideolojilerinin gelişiminin, 1990’lı yıllarda Refah Partisi’nin önce yerel sonra merkezi yönetime gelmesiyle, Atatürkçü kentsel orta

sınıflarda yükselen irtica korkusuyla, had safhaya çıkmış olduğu düşünülmektedir.³⁴³ STÖ'leri yeniden modernleşmenin aygıtı olarak kullanan eğitilmiş, orta/yüksek gelirli, laik, kentli orta sınıflar, bürokratik, seçkin, burjuva toplumsal konumlarına yönelmiş, tehdit olarak gördükleri unsurlara karşı mücadele başlatmışlardır. Mücadele, aydınlatma ve bilinçlendirmenin temel aracı olarak görülen okullarla gerçekleştirilmektedir. Hayırseverlik ve acıma gibi premodern anlayışlara karşılık yukardan kumandalı bir tür çağdaşlık ile bu elit tabaka yollara dökülmüştür. Bu hayırseverler, kimi yazarlarca 'Postmodern Çalıklar' olarak nitelendirilmiştir.³⁴⁴

Tek amaçlarının topluma hizmet etmek olduğunu vurgulayan bu STK'ların hükümetle ilişkilerinde de ne tamamen bağımsız ne de bağımlı ilişkiler içinde olduklarını görebiliriz. Kimi projelerde ortak hareket eden ÇYDD, kimi söylemlerinde hükümeti Atatürkçü düşüncüyü ve laik söylemi kirletmekle suçlanmaktadır. ÇYDD'ne göre Türkiye'de demokratikleşmenin önündeki en büyük engel dinci-gerici güçlerdir ve bu güçler yüzünden çağdaş, demokratik ve kalkınmış bir ülke olunamamıştır.

ÇYDD ve TEV'in kuruluş metinlerinde kendilerini tanımlarken kullandıkları ortak noktalar; Atatürkçülük ve Cumhuriyet ilkelerine bağlılık dışında hiçbir politikalarının olmadığı, laiklik dışında da hiçbir ideolojik yaklaşımlarının olmadığı yönündedir. (Bunları da politik ve ideolojik olarak tanımlamazlar) Kemalist söylemle Türkiye'deki karmaşık toplum yapısı ve hegemonik mücadele karşısında başarılı olunması için resmi Kemalizm'e karşı sivil bir Kemalizm oluşturdukları söylenebilir. 1990'larda başlayan bu Kemalist sermaye akımı basit bir Kemalizm söyleminin dışında, mevcut güç ilişkileri karşısında Kemalizmi yeni bir vurguyla yeniden katkıda bulunacak bir sivil kolektif veya sağduyuyla hegemonikleştirmeye çalışmaktadır.³⁴⁵

Türkiye'deki STK'ların sıkça kullandıkları "siyaset dışı" olmak ve dünyanın pek çok yerinde sivil toplum düşüncesini sahiplenen insanların da belirgin vurgusu olan "siyasal iktidar derdi"nin olmaması ve politikanın yanlış olduğuna dönük tutumlar,

---

³⁴³ İnal, *Sivil Toplum Dergisi*, s.39-50.

³⁴⁴ İnal, s.39-50.

³⁴⁵ Necmi Erdoğan, 'Kalpaksız Kuvvacılar', Stefanos Yerasimos (Ed.), Türkiye'de Milliyetçilik ve Sivil Toplum içinde, İstanbul: İletişim Yay., 2001, s.252.

esasında bir yanıyla devleti ele geçirip hegemonya kurmak yerine eritip sisteme dahil etmek, dolayısıyla sistemin “zenginlikleri” arasında yerlerini nasıl alacaklarını da göstermektedir.³⁴⁶

Türkiye'nin eğitim alanında varlığını sürdüren en büyük STK' larından ÇYDD ideolojik ya da siyasi herhangi bir politik duruşu olmadığını belirtirken, 1920 hükümetinin ulus devlet olma sürecinde uyguladığı Türk'leştirme ve Kalkındırma temelli eğitim politikasına benzer politika uygulamaktadır. Neoliberal politikalar ve küreselleşmeyle vasıflı işgücüne duyulan ihtiyaç artmış, uluslararası rekabet koşulları ağırlaşmıştır; bunun yanı sıra ÇYDD'nin ulusalcı söylemi de bu değişkenlere eklenerek yeni bir form kazanmıştır. ÇYDD için en büyük tehlike irticayı güçlerdir, yoksulluğun kaynağı da gene bu güçlerin etkisiyle meydana gelen eğitimsizlik, cahilliktir.

STK'lar özellikle Doğu ve G.Doğu Anadolu'da Türkçe bilmeyen, eğitimde fırsat eşitliğini hiçbir şekilde yakalayamamış gençlerin eğitilmesi üzerine eğilmektedir. Bu insanların eğitimsiz olma nedenleri ailelerinin Kürtçe konuşması ya da çok çocuklu olmaları olarak değerlendirilmekte, eğitim verilen çocukların ailelerine aile planlaması dersleri verilerek bu insanlar üzerine farklı tür bir baskı uygulanmaktadır.

Günümüzde de Kemalizm ve ideolojisinin biraz zorlanmakla beraber neoliberal politikalarla son derece de kaynaşmış durumda olduğunu söyleyebiliriz. Yaşanan küreselleşme süreçleriyle Cumhuriyet ideolojisinin ve Kemalizmin en azından kimi geleneksel yönlerini törpülediği açıktır. Şüphesiz kimse tarafından sürecin 1930'lardaki gibi işlemesi düşünülemezdi. Kemalizm de, ideolojisi de 'günümüz dünyasının gerçekleri' adına kimi bileşenlerinden vazgeçtikten sonra bu 'gerçeklerle' uyuşabilecek yönlerini öne çıkarmakta bu anlamda varlığını sürdürmektedir. CHP'nin yenileşmesinin, ideolojisine ve Kemalizm'e yeni bürünümlerle (özelleştirmecilik, küreselleşmecilik, deregülasyon, küçülen devlet söylemi vb.) canlılık kazandırma çabası olduğu rahatlıkla söylenebilir.³⁴⁷

---

³⁴⁶ İlker Maga, “Sivil Toplum Devletin Büyümesidir”, M.Çulhaoğlu, Kemal Okuyan ve İlker Maga (drl.), **Sivil Toplum Devletin Büyümesi** içinde YGS Yay. 2001, s. 7-15.

³⁴⁷ Metin Çulhaoğlu, **İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği**, İkinci Basım, Ankara: Öteki Yayınevi, Özgür Üniversite

5.6. Türkiye’de Eğitim Alanında Çalışan STK’ların Gelir Kaynakları

STK’ların sundukları eğitim hizmeti için kullandıkları gelirin kaynağı, STK’ların finansman konusunda başvurdukları yöntemler benzerlikler göstermektedir. Ortak kanıları kaynak kısıtlılığı ve yapısal sorunlar yaşayan devletin tek başına eğitim hizmeti sunmasının yeterli olamayacağı olan STK’lar, devletin tek başına vereceği eğitim hizmetinin etkisiz kalacağını savunurlar. Eğitim hizmeti, dışı parasız eğitim veren “kamusal” adıyla, içi özel sektör, STK ve “hayırsever” bağışlarıyla donatılmış haliyle halka paketlenerek sunulmuştur.

STK’lar hazırladıkları eğitim projelerinin finansmanlarını uluslararası kaynaklardan (AB, Dünya Bankası, özel bankalar), ulusal kaynaklardan (medya, bankacılık, telekomünikasyon vb.), yerel çalışma ağlarından (çeşitli belediyeler), “hayırsever” bağışları ve öğrenci velilerinin yardımlarından sağlamaktadırlar.

STK’lar eğitim projelerinde ihtiyaç duydukları sponsorlara, (büyük sermaye örgütlerine) kendilerine finansal anlamda destek olmaları için sürekli çağrılar yapmaktadırlar. STK’lar tarafından sıkça Kurumsal Sosyal Sorumluluk anlayışının yurtdışındaki gibi önemsenmesi gerektiği, böylece hem topluma fayda sunulup hem de hızla artan rekabet koşullarında sıradan satıcılar olmak yerine farkındalık yaratılarak kazanç arttırılacağı vurgusu yapılır. Kurumların sadece pazarda sundukları ürün rekabetiyle değil, eğitime sağladıkları katkı doğrultusunda da rekabet şanslarını arttırmalarının gerekliliği hatırlatılır.

STK’lar eğitim projelerinde gerek finansal kaynak gerekse tanıtım amaçlı olarak farklı sektörlerden gelen sermaye gruplarının sosyal sorumluluk kampanyaları çerçevesinde geliştirdikleri politikalarını önemsemektedirler. Son yıllarda adını sıkça duyduğumuz bu kampanyalar, STK’lar ve devlet tarafından da sıklıkla kullanılmaktadır. İşletmeler için marka konumlandırması, sivil toplum kuruluşları için fon bulma çabaları, sosyal sorumluluk kampanyalarının gelişmesini zorunlu kılmıştır denilebilir.³⁴⁸ Bu şirketlerin temel sloganı şu şekildedir.

Kitaplığı, 1999, s.35.

³⁴⁸ Yılmaz Yaman, “Sosyal Sorumluluk Kampanyaları”, **Sivil Toplum Dergisi**, No.1, Yıl.1, (Ocak-Şubat-Mart 2003), s.71-80.

“ İyi şirket ile mükemmel şirket arasında bir fark vardır. İyi şirket harika ürün ve hizmetler sunar. Mükemmel şirket ise harika ürün ve hizmet sunmanın yanısıra dünyayı daha iyi bir yer yapmaya çalışır.”³⁴⁹

Büyük markalar, Sosyal Sorumluluk konusunda performans yarışına girmiş durumdadırlar. ABD’de şirketlerin hayır işleri ve bağış tutarları 1999’da 9,6 milyar dolar iken, 2004’de bu rakam 12 milyar dolara yükselmiştir. Yapılan bu bağışlar önceki gibi “zorunluluk” olarak değil, “stratejik iş” olarak görülmektedir. Şirketler neden böylesi yatırımlar yaptıklarını şu şekilde açıklamaktadırlar.³⁵⁰

Satış ve Pazar paylarını arttırmak, marka konumlamalarını güçlendirmek, kurumsal imajlarını zenginleştirmek, çalışanları cezbetme, motive etme, elde tutma, operasyon maliyetlerini düşürmek, yatırımcı ve finansal analistlerin gözünde daha çekici hale gelmek.

Temelde ticari bir uygulama olan sosyal sorumluluk kampanyaları, sivil toplum kuruluşlarını da özel olarak ilgilendiren bir konudur. Şirketler, reklam için ayıracakları fonları artık sosyal sorumluluk kampanyaları gibi projelere harcamakta, ufak ve dağınık yardım dağıtmaktansa, sistematik ve ölçülebilir sonuçlar elde edecek faaliyetleri desteklemeye yönelmektedirler.³⁵¹

Türkiye’de de Koç, Sabancı, Eczacıbaşı Holding gibi pek çok büyük şirket sosyal sorumluluk çalışmaları yapmaktadır. Sosyal sorumluluk konusunda hangi kurum ya da işadamı daha başarılıdır, en fazla proje hangi kurum tarafından finanse edilmektedir gibi soruların sorulduğu anketlerle firmaların en çok hangi sosyal alana ne kadar “destek” verdiği yazılı basında yer almaktadır.³⁵²

İnsanlardaki artan sivil toplum duyarlılığı bankacılık sektörü içinde örnek teşkil eder. “Çağdaş Kart” adıyla çıkartılan kredi kartı, müşterilerine alış-verişler

³⁴⁹Capital, “Sosyal Sorumlulukta Türkiye’nin Liderleri”, 1 Mart 2006, http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3362 (28 Mart 2007).

³⁵⁰ http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3362 .

³⁵¹ Yaman, *Sivil Toplum Dergisi*, Sayı.1, Yıl.1.

³⁵² http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3362 .

sonrasında sadece hediye puanlar kazandırmak yerine “gelecek kuşaklara iyi bir dünya bırakma” sloganıyla bu kart sayesinde müşterilerine dernek, vakıf ve üniversitelere bağış yapabilme imkanı sunar. Müşteriler yaptıkları alışverişler sayesinde Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Çekül ve Tarih Vakfı'na bağışta bulunmaktadır.³⁵³

STK'lar ve sponsor firmalar projelerine uygun çıkış noktalarını da çok iyi bulmakta ve kullanmaktadırlar. “Baba Beni Okula Gönder”, “Yediğiniz her yoğurdun çocuklara bir katkısı olacak”, gibi sloganlarla toplumun her kesimine hitap edilebilmekte, herkes de vicdani duygular uyandırmaktadırlar. 12 Avrupa ülkesini kapsayan ve 12.000 kişinin katıldığı ankette; bir yıllık bir zaman diliminde tüketicilerin beşte ikisinin bir ürünü çevresel, sosyal veya ahlaki nedenle ilişkilendirmesinden ötürü satın aldığı sonucu çıkmıştır.”³⁵⁴

Liberalizmin en ateşli savunucularından işadamlarının sivil toplumu savunmalarının gerisinde de özelleştirme zihniyeti yatmaktadır diyebiliriz. Özel sektörün sınırsız serbestlik içinde hareket etmesini savunan “*Ankara bizi yeter ki tutmasın, havalanıp uçacağız*” türünden sloganlarla devletin özel sektöre müdahalesi asgariye indirilmeye çalışılmakta, özel sektör temsilcileri sivil toplumu hararetle desteklemektedirler.³⁵⁵ STK'lar bu şekilde sosyal sorumluluk projeleri kapsamında özel sektör tarafından büyük çapta desteklenmektedirler.

STK'lar eğitim projeleri için fonlarının büyük kısmını AB, DB gibi uluslararası kaynaklarla beraber, özel sektör, yerel yönetim, belediyeler, devletin çeşitli bakanlıkları veya milletvekillerinin yaptıkları bireysel bağışlardan sağlamaktadırlar. Devlet kendisi eğitim hizmeti için harcama yapmak yerine kendi birimlerinin bağış yapmalarına göz yummaktadır. Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ya da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinden STK'lara maddi destek sağlanmaktadır.

STK'lar da bu şekilde devlete yükümlülüklerini hatırlatmaktan çok devletin yükümlülüklerini üstlenmeye çalışmaktadırlar. Kampanyalar düzenleyip, banka

³⁵³ <http://www.tekstilbank.com.tr/portal/CardsCagdas.htm> (7 Nisan 2007).

³⁵⁴ Yaman, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl.1, No.1.

³⁵⁵ Bali, *Birikim*, No.130, s.33-42.

hesapları açan, paralar toplayıp dağıtan bu minval üzerine yüzlerce proje üreten STK'lar yoksulluk sorununun çözümünü de fedakar bireylere yüklemektedirler. Varolan bu projelerin etkinliği veya sürekliliği gelecek yardımlara ya da yardımı yapanların enerji ve imkanlarına kalmış olup, eğitim sorununu haklar ve yükümlülüklerin alanı dışına taşımak anlamına gelmektedir. Zenginler vergi vermek yerine hayır işletmekten, devlet yetkilileri de projelerin, sosyal politika önlemlerinin, bağışların, sosyal harcamaların yerini almasından gayet memnun görünmektedirler.³⁵⁶

Türkiye'de eğitim alanında çalışan STK'ların genel yapısına bakıldığında ne özel sektörden ne de devletten bağımsız bir konumları olmadığı söylenebilir. STK'ların sadece kapitalizmin eksikliklerinden doğduğu veya kapitalist üretim ilişkilerinden bağımsız geliştiklerine dair bir düşüncenin hatalı olduğu kanısındayız. Çalışmada incelenen STK'lar, sermaye grupları ve devlet birimleriyle karşılıklı ilişki içinde olup, özel ticari işletmeler gibi çalışan hizmet sektörleri ya da özel sektörün alt birimi olan "özel gönüllü kuruluşlar" gibi değerlendirmek de mümkündür.

5.7. Türkiye'de Eğitim Alanında Çalışan STK'ların Demokrasi Anlayışı

1990 sonrası sayıları hızla artan ÇYDD, TEV, TOGV vb. sivil toplum kuruluşlarının söyleminde yer alan en önemli vurgulardan biri "demokrasi" üzerinedir. Kimi STK'lara göre demokratikleşmenin önündeki en büyük engel "dinci-gerici" güçler iken (ÇEV, ÇYDD, şu sıralar TEV, laiklik, çağdaşlık vurgusuyla irticai kalkışa cephe alışlarını sıklıkla gündeme getirirler) kimilerine göreyse en büyük düşman, "kemalist-devletçi-demokrasi"(bunlar da sivil toplumcu olup, devletin elini kamudan çekmeyip hem özel sektörün hem sivil toplumun önünde engel olduğuna vurgu yapan, ulusçuluğun, devletçiliğin aşılması gerektiğini savunan liberal-sol liberaller)'dir. Hepsi çağdaş, batılı demokrasi idealinde buluşur.³⁵⁷ Bu görüşe göre "baskıcı devlet" yerini demokratik liberal sivil topluma bırakmalıdır.

³⁵⁶ Ayşe Buğra, "Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil" **Radikal 2**, 10 Aralık 2006, s.4.

³⁵⁷ Çulhaoğlu, *Sosyalist Politika*, s.45.

Liberal görüşlü sermaye örgütlerinin temel savlarından olan kamunun; baskıcı, bürokratik, hantal yapısının değişmesi ve kamusal alanın özerkleşmesi anlayışı, 1990 sonrası eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının da temel söylemleri arasına girmiştir. Sivil toplum alanı da sistemin verili işleyiş yasalarından, sistemin denetleyici ve otoriter yapısından bağımsız, iktidarın basıncı altında sıkıştırılmayan bir arınma alanı olarak kabul edilmektedir.

1990'lı yıllar sonrasında özellikle işadamlarının dillerine sakız olup dolanmış “demokrasi” kavramın özünü ne kadar kapsadığı tartışmalıdır. Artan küreselleşme ve rekabet koşullarında adeta ticari bir kavrammışçasına tüketilmekte olan kavram, Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı Bülent Atük'ün de söyleminde görüleceği gibi uluslararası ticareti kolaylaştıran bir araç olarak görülmektedir.

“Bugün reel kesim için ekonomik reformlar kadar demokratik, sosyal ve siyasi reformlar da önem kazanmıştır. Artık üzerinde bir ülke imajı ya da marka taşıyan bir tişört o ülkenin demokratik yapısından soyutlanamaz. Demokrasi olmadan tişört satamayız”³⁵⁸

Demokratik devletin, kişilerin birbirleriyle alışverişinde özgürlük sağladığı, devletinse özgürlük için bir numaralı engel olduğu liberal görüşün genel kanısıdır. A.Giddens, demokrasinin, sosyal devletin yükünden kurtulacağını sivil topluma yaklaştırılıp demokratikleşmeye yarayacağını belirtir. Giddens, kamusal ve özel olan ayırımını şöyle yapar; kamusal olanda cemaatin bütünü vardır, siyasi karar vatandaş tarafından alınır, demokrasiyle de vatandaş kolektif öznenin bir parçası olur, ancak özel toplum ayırımıyla, özel ve tikel çıkarlarla vatandaş kolektif özne olmaktan çıkar. Küreselleşmeyle egemen ulus devletler küçülmüş, güçleri sınırlandırılmıştır, küresel ölçekte demokratikleşme ve insan haklarının yaşama geçirilmesi tartışmalarıyla neoliberal bir yeniden yapılandırılma meydana gelecektir.³⁵⁹ Sivil toplumlar aracılığıyla

³⁵⁸ Defne Asal, “Demokrasi Olmadan Tişört Satamayız”, **Aktüel**, No.410, (27 Mayıs- 2 Haziran 1999), s.25-28.

³⁵⁹ Anthony Giddens, **Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics**, Polity Press, 1996, s.113.

bölgesel, kıtasal ve küresel birlikler kurularak demokrasi demokratikleştirilecektir.³⁶⁰

Demokrasinin büyük liderler tarafından değil, yetkin ve sorumlu yurttaşlar tarafından güvence altına alınabileceği anlayışıyla, yurttaşların siyasi eylemin nesnesi değil, öznesi haline gelişleri ancak sivil toplum örgütleriyle olabilir şeklinde bir tutum sergilenmektedir.³⁶¹

Sivil Toplum, kamusal ve özel alan arasındaki paravanların kalkmasıyla halkın egemenliği ilkesinin başından savılarak demokrasinin derinleştiği izlenimini veren sihirli bir terimdir. Yaygın sivil toplumcu kanıya göre toplumsal farklılıklar, hükümet eylemleri, sosyal problemler vs.nin tartışıldığı bir alan olan kamusal alanın genişlemesi de demokrasinin sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Sivil toplum kuruluşları, hakkını arayan, sorumluluğunu bilen ‘vatandaş’ların yetiştirildiği demokrasi okulları olarak nitelendirilir.³⁶²

Demokrasi yanlısı sivil toplumcu görüşe göre sahip olanlarla olmayanlar arasındaki açığı kapatmanın tek yolu, farklı malları, farklı insanlara, farklı biçimlerde dağıtacak kurumsal mekanizmanın geliştirilmesidir. Bu şekilde hem eşitsizlik sorunu demokratikleşmeyle çözüme kavuşturulmuş, hem de sınıf sorunu ve kapitalizmin pazar sorunu çözülmüş olur.

1990 sonrası STK’ların kullandıkları “farkındalıkların farkında olma” teması farklı yerlerden, farklı sınıflardan gelen insanların “demokrasi” çatısı altında sivil toplum kuruluşları altında bir arada yaşamalarını önerir. Neoliberal dönüşümle sivil toplum kuruluşları, devleti, sunduğu etkisiz ve verimsiz hizmetlerin dışında, demokratikleşme önünde engel olduğu gerekçesiyle eleştirir. Kuruluşların devlet eleştirileri de böylece kapitalist sistemin varoluş yasalarından çok, bürokratik-otoriter özelliklerinin demokratikleşme önünde engel oluşuyla sınırlanmaktadır. Emek-sermaye üzerinden kurulu çelişkiler üzerinden siyasi bir mücadele değil de, rejimin, devletin iyileştirilesi yönünden bir çözüm üretilmektedir. Devletin otoriter yapılanmasının

---

³⁶⁰ Anthony Giddens, **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**, İstanbul: Alfa, 2000, s.90.

³⁶¹ Benjamin Barber, **Güçlü Demokrasi**, M.Beşikçi (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yay.,1995,s.39-48.

³⁶² R.Tandon, K.Naidoo, **The Promise Of Civil Society, Civil Society at The Millennium**, West Hartford: Kumarian Press, 1999, s.1-16.

çözümü olarak görülen sivil toplumcu anlayışa göre modern devlet uzlaşmacı, özgürlükçü, ekonomik-politik çıkar gütmeyen bir yapıya sahiptir. Oysa gözden kaçırılan ayrıntı şudur ki aynı modern devlet, kamudan uzaklaştığı gibi, özel sektöre yaklaşmakta, özellikle eğitim alanında hükümetin üzerine basa basa söylediği “biz sosyal bir devletiz” vurgusunun aksine “sosyal” olma sıfatını yitirmektedir.

Tüm bu tartışmaların temelinde sivil toplumun gelişmesi ve örgütlenmesiyle beraber demokrasi kültürünün gelişerek, devlete egemen olmuş otoriter yapının ve zihniyetin büyük ölçüde ehlileştirileceği, batıda rastlanan örneklerine benzer demokratik bir toplum yapısının geliştirilmesine büyük ölçüde katkıda bulunulacağı belirtilmektedir.³⁶³ Demokrasinin önündeki en önemli tehlikeden -De Tocqueville’in işaret ettiği şekilde “devlet despotizmini” ve Robert Michels’in saptadığı “oligarşinin tunç yasası”- korunmanın yolu olarak sivil toplum görünmektedir.³⁶⁴

5.8. Türkiye’de Eğitim Alanında Çalışan STK’ların AB’ye İlişkin Görüşleri

Türkiye’de 1990’lardan sonra hızla yayılan sivil toplum kuruluşlarının metinlerinde AB kriterlerini yerine getirme vurgusuna ve mali kaynaklarını AB’den sağladıkları bilgisine ulaşılmaktadır. Özellikle 1999 yılında Helsinki zirvesiyle Türkiye’ye resmi aday ülke statüsü tanınmasıyla AB ve Türkiye arasında sivil toplum diyalogu kapsamında ortak faaliyetler geliştirilmiştir. AB’ye üyelik kriterlerine uyulmasıyla demokrasi yolunda da büyük bir adım atılacağı savunulur.

Sermaye örgütlerinin başında gelen TOBB, raporunda STK’ların AB’ye üyelik sürecindeki önemine değinir. TOBB’a göre STK’lara, insanların karar alma mekanizmasına katılımını sağlamakta ve sivil toplum diyaloguyla demokrasi standartlarını belirlemede büyük rol düşmektedir.³⁶⁵ Bu doğrultuda AB üyeliğini destekleyen STK’ların AB kurumlarından gelen olumsuz ve kritik söylemlere karşı

---

³⁶³ Bali, s.33-42.

³⁶⁴ Cemal Bali Akal, “Sivil Toplumun Tanrısı”, *İktidarın Üç Yüzü*, İkinci Basım, Ankara: Dost Yay, 2003, s.50-70.

³⁶⁵ TOBB, *Avrupa Birliği ile İlişkilerde Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni*, Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 2004, s. 34.

halkı üyelik konusunda bilinçlendirmesi beklenmektedir. Ankara Ticaret Odası'nın hazırlamış olduğu Sivil Toplum Dosyasında Türkiye'deki STK'lar, finans kaynaklarını harekete geçiremedikleri ve AB fonlarından yeterli şekilde yararlanamadıkları konusunda eleştirilmektedirler.³⁶⁶

STK'ların çıkardıkları yayınlarında özellikle kız öğrencilerin okullaşma oranının AB ortalamasının hayli gerisinde olduğu, özellikle mesleki-teknik eğitim becerisinin geliştirilmesinin gerekliliğine değinilir. Üniversitelerin daha çok işgücü-piyasa yönelimli şekilde yapılandırıldığı durumda AB'ye girilebileceği belirtilir.³⁶⁷

AB, sivil toplum kuruluşları, sermaye kesimi ve hükümetten eğitim sistemine ilişkin özellikle vasıflı insan sermayesi yetiştirilmesi adına bir dizi talepte bulunur. Bu noktada gereken iyileştirmeler yapılmadan Türkiye'nin AB'ye üyeliği sekteye uğrayacaktır. AB'ye üyelik için kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları kolları sıvamış, sistemde iyileştirmelere gitmek için bir dizi uygulama başlatmışlardır.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşları eğitim politikalarını AB'ni şekillendiren "daha rekabetçi bir Avrupa" anlayışına uygun şekilde, sermaye kuruluşlarının istek ve beklentilerine paralel olarak gerçekleştirmektedirler.³⁶⁸ AKP hükümeti de AB'nin eğitim felsefesi ve politikalarına, hassas güzergahlara girildiği dönemde ters düşmek istememektedir. Gerek AB, gerek Türkiye'deki büyük sermaye çevreleri bütün eğitsel özne ve materyallerin küreselleşmenin gereklerine uyarlanması konusunda mutabıktırlar.³⁶⁹ İncelediğimiz STK'ların ve hükümetlerin eğitim politikalarında AB adaylığı ve batı tipi sivil toplumculuk anlayışı sürecin önemli bir belirleyicisi haline gelmiştir.

"Devletin icazeti ve medyanın marifetiyle tesis edilen cüsseli sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu mutantla, devletçi bir sivil toplumla dahası toplumsuz ama sivil arayışlarla karşı karşıyayız. Bu sivil toplum anlayışı, batı tipi bir sivil toplumu

³⁶⁶ Ankara Ticaret Odası, "ATO'dan AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası", 10 Ekim 2004, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236&l=1> (5 Mayıs 2007).

³⁶⁷ <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236&l=1>.

³⁶⁸ Alaaddin Dinçer, "Özel Eğitim Kurumları, Eğitimi Bir Piyasa Nesnesine Dönüştürdü", **Sivil Toplum Dergisi**, No.12, Yıl.3, (Ekim-Aralık 2005), s.131-134.

³⁶⁹ İnal, *Praksis*, s.267-272.

*model alan, AB aday üyeliğiyle iştahlanan, gerektiğinde devleti eleştirmesini de bilen 'şık insanların' sivil toplumudur.*³⁷⁰

1920'lerden günümüze Türkiye'de sivil toplumculuk anlayışı, öncelikle yoksulluğu önlemeye yönelik devlet gözetiminde hatta bizzat devlet eliyle kurulmuş kurumlarda temellenmiştir. 1930'larda özellikle tek parti döneminin en "devletçi" politikalarının uygulandığı dönemde bile gönüllü kuruluşlar ve hayırsever-işadamları devletin eksik bıraktığı sosyal politika alanına girmiştir. O dönem daha çok yoksul yardımları yapan kurumlar olarak, günümüzde karşılaşılan tanımından biraz farklı olan bu STK'lar halk tarafından da son derece benimsenmiş hatta sosyal hakların doğrudan talep edildiği kurum ya da kişiler olarak devletten daha öncelikli bir alana yerleşmişlerdir. 1950'lerde liberal-muhafazakar çizgili DP hükümeti dönemi "demokrat" olduğu kadar baskıları da beraberinde getirmiş, sivil toplum kuruluşlarının değişen tanımı içinde yer alan demokratik kitle örgütleri büyük sansürler görmüş ve baskılar yaşamıştır. Bu dönemde STK'lar da alanlarını genişletmiş sadece yoksulluk yardımı yapan gönüllü kuruluşlar olma tanımının dışında işçi örgütleri, muhalif yapılar içine girmişlerdir. 1980'lere kadar faaliyet sürdüren sendika, öğrenci dernekleri, meslek odaları gibi STK'lar, 1980 sonrasında apolitizasyon çalışmalarıyla kapatılmış, yerine kapsamı tamamen değiştirilmiş STK'lar gelmiştir. 1990'larda farklı alanlarda çalışmalar yapan STK'lar kurulmuştur. 1990'larda gelişen ve devletçe de desteklenen bu STK'ların artışı büyük ölçüde AB'nin talepleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. AB'nin kriterleri olan nitelikli-egitimli işgücünün geliştirilmesi, kadın istihdamının artırılması talepleri, neoliberal dönüşümün "kamu hizmeti eksiktir, etkinsizdir, demokrasi otoriter devletin altında ezilmiştir" anlayışıyla birleşmiş devlet ve özel sektör desteğiyle Türkiye'de STK'lar gelişmiştir. Bu STK'lar örneklerinden de gördüğümüz gibi AB ve istihdam politikaları ağırlıklı politikalar yürüten ancak bir taraftan milli eğitim ve ulusal kalkınmacı söylemi de elden bırakmayan eğitim politikaları sunarlar.

Günümüzde yaygınlaşan sivil toplum kuruluşları, kamusal alanda yer bulamadıklarından farklılıkların ve çıkarların mücadele edebileceği toplumsal bir alan seçtiklerini iddia ederler. Geçmişte kamusala müdahale etmeye çalışan toplumsal

---

³⁷⁰ Tekin, s.43-46.

örgütlenmeyi siyasal bir mücadele olarak ortaya koyan demokratik kitle örgütleri bulunmaktayken, günümüzde herkesten değil, sadece belli grupların belli çıkarlarından yola çıkarak hareket eden STK'lar bulunmaktadır. Yeni yönetim anlayışıyla sivil toplum kuruluşları, piyasa ve devlet beraber karar vermektedirler. Genel kaniya göre öyle bir mekanizma kurulmalıdır ki, her bir kamusal kararla ilgili sivil toplum örgütleri, özel şirketler, devlet temsilcileri biraraya gelsin beraber müzakere etsin ve karar alsın. Örneğin herhangi bir toplantıda devletten Hazine temsilcisi, STK'lardan TÜSİAD temsilcisi ve özel sektörden ihracatçı bir kuruluşun temsilcisini bir arada “kamu yararı” için karar verirken görebilmekteyiz.³⁷¹

---

³⁷¹Aksu Bora, “Kamu Yeniden Kurulurken Kadınlara Ne Olacak”
http://www.ykykultur.com.tr/cogito/43/aksu_bora.html (3 Mayıs 2007).

6. BÖLÜM

EĞİTİMİN SİVİL TOPLUMA BIRAKILMASININ SONUÇLARI

6.1. Eğitimde Yoksunluğu Önleme Reçetesi: Sivil Toplum

1990'lı yıllarda Türkiye'de de devreye sokulan yapısal uyum programlarıyla, yaşanan neoliberal gelişmelere adaptasyon süreci başlamıştır. Yapısal uyum politikalarıyla artan işsizlik sorunu beraberinde sosyal politika alanında daralmaları getirmiş, DB destekli pek çok STK, istihdamı teşvik edici mikro kredilerle, yoksulluğu önleme, eğitim, sağlık hizmeti sunma gibi amaçlarla projeler geliştirmeye başlamışlardır.

Neoliberal politikalarla devletin etkinlik alanı kısıtlandıkça sivil toplumün yükseltilmesi de normal karşılanmaya başlanmıştır. Sivil toplum kuruluşları, Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) aracılığıyla ve küçük ölçekli girişimlerin teşviki yoluyla toplumün görece yoksul kesimleri için yeni iş olanakları yaratarak kalkınma sağlanacağı iddiasında bulunmaktadır.³⁷²

Yapısal dönüşüm politikalarının bir numaralı aktörlerinden olan Dünya Bankası, üretim alt yapısına uygun yatırım yapılabilsin diye eğitim sisteminin özelleştirilmesini istemiş, eğitim hizmetinden yararlanamayan yoksul kesim için de hizmetin STK' larca verilmesini uygun görmüştür.³⁷³ Oysa yoksulluğun en temel kaynağı, kamu kaynaklarının kamusal alanda toplumsal gereksinimlere yönelik kullanımı yerine finans kesimine aktarılması yoluyla sermayenin desteklenmesidir. Bütçeden sosyal nitelikli harcamaların kısılmasıyla yaratılan fazla, finans kesimine

---

³⁷² Sara Gordon R., "Meksika'da STÖ'lerin Politik Kültürü", **Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?**, Işık Ergüden(çev), İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, 2001, s.167-181.

³⁷³ Lopez, Petras, s.98.

aktarılmıştır.³⁷⁴ DB ise yoksulluğu önleme için yoksulluğun temel kaynağı olan sermayeyi seçmiştir.

1999'da başlatılan “Yoksulluğu Azaltma Stratejileri” de benzer nedenler düşünülerek kurulmuştur. IMF ve DB, Şubat 2001 kriziyle derinleşen işsizlik ve yoksulluğun Türkiye’de sosyal gerilimi arttıracacağı düşüncesiyle 2002 bütçesinde eğitim ve sağlık gibi sosyal harcamalarda artış yapılması öngörülmesiyle, 11 Eylül 2001’de onaylanan “Sosyal Riski Azaltma” projesini başlatmıştır. Türkiye, Dünya Bankasından 5 yıl ödemesiz 15 yılda ödeme koşuluna bağlı 500 milyon dolar kredi almıştır.³⁷⁵

Sosyal Riski Azaltma Projesinin temel amacı, yaşanan ekonomik krizin etkilerini azaltmak, başta eğitim-sağlık olmak üzere yoksulluğu önleme politikaları içinde daha çok sermaye grupları işbirliğiyle, istihdam garantili eğitim projeleri hazırlamak ve bu yolla yoksulluğu azaltmaktır.³⁷⁶ Toplumun en yoksul kesimine ulaşılırken Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve STK’lardan da destek alınmaktadır.³⁷⁷

Türkiye’de eğitim harcamalarının milli gelire oranı, çok düşük değildir. Ancak toplam eğitim harcamaları içinde kamu harcamalarının payına bakıldığında OECD ülkelerine göre oranın hayli düşük olduğu dikkati çekmektedir. Okul yaşındaki nüfusun toplam nüfusa oranında fark edilecek yükseklik, düşük gelir grupları için eğitim hakkının anlamının ne derece önemli olduğunu da gösterecektir.³⁷⁸

Eğitim, hane için oldukça ağır maliyetler içermektedir. Bu maliyetler, ulaşım, kitap, üniforma, ücretler gibi doğrudan maliyetler ve çocukların okudukları için kaybettikleri gelirlerinden oluşan dolaylı maliyetlerdir. Bu dolaylı maliyetler içinde de aile toprağında çalışmak veya genç kardeşlerine bakmak gibi gelir getirmeyen faaliyetler bulunmaktadır.³⁷⁹ Bir çocuğun yalnız okul parası değil; servis, yemek, kitap,

³⁷⁴ Sezai Temelli, “1990’lardan Günümüze Bütçelerde Eğitim Harcamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Eğitim Bilim Toplum**, Cilt.1, No.1, (Kış Sayısı), s.21.

³⁷⁵ “Dünya Bankasının Yoksulluk Kredisi İmzalandı”, <http://www.ntvmsnbc.com.tr/news/106447.asp>, (4 Eylül 2007).

³⁷⁶ <http://www.tobb.org.tr/abm/projeler/Diger%20Fon%20Kaynaklari/Sosyal%20Riski%20Azaltma%20Projesi> (5 Ekim 2007).

³⁷⁷ <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/TURKEYINTURKISHEXTN/0> (5 Ekim 2007).

³⁷⁸ Ayşe Buğra, “Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil” **Radikal 2**, 10 Aralık 2006, s.5.

³⁷⁹ Stewart, s.50.

sağlık, önlük vs. harcamaları olacaktır. Bunlar da hiç şüphesiz ailenin gelir durumuyla birebir ilgilidir.

Çalışan çocukların pek çoğu için okula devam etmek mümkün değildir. Öğrencilere ücretsiz kitap, okul kıyafeti, öğle yemeği temin edilen yerlerde bile okullaşma oranı düşüktür. Bunun nedeni okula gitmenin dolaylı maliyetlerinden biri olarak çocuğun gelir kaybına uğramasıdır. Aileler çocuklarını iş piyasasına salmak durumunda kalmışlardır.³⁸⁰

Ankara sokaklarında çalışan çocuklarla ilgili yapılan çalışmada, İstanbul, Ankara ve Diyarbakır'da çalışan çocukların okula gitme oranları şu şekilde verilmiştir. Büyük şehir İstanbul'da sokakta çalışan çocukların %29'u eğitim-öğretim sürecini belli aşamalarda terk etmiş, %17'si okul yaşı geldiği halde öğrenim hayatına başlamamıştır. Bu veriler Diyarbakır'a benzerlik göstermektedir. Sokakta çalışan çocukların eğitim düzeyi İstanbul genelinden uzak, göçle geldikleri Doğu ve G.Doğu illerine daha yakındır. Çalışan çocuklar arasında okula devam edenlerin başarı düzeyleri de düşüktür. Çocukların %14'ü en az bir kere sınıfta kalmıştır.³⁸¹

1990'lı yıllarda yaşanan göçle birlikte uygulanan neoliberal politikaların eşzamanlı yaşanması tüm sosyal maliyetin göç eden halkın üstüne yıkılmasına neden olmuştur. Devletin sosyal yönü büsbütün küçültülürken, diğer yandan günlük, tekil, birbirinden kopuk yardım harcamaları arttırılmaya çalışılmaktadır. Mağdurların yarısının geliri yoktur ve yoksulluk sınırında yaşamaktadırlar. Büyük ölçüde işsiz, işi olanlarsa geçici işlerde çalışmaktadırlar. Konutsuz olan bu sınıfın içinde sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlananların oranı sadece %1'dir. Herşeyin ötesinde bu insanlar çevre uyumsuzluğu, kültür farklılığı ve potansiyel suçlu olma gibi bir dizi problem yaşamaktadırlar.³⁸²

Sezai Temelli, artan yoksullukla sosyal politikalar alanında iyileştirmeler yapılacağına alanın, nasıl piyasaya taşındığını şu şekilde gösterir.

³⁸⁰ A. Bequele, J.Boydun, **Çocuk İstihdamıyla Mücadele**, Ankara: ILO Ankara Bürosu - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını, 1995, s.164.

³⁸¹ Bequele, Boydun, s. 164.

³⁸² Betül Altıntaş, http://www.tesev.org.tr/etkinlik/yerinden_edilme_kof_sunumlar_baltuntas.php (7 Nisan 2006).

*“Yoksulluğun ve sosyal dışlamanın artmasına rağmen, gelişmenin tersine çevrilmesi için kamusal politikalar sürekli gerileme içindedir. İktisadi ilişkilerden yalıtılmış bir sosyal adalet anlayışı yurttaşlar arasında hayırseverlik ilişkilerine indirgenerek kamuoyunda hakim bir hale gelmektedir. Ekonomi politikalarından bağımsız biçimde işleyen toplumsal yapıda meydana gelen adaletsizlik üreten gelişmelerle nasıl mücadele edileceği konusu ‘sosyal sorumluluk’ söylemi altında yaşamın her alanında ancak özellikle eğitim gibi toplumsal hassasiyeti yüksek alanlarda yükselmektedir. MEB sürekli bu kampanyaları öven bir dil kullanmakta, böylece eğitim alanını piyasaya taşımaktadır. Kurtarılan birkaç mağdurun ötesinde çok geniş bir yoksulluk ve yoksunluk yaşanmaktadır. Böylesi yöntemler, piyasa özcü bir yaklaşımın yaşamın her alanını işgal etmesinden başka bir sonuç doğurmamaktadır.”*³⁸³

Küreselleşmenin baş savunucusu olan Dünya Bankasının yarattığı Sosyal Riski Azaltma Projesinin aslında "Mevcut Sistemin ve Yoksulluğun Sürdürülmesi" projesi olduğu açıkça görülmektedir.³⁸⁴ Dünya bankası ve IMF'nin temel taşıyıcısı olduğu ekonomi politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan yoksulluğa yine aynı finans kuruluşları ilgi göstermektedir. Bu ilgi tabii ki yoksulluğun ortadan kaldırılması değil, azaltılması ya da tahammül edilir düzeye indirilmesi stratejisine dayanmaktadır.

Türkiye’de de ABD’dekine benzer şekilde yoksullukla mücadele alanının aktörleri, hayırsever faaliyetleri karşılığı önemli vergi indirimleri kazanan bireyler, özel kuruluşlar ve onların bağış yaptığı hayırsever kuruluşlardır. Toplumsal bir sorun olarak sosyal politikalar devletin sorumluluk alanının dışında bırakılmaktadır.* Türkiye’de bugünkü sosyal politika ortamı içinde devlet müdahalesine kuşkuyla yaklaşılmakta, kültürümüzden kaynaklı yardımsever eğilimlere, geleneksel kurumların yoksullukla

³⁸³ Sezai Temelli, “Yardım Kampanyaları ve Türkiye” **Birgün**, 14 Şubat 2006, s.9.

³⁸⁴ Devrim Ersezer, “Sosyal Riski Azaltma Projesi Bir Aldatmacamı?”, **Birgün**, 26 Mart 2005, s.3.

* ABD’de sosyal vatandaşlık kavramına rastanmasıyla ilgili bir tartışma için bkz. N.Fraser ve L.Gordon açılımı için bkz. Ayşe Buğra, “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için Hazırlanan Danışman Raporu, Aralık 2005.

mücadele alanında yaptıkları çalışmalara sık sık övgüler yağmaktadır.³⁸⁵

Neoliberal eğitim politikaları adı altında uygulanan sosyal yardım faaliyetleri yoksulların yönetilmesinin araçlarıdır. Yoksullar zamanla varsıllar tarafından ‘risk unsuru’ olarak görülmeye başlamışlardır. Liberal söylemle kaynaşmış STK’ların yardım yaptıkları kesimleri mülkiyet ve sınıf eksenli incelemeyip, “Dezavantajlı Gruplar”, “Çıkar Grupları”, “Marjinal Kesimler”, “Dışlanmışlar” gibi kavramlarla tanımladıklarını söyleyebiliriz.³⁸⁶

Milli Eğitim Bakanlığı’na göre, Dünya Bankası’nın büyük çoğunda finansör olduğu sivil toplum kuruluşlarının, içinde buldukları eğitim projeleri, halkın ve sivil toplum örgütlerinin “eğitim sorunlarını sahiplenmesine”, “aynı ve nakdi katkılar sağlanmasına”, “devlet-halk işbirliğine ve işbölümünün gerçekleştirilmesine” zemin sağlayarak, “eğitim sorunlarının katılımcı yaklaşımla yenilikçi yöntemlerle çözümlenmesine” olanak vermektedir.³⁸⁷ “Yoksullukla mücadele” yardımlarının “eğitime katkı” gibi adlar adı altında yapılması, temel sosyal haklar kategorilerinin aynı ve nakdi yardım hizmetlerine dönüştürüldüğünün göstergesidir.³⁸⁸

Yoksullukla mücadeleye ‘risk yönetimi’ çerçevesinden yaklaşılması, yoksulluğu üreten toplumsal mekanizmaların dönüşmesi perspektifinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır.³⁸⁹ Eğitim ve sağlık tamamen metalaştırılarak piyasalara bırakılırken, sosyal güvenlik sistemi tasfiye edilmektedir.

BM tarafından kabul edilen Dünya İnsan Hakları Günü, insan hak ihlali olan yoksulluğun önemini vurgulayan bir ifadeyle gündeme gelmiştir. “Yoksullukla Mücadele: Hayırseverlik Değil Yükümlülük”. Bu tanıma göre yoksulluk sadece bir gelir düşüklüğü sorunu olmayıp, insanların topluma eşit bireyler olarak katılabilmelerini engelleyen unsurların tamamıdır. Bu unsurların içinde yoksulluk, eğitim, sağlık

---

³⁸⁵ Ayşe Buğra, “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için Hazırlanan Danışman Raporu**, Aralık 2005.

³⁸⁶ Çulhaoğlu, *Devlet Sivil Toplum ve Demokratikleşme*, s.26.

³⁸⁷ Nuray E. Keskin, “Eğitimde Reform”, “Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı’nın Ulusal ve Uluslararası Boyutları”, **Kamu Yönetimi 1.Ulusal Kurultayı**, İnönü Üniversitesi, Malatya, 18-19 Aralık 2003.

³⁸⁸ Betül Altuntaş, **Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar**, Birinci Basım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.256.

³⁸⁹ İnsan Hakları Derneği, **Türkiye İnsan Hakları Konferansı 15-17 Kasım 2002 Yoksulluk Ve İnsan Hakları Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi**, 2002.

hizmetlerine ulaşım, barınma, ekonomik ve siyasi hayata katılabilme gibi etkenler de bulunmaktadır.³⁹⁰ İnsani yoksulluk tanımının içine beslenme, eğitim, sağlık gibi insani kriterler girilmektedir. İnsanca yaşama hakkını ele alan insani yoksulluk tanımında eğitim hakkı da insani yoksulluğun önemli bir göstergesidir.³⁹¹ *Bu yaklaşım son dönem BM'nin ülkeler için hazırladığı "insani kalkınma indeksleri" kriterleriyle de benzeşmektedir.**

Yeniden üretim gitgide yerinde yani üretim içinde değil üretim dışında kapitalist eğitim sistemi içinde başka kurum ve kurtelerde sağlanmaktadır. Sivil ve mesleki vicdan, sınıf egemenliğinin yerleştirdiği düzenin kurallarına saygı, emek gücünün yeniden üretilmesinin niteliğinin yeniden üretimi değil, kurulu düzenin kurallarına boyun eğilmesinin yeniden üretimidir.³⁹²

6.2. Eğitimin Sivil Topluma Bırakılmasının Sonuçları

Cumhuriyet döneminin, devletin eğitim politikasına çok önem verdiği ve birçok reform yaptığı bir dönem olduğu yaygın kanıdır. O dönemde tüm çalışmalar Ankara'da eğitimin yaygınlaşması için yapılırken, Sivas-Kayseri sınırları arasında bir köyde Karaöz köyünde Ankara'ya göre çok daha eğitilmiş insanlar yaşamaktadır. Gemerek ilçesinin bu köyüne her gün 15 adet günlük gazete girmekte, her evde radyo bulunmakta, kızlar okula gitmektedir. Bütün eğitim çalışmalarının büyük şehirlerde yapıldığı bu dönemde her şeyi yapan okul ve eğitimse, Karaözünde okul ve eğitimi yaratan nedir?³⁹³

Karaözünü okul ve eğitim yaratmamış, Karaöz köyü okul ve eğitimi yaratmıştır. Karaöz köyünde tarım aletleri, traktörler belli tekellerin eline verilmemiş köylünün ortak malı olmuştur. Ancak savaş zamanı dışardan mal sokulmayıp, içerde üretim zorunlu olunca kalifiye işçi yetiştirme ihtiyacı doğmuştur. Bu dönemde şehirlerde

³⁹⁰ Buğra, *Radikal* 2, 10 Aralık 2006, s.4.

³⁹¹ Özlem Çakır, "Sosyal Dışlanma", *9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.4, No.3, 2002, s.8.

* BM'in bu yaklaşımı 5.2.2. Bölüm, sy.80'de detaylı olarak belirtilmektedir.

³⁹² Metin Kazancı, "Althusser, İdeoloji ve İdeoloji ile İlgili Son Söz", Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, <http://ilef.ankara.edu.tr/id/gorsel/dosya/1164634976althusserideoloji.pdf> (3 Eylül 2007).

³⁹³ Hikmet Kıvılcımlı, "Küçük Bir Köy Açısından Sosyal Gerçeğimiz", *Türkiye Köyü ve Sosyalizm*, Ankara: Derleniş Yayınları, 1980, s.9-13.

sermaye gelişimini sağlayacak eleman ihtiyacı için, ticaret ve sanayi okulları açılmış, ticaret okulları %500'lük artışla rekora ulaşmıştır. Bu köyde eğitimde yaşanan gerilemeler işgücü ihtiyacıyla başlamıştır.

Bu köyde yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümden önce yardımlaşma da şu şekilde gerçekleşmektedir.

“Yaptırılmaya başlanan okulun birinci katı çıkınca, Karaözlü, koyununu satmış okula, öküzünü satmış okula, bağını, bahçesini...” “...Burada falan insaniyetli kurumun, vatanperver kişinin, davul zurnayla kainata duyurarak üç beş çocuğa don giydirmesi, gazete sütunlarında övünme veya firma ve düzen reklamı edilmiyor. Yardımlaşma sosyal bir görev sayılıyor ve çaktırmadan yerine getiriliyor.”³⁹⁴

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren eğitimle, devlet rejimin güçlendirilmesi, kapitalist toplumun oluşturulması ve ilerletilmesi hedeflenmiştir. Cumhuriyet'in eğitim projesi, ulus ve milletiyle bölünmez bir bütün olan devletin sınıfsız zümresiz kaynaşmasına bağlı modernleşme hedefiyle aynıdır. 'Batı uygarlığı' gibi olmak için ilk şart eğitimidir. Eğitim kendinde amaç ya da değer olarak değil insanüstü güçlerin (devlet, toplum, piyasa) insana bir takım dışsal (modernleşme, kalkınma) amaçlarla ulaşmasının gerekliliğiyle insana rağmen kullanılacak bir aracı olarak değer taşımıştır.³⁹⁵

Eğitime yapılan bu işlevci yaklaşımlara ve kapitalist sistemin tüm insansızlaştırma girişimlerine karşın eğitim, hem öznesi hem de nesnesi olan bir etkinliktir. Yalnız Bir şey'e sahip olma meselesi değil insana sahip olacağı bir şey sunmasa da kendini tanıma, gerçekleştirme, aşma olanağı sunmasından ötürü için bir değeri bulunmaktadır.³⁹⁶

Sermaye gruplarının temel eğitim politikasının, Türkiye'deki genç insan sermayesinin geliştirilmesi, bu yolla batıda artan yaşlı nüfusla rekabet şansının da artırılması olduğunu önceki bölümlerde sıkça vurgulamıştık. STK' larda benzer şekilde

³⁹⁴ Kıvılcımlı, *Türkiye Köyü ve Sosyalizm*, s.64.

³⁹⁵ Seçkin Özsoy, “İlköğretim Okullarında Demokratik Okul Ortamının Oluşturulmasına Kadın Yöneticilerin Katkısı”, **Eğitim Bilim Toplum**, Cilt.1, No.2/3, (Bahar-Yaz 2003), s. 108-123.

³⁹⁶ Seçkin Özsoy, “Bilginin Metalaşma Süreci: “Eğitimdeki Yapısal Dönüşüm”e İlişkin Bazı Çıkarımlar” Tartışma Metni-Yazarın yayımlanmış makaleleri temel alınarak hazırlanmış, Disk'in 40. Kuruluş Yıldönümü çerçevesinde yapılan panelde sunulmuştur, (17.06.2007).

AB'nin nitelikli beşeri sermaye talebini dikkate alır, eğitim ve istihdam politikalarını da bu yönde biçimlendirirler.

Günümüzde Türkiye'de eğitimin geçirdiği neoliberal dönüşüm öncelikle devlet, özel sektör ve STK'lar tarafından belirlenmektedir. Neoliberal dönüşümle uygulanan ekonomi politikaları insanların gelirlerinde bozulmalara neden olmuş, eğitim hakkı talebi ise geçim derdi içinde olan insanlar için geri planda kalmıştır. En önemli sosyal haklardan olan eğitim hakkı, devlet tarafından insanların en zayıf noktası işsizliği, yoksulluğu önleme adına istihdam politikaları şeklinde ısıtılıp tekrar insanların önüne konulmuştur. Yaygın kanı eğitilmiş toplumla çağın hastalığı işsizlikten kurtulunulacağı yönündedir. "Piyasanın nimetleri"nden yararlanmaya hazır gerek üniversiteli gerek meslek liseli mezunlar yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Eğitimin bireysel bir yatırım olduğu ve bu yatırımın karşılığı olarak maliyetine de katlanması gerekliliği anlayışı onu alınır satılır bir metaya dönüştürür. Bu metanın da diğerleri gibi ödenen bedel karşılığı nitelikli olması beklenmektedir. Eğitim ve beraberinde bilgi bu bedele katlanacak olanların elinde toplanmaya başlamaktadır. Sermaye gibi bilgi de gitgide daha az insanın tekeline girer. İnsanları elit ve orta düzey olarak ayıran bu yaklaşım kendini "işlevsel eşitsizlik" olarak meşrulaştırmaya çalışmaktadır.*

Eğitimde eşitsizlik, özellikle kent ve kırsal arasında yaşanan eşitsizlik her geçen gün artmaktadır. Eşitsizlik özellikle de verili cinsiyetçi yapıyı koruyacak niteliktedir. Eğitimsizlik de büyük oranda ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Okul masrafları yüksek, hane halkına baskısı büyüktür. İstihdam edilen nüfusun eğitim düzeyi oldukça kötü durumdadır. İşgücünün %9.7'si okuma yazma bilmemektedir. Tüm bunların sonucunda toplumun %1'lik kesiminin ayakları üzerinde durması yeterli deniliyorsa oluşacak toplumsal sonuçlara da katlanılmalıdır.³⁹⁷

---

* Metin Heper'de konunun açılımı yakalanacaktır. Heper'e göre seçkin ve seçkin olmayan üniversite ayrımında olduğu kadar akademik çalışmaların meritokratik değerlendirmeye tabi tutulması savunulurken de bu meşrulaştırma kullanılmaktadır.

³⁹⁷ Ercan, *Sivil Toplum Dergisi*, s.17-37.

Kapitalizmin hem topluma, hem insana hem de doğaya zarar vermeden yol alması mümkün olmadığından, toplumsal kavramların tartışılmasının da büsbütün unutulduğu günümüzde “sivil toplum”u geliştirme gibi bir yaklaşım öne çıkmaktadır. Kamuya ait ne varsa bir taraftan özelleştirilmekte bir taraftan da adeta başarı örneği gibi gösterilmektedir.

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren eğitime yönelik harcamaların teknolojik ilerlemeye yol açarak karlılık ve iktisadi büyüme üzerinde olumlu sonuçlar yaratması özel sektörün ve 3.sektör’ün eğitim faaliyetlerine önem vermesine yol açmıştır. Bu durumda özel sektör tabi ki kendi çıkarları doğrultusunda genç nüfusa piyasa için en geçerli eğitimi vermek, piyasanın değişen koşulları içinde eğitimin içeriğinde ve yöntemlerinde hızlı ve sürekli değişiklikler yapmak, çalışanlarına hizmet içinde yaşam boyu eğitim imkanı sağlamak zorunda olduğunu ileri sürmektedir.

Neo-liberal saldırının söyleminde devlet şeklinde tezahür eden politik alanın özerk ol(a)mamanın alanı olarak resmedilmesi ve bunun karşısında alternatif olarak piyasa ile özdeşleştirilmiş bir (sivil) toplumla bütünleşmenin, her türlü demokratik ve katılımcı karakterden azade olarak salt etkinlik kıstasıyla donatılmış bir şekilde ortaya konulması, her türlü toplumsal düşünceye geçerlilik sağlayan bir epistemolojik zemin sağlamaktadır.³⁹⁸

Günümüzde de “altta kalanın canı çıksın” mantığının egemen olduğu piyasada “hak etmemiz” gerektiği söylemi yaygındır. Devlet kendi kamusal sorumluluğunu dış destekli krediler ve hayırseverlerin vicdanına seslenen kampanyalardan elde edilen kaynaklarla en altta kalanın ağzına bir parmak bal çalmakla sınırlı tutmaktadır.³⁹⁹ Eğitim hizmeti tümüyle piyasa mekanizmasına terk edilir ya da 3.sektör eliyle gönüllü bir etkinlik olarak yürütülürse eğitim kendine özgü koşulları olan bir hak olma statüsünü yitirir ve ayrıcalığa dönüşür.⁴⁰⁰

Düne kadar kamu kuruluşları tarafından üstlenilen görevler rekabet ya da gönüllülük anlayışlarıyla daha az masraflı olarak niteledikleri sivil toplum ya da

³⁹⁸ Akça, Benli ve Sabit, *Birikim*, No.142-143, s.57-69.

³⁹⁹ Özsoy, *Eğitim Bilim Toplum*, 108-123.

⁴⁰⁰ Özsoy, *Eğitim Bilim Toplum*, 108-123.

piyasaya geçmektedir. Oysa bu eylemler, piyasaya ve toplumun gönüllü derneklerine bırakılırsa yerine getirilmeleri tamamen rastlantıya kalacak, vatandaşın eskiden “kamu kurumları tarafından sağlanan” hizmetlerden yararlanabilmesi ödeme gücüne tabi olacaktır.⁴⁰¹

TÜSİAD gibi tanınmış “hayırsever” işadamlarının üye oldukları bir derneğin söyleminde yer alan insan haklarına saygılı, demokratik, çoğulcu, bir toplum talebinin gerisinde sermayenin ulusal ve uluslararası düzeyde karşılaştığı engellerin aşılması ve kar maksimizasyonun güvence altına alınma arzusu yatmaktadır.⁴⁰² Büyük firmaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyalarının gerisinde de benzer yönelimler bulunmaktadır.

Bazıları tarafından sivil toplum, her türlü politik, kültürel, ekonomik ve sosyal sorunun çözümümüşçesine sihirli bir anahtar gibi gösterilmekte, başlı başına “özgürlükler alanı” olarak yüceltilerek devletin en asli görevinde bile onu devre dışına bırakmaya giden bir anlayışa yol açma riski taşımaktadır.⁴⁰³

Gönüllü kuruluşların işlevi sistemin zaafını gidermek, ayıbını örtmektir. Elbette böylesi bir dünya görüşü ve toplum anlayışı söz konusuysa devletin esas işlevinin özel mülkiyeti korumak ve girişim özgürlüğünü güvence altına almakla sınırlı olması doğaldır. Kapitalizmi, neoliberal politikaları ve politikaların ortaya çıkardığı yıkımı tartışmadan ve geçerli paradigmaya dokunmadan sistemin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlarla mücadele etmek nihai bir çözümü temsil edemez.⁴⁰⁴

Günümüzde AKP hükümeti sosyal devlet anlayışının hükümetleri döneminde belirginleştiğini belirtir. Sosyal devlet, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör işbirliğiyle ayakta tutulmaktadır. AKP hükümeti, bilgisayarlı eğitime destek projesi metninde eğitimde fırsat eşitliği altında okul dışında kalmış 222 bin 800 kız çocuğunun özel sektör, devlet ve STK’lar eliyle okullu hale getirildiğini, 411 milyon ders kitabının

---

⁴⁰¹ Brown, *Birikim*, No.158.

⁴⁰² Adaklı, *Praksis*, 242-260.

⁴⁰³ Onbaşı, s.91-92.

⁴⁰⁴ “Sivil Toplum Örgütleri Uluslararası Yardım Programları ve Yoksulluk”, www.sosyalhizmetuzmani.org (5 Nisan 2007).

60 bin noktada çocuklara ulaştırıldığını belirtir.⁴⁰⁵ Aynı metinde Milli Eğitim Bakanı Çelik, hükümetlerinin fakir-fukara ve dar gelirlileri kesinlikle ihmal etmediğini vurgular.

*“Bizim zamanımızda sosyal devlet hayatın her alanında hissedilir oldu, zengin ve çağdaş ülkeler buldukları konuma eğitim yatırımlarına verdikleri önemle geldiler bizde eğitime öncelik veriyoruz.”*⁴⁰⁶

Refah devleti uygulamalarıyla-sosyal devlet-bir yandan kapitalist girişimcilik sürerken devletin topluma doğrudan desteği de giderek daha fazla bağımlı kılınmaktadır. Devlet, “özel karakter”ini bu türlü bir kamu desteğiyle koruyabilmektedir.⁴⁰⁷

MEB Hüseyin Çelik, eğitime ilişkin her söyleminde, ülkenin en büyük sermayesinin genç nüfusu olduğunu ve bu nüfusun eğitildiği takdirde rakip kabul etmeyen bir ülke haline gelineceğini, bunun için de sivil toplum ve sermayesiyle her türlü işbirliğinin yapılması gerektiğini söyler.⁴⁰⁸

Oysaki STK’ların yapması gereken şey, Türkiye’nin insani gelişmişlik düzeyinin, gelir düzeyinin ne kadar gerisinde kaldığını hatırlatmak ve “devlet kaynakları yoksullukla mücadeleye yetmez” gibi düpedüz yanlış bir görüşü terk ederek devleti göreve davet etmektir.⁴⁰⁹

STK’ların en önemli işlevleri, insanların eksik haklara sahip olduklarının bilincine varmasını sağlayarak bu hakları kullanma yetisi ve olanağına sahip olmalarını sağlamaktır. STK’ların orta vadede toplumsal dönüşüm anlamında en önemli politik vasıfları da budur.⁴¹⁰

Türkiye’de sendikalar kötü, sivil toplum kuruluşları iyi; devlet kötü, sivil toplum kuruluşları iyi gibi bir kanı oluşmaya başlamaktadır. Oysa eğitim, sağlık, yoksul

---

⁴⁰⁵ “Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası Başladı”, <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=17> (5 Eylül 2006).

⁴⁰⁶ **Zaman**, “Eğitim Alanında da Seferberlik Yaşanıyor”, 14 Aralık 2006, s.8.

⁴⁰⁷ Çulhaoğlu, *Devlet Sivil Toplum ve Demokratikleşme*, s.44.

⁴⁰⁸ <http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=17>.

⁴⁰⁹ Buğra, *Radikal* 2, s.4.

⁴¹⁰ Ahmet, *Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi*.

yardımları gibi konuları sivil toplum üstlenemez. Onlar devletin işidir, sivil toplum yapmaya kalktığı zaman bunlar hak olarak elde edilemez, hak olarak elde edilebilecek olan hizmetler olmaktan çıkarlar.⁴¹¹ A.Buğra'ya göre, yoksulluk ve eğitim öyle sosyal sorumluluk kampanyalarıyla, hayırseverlikle, gönüllülükle, belediye yardımlarıyla üstesinden gelinecek şeyler değildir. Belki sorunları hafifletir ama kökten bir çözüm bulamaz, dolayısıyla sosyal politikalar oluşturmak şarttır.⁴¹²

Sivil toplum örgütleri tanımı gereği toplumun ezilen, hor görülen kesimlerinin sesi olmalıdır. Mevcut sömürü ve baskı düzeninin karşısına dikilerek çelişkileri açığa çıkarmalı, deşifre edebilmelidir.⁴¹³

Sivil toplumu belirleyen asıl ilişkilerin ana faktörünün ekonomik çatışmalar ve sınıf mücadeleleri olduğu gözden kaçırılmamalı, devlet ve toplumsal sınıflar birbirinden bağımsız olgular olarak görülmemelidir. Avrupa Merkezci anlayış aşılmalı, batıcı sivil toplumcu anlayış çerçevesinde oluşan tutum yerine, üretim tarzları kuramıyla bağlantılı bir iktidar perspektifi, kültür ve ideoloji geliştirilmelidir.⁴¹⁴

Sivil toplum örgütleri hem burjuvaziden hem de devletten alkış almakta, ikisi arasında bir tür katalizör görevi üstlenerek sistem kodları içinde sistemi eleştirip “yumuşak geçiş” arayışları ile devletin yerine getirmesi gereken eğitim hizmetinden sıyrılanın zeminini hazırlamaktadırlar.

Eğitimi daha çok bireysel yarar açısından ele alan anlayışla, uzun vadede sadece eğitimden dışlanacak kesimler için değil tüm toplum için olumsuz sonuçlar doğacaktır. “Kalkınma sorunu” yaşayan ülkemizde eğitimin mutlaka toplumsallaştırılıp genelleştirilmesi gerekmektedir. Kısa dönemde fayda getireceği düşünülen bu anlayışla uzun vadede çok büyük dışsallıklar meydana gelecektir.⁴¹⁵

---

⁴¹¹ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, **Sosyal Politika Forumu**, İstanbul: Açık Radyo, 20 Nisan 2005.

⁴¹² Gila Benyamor, “Siyasi Partiler Acaba Yoksulluğa Sağlığa, Eğitime Kafa Yoruyorlarmı?”, 15 Mayıs 2007 <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/6515543.asp?yazarid=20&gid=61> (18 Mayıs 2007).

⁴¹³ Fikret Başkaya, “Azgelişmişlik Kapitalizmin Bir Ürünüdür”, **Sivil Toplum Dergisi**, No.11, Yıl.3, (Temmuz-Eylül 2005), s. 32-48.

⁴¹⁴ Samir Amin, “Avrupamerkezcilik, Bir İdeolojinin Eleştirisi, Mehmet Sert (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993,s.8.

⁴¹⁵ Ercan, *Eğitim ve Kapitalizm*, s.123.

SONUÇ

1920’li yıllardan günümüze kadar kapsamını daraltarak incelediğimiz Türkiye’de eğitim alanındaki teori ve pratikler göstermektedir ki eğitim; gerek devlet gerek özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından kendinde bir değer olarak algılanmamaktadır. 1920’li yılların devlet tarafından kurulan milliyetçi ve ideolojik dili, eğitimi, ideal Türk vatandaşları yetiştirerek ekonomik olarak kalkınmış bir ulus devlet oluşturmayı hedeflemektedir. Tüm toplumlarda olduğu gibi bu kurucu mitler eğitim kanalıyla yeni kuşaklara aktarılmakta, resmi ideolojinin denetimi altındaki egemen kültür, araç olarak kullanılmaktadır.

Ulus inşaa politikalarında kullanılan milliyetçi ideoloji, devletin denetim ve kontrol mekanizmasında etkin olarak kullanılmıştır. Temel hedefi milli birliği sağlamak ve gelecek kuşaklara aktarmak olan milli eğitim sisteminin kurulmasında eğitime yüklenen ideolojik işlev de son derece önemlidir. “Okul”, kitlesele eğitim ve öğretim aygıtı olarak, bu işlevi yerine getirecek yegane kurum durumundadır. Modernleşme süreciyle batı tipi ulus-devlet yaratmayı hedefleyen Türkiye bu aygıtı çalıştırmış, “vatanına, milletine hayırlı, Türk yurttaşı” tipini kurgulamıştır.

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte eğitimden beklenenler de dönüşmüş; eğitim, vasıflı emek üretecek bir işlev üstlenmiştir. Devletin eğitim üzerindeki belirleyiciliği, sermayenin belirleyiciliğine doğru bir seyir izlemiş, sermaye gün geçtikçe eğitim üzerinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde de devlet işlevini kaybetmemiş, bizzat sürecin yapıtaşlarından biri olarak sermaye ile birlikte liberalleşme sürecinde rol almıştır. Modern eğitim sistemiyle eğitim ideolojisi sadece “iyi yurttaş” oluşturma işleviyle değil aynı zamanda kapitalizmin kendini devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yaratılması ve iş bölümünün düzenlenmesiyle de kilit bir işleve sahip olmuştur.

1970’lerden itibaren Kapitalizmin gelişimiyle eğitim alanında da ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönemde “kalkınma” terminolojisiyle karşımıza çıkan eğitim politikaları, beşeri sermayenin geliştirilmesi amacıyla “insan merkezli bir büyüme”

hedefi belirlemiş, eğitime yöneltilen faydacı bakış daha da açık bir şekilde ortaya konulmuştur. 1980'lere kadar ulusal kapitalist devletin eğitilmiş vasıflı işgücüyü kurulacağına olan inanç doğrultusunda finansmanı devlet eliyle sağlanan eğitim hizmet ve politikaları, 1980'lerle birlikte dünya piyasalarına uyum sağlama yoluna gitmiştir.

Serbest piyasaya yapılan geçişle bir dizi liberal ekonomi politikası yürürlüğe konmuş, bu politikalar sonucunda gelir dağılımı hızla bozulmuştur. İşsizlik ve ücret düşüşleri, sosyal haklar alanında daralmaları da beraberinde getirmiştir. DB ve IMF gibi kuruluşlar ise yaşanan bu sorunlara Yapısal Uyum Politikalarıyla çözüm getirileceğini savunurlar. Ulusal ve uluslararası sermaye örgütlerince de desteklenen bu politikaların topluma sorunsuz şekilde kabul ettirilmesinde kullanılan en önemli araç, kamunun etkisiz ve verimsiz hizmet sunduğu fikrinin yerleştirilmesidir. En önemli kamusal hizmetlerden olan eğitim alanında da yaşanan sıkıntıların kaynağı kamu kurumları olarak nitelendirilmekte, devlet eğitimde yaşanan eşitsizliğin sorumlusu olarak gösterilmektedir. Tüm bunlar devletin, eğitim sektörünü, sermaye ve STK'lara devretmesi yolunda kolaylık sağlayıcı argümanlar olarak sunulmaktadır.

1980 sonrası sermaye örgütleri içinde sürekli olarak özel sektör, yerel yönetim ve yönetim anlayışının, kamu ve merkezi yönetimden daha etkin olduğu iddiası yaygınlaştırılmıştır. Özelleştirmelerin artırılması, yönetim anlayışının genişletilmesi ve yapısal uyum politikalarının uygulanması; kamunun yetki alanını daraltmış, eğitim de dahil pek çok alanda sermayeleştirmeyi ve rekabeti arttırmıştır. Bu yolla eğitim, bir yandan kazanç getirici bir "sektör" olarak, yatırım ve meta aracı haline gelirken; diğer yandan kurumlarıyla birlikte toplumsal eşitsizliğin beslendiği bir alan haline gelmiştir.

Neoliberal politikalarla adaletsiz gelir dağılımından payını alan sınıf, paralı hale gelen eğitim hizmetinden faydalanmak bir tarafa hizmetin parasız sunulduğu devlet okullarının masraflarına bile katlanamaz hale gelmiştir. 1970 öncesi eğitim hizmetini parasız sunan devlet, kalkınma politikaları çerçevesinde eğitilmiş işgücüyü ulusal sanayinin gelişimini hedeflemişken, 1980 sonrasında ise özel sektörü eğitim alanında yatırım yapması için desteklemektedir. Böylece sermaye eğitimi büyük bir yatırım ve rekabet alanı olarak görme eğilimine girmiştir.

Eğitimin metalaştığı bu süreçte, ticarileştirilmiş eğitim hizmetinden hiçbir şekilde yararlanamayan dışlanmış bir sınıf gelişmiştir. DB ve IMF, bu sınıfın sisteme eklemlenmesi ve ortaya çıkan toplumsal tahribatın katlanılabilir düzeyde tutulabilmesi için çözüm arayışı içine girmiştir. İronik bir şekilde sorunun ortaya çıkışında önemli aktör olan kuruluşlar sorunun çözümüne de talip olmuşlardır. Bunlar; Türkiye, L.Amerika, G.Afrika gibi ülkelerde birer hizmet sağlayıcısı olarak sivil toplum kuruluşlarının devreye sokulmasını savunmuş, yardım kampanyalarıyla elde edilecek kısa vadeli ve fona dayalı finansman kaynaklarıyla eğitim alanında yaşanan soruna çözüm önermişlerdir. Uluslararası kuruluşlar, az gelişmiş ülkelerde yaşanan bu soruna karşı ilgili ülkelerin hükümet ve sermaye örgütleriyle bağlantı içinde STK ve yardım kuruluşlarına kurtarıcı misyon yüklemektedir. Devlet sunması gereken eğitim hizmetini, kendisinin ve özel sektörün desteğiyle ayakta duran STK'lara devretmiştir.

IMF ve DB'nın uygulamaya koyduğu politikaların yansıması olan STK'lar az gelişmiş ülkelerin her birinde kendi özgün yapılarına göre farklı formlarda yer almaktadırlar. Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllarda kendilerine çalışma alanı bulan STK'lar çağdaşlık ve Atatürkçülük söylemleriyle beslenmektedirler. Belli bir ideolojik ya da siyasi yaklaşımlarının olmadığını, küresel rekabet koşullarında ayakta kalabilmek için toplumun eğitilmesinin öncelikli olduğunu sıklıkla vurgulayan bu kuruluşlar, eğitimle ulusal kalkınmanın sağlanacağını, demokratik bir yapı içerisinde, çağdaş-modern bireyler yetiştirileceğini savunurlar.

1980'lere kadar devlet tarafından doğrudan bireyi sisteme uydurmak için kullanılan "ideal yurttaş" yetiştirme, eğitimde "fırsat eşitliği" yaratma, milliyetçilik, laiklik, kalkınma gibi mit'ler günümüzde devletten görevi devralmış STK'lar tarafından kullanılmaktadır. 2000'li yıllarda artan ekonomik beklentilerle, işsizlikle mücadeleye karşı istihdamı geliştirecek eğitim politikaları, vasıflı genç işgücü kazanımı için özellikle kızların eğitime katılımı, Doğu ve G.D. Anadolu Bölgelerinde genç insan sermayesinin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

1920’lerde milli eğitim ideolojisi sadece erkekler değil kadınlar üzerinden de kurulmuştur. Eğitim politikalarıyla tasarlanan, kadınların eğitilmesiyle onlara verilen yurtsever değerlerin ev içinde çocuk veya diğer aile bireylerine aktarılması ve bu yolla tüm ulusun kalkındırılıp, modernleştirilmesidir. 1980 sonrası neoliberal politikalarla ise kadının toplum içindeki rolünün yeniden üretildiğini görmekteyiz. Kadına verilen eğitimle kadından beklenenlere insan sermayesi olarak kazandığı nitelik ve vasıflı emek gücü olarak kullanılabilirliği eklenmiştir. STK’ların söylemlerinde sıkça karşılaştığımız, vasıflı işgücü olması için kadınlara verilen istihdam eğitimleridir. Kadınlar bu yolla küresel ekonomide yerlerini alıp, uluslararası rekabet koşullarında ülkenin gelişmesini sağlayacaklardır.

Eğitimle istihdam sağlanacağına, verimliliğin arttırılacağına dair yapılan yorumlar “educare”* denilen eğitimi sadece ekonomik gelişmeyi sağlayan işleviyle tanımlayan, eğitilmiş insanı da vasıflı işgücü olarak gören yaklaşımı meşrulaştırır. STK’ların eğitim politikalarında sıkça gördüğümüz kadın istihdamını arttırmak, genç işgücü yaratmak, kalkınmayı geliştirmek vb. vurgularla eğitim sadece ekonomi politikalarının bir parçası olarak tanımlanmaktadır.

STK’lar, yaygınlaşan faaliyetlerinde eğitimin sınıfsal kökenleri ne olursa olsun herkese açık olduğunu, adaletsiz gelir dağılımının etkilerinin yapılan eğitim kampanyalarıyla azaltılacağını vurgularlar. Ancak, “eğitimde fırsat eşitliği”nin sağlanması sloganını her fırsatta tekrar etseler de, kıt kaynakların “hak edene” olanaklar ölçüsünde sunulması politikasını güderek, genele yayılmayan bir hizmet sunmaktadırlar. Sunulan bu hizmetler, düzenlenen sayısız eğitim kampanyaları ve bunları gerçekleştiren kuruluşlar, her gün gazete sayfalarında ve televizyonlarda yayınlanmaktadır. Toplum tarafından da benimsenen bu yardım kampanyaları, medyanın da desteğiyle bir tür seferberlik halini almıştır. Bunun yanında, Türkiye’de eğitim alanındaki STK’lara bakıldığında şüphesiz özveriyle çalışan, iyi niyetli gönüllülerin varlığı yadsınamaz. Ancak yapılan bu “iyilikler” eğitimin finansmanındaki

---

* Ünal L.İşıl, Kapitalist Küreselleşme Sürecinde Eğitim: Değişim/Dönüşümü Anlamlandırmaya Yönelik Bir Çerçeve, -Tartışma Metni-Yazarın yayınlanmış makaleleri temel alınarak hazırlanmış, Disk’in 40.yıldönümü çerçevesinde yapılan panelde sunulmuştur, 17.06.2007

dönüşümün gerçek boyutlarını gizlemektedir. Toplum, uğradığı neoliberal tahribatla böylesine yoksulluk, işsizlik ve eğitimsizlik içine düşmüşken, sosyal bir devlet yapısına en çok ihtiyaç duyulan bu süreçte, sorunlara kısa vadeli çözüm olanağı sunabilen STK'lardan medet ummaktadır.

STK'lar tanımı gereği hükümet dışı kuruluşlar olarak adlandırılırsalar da gerek devlet kurumlarıyla gerekse ulusal ve uluslararası sermayeyle yakın ilişki içindedirler. Bunlar, finansman kaynaklarını büyük ölçüde sermayenin bünyesindeki sosyal sorumluluk kampanyalarından sağlamaktadırlar. STK'ların devlet kontrolündeki yapılarını eleştirilirken devletin yerine mali kaynağını özel sektörden alan bir STK tasarımı yapmak da oldukça problemlidir.

Diğer yandan, eğitimde yaşanan bütün sorunları devletin etkinsizliğine bağlamak ya da sivil toplumu devlet ve sermayeden bağımsız bir kurummuşçasına değerlendirip sadece "hükümet dışı olmayışları" üzerinden eleştirmek, asıl sorunun gözden kaçmasına neden olmaktadır. "*Herkesi sermayedar yapamayız ancak eğitimi yapabiliriz*" türünden açıklamalar yapan sermaye örgütlerinden destek alabilen STK'ları değerlendirirken, bu kuruluşların düştükleri ekonomik indirgemecilik göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim sorunu ele alınırken devlet, STK ve özel sektörden oluşan tüm aktörler birlikte değerlendirilmelidir

Türkiye'de eğitim sistemi "*Adı parasız kendisi gönüllü bağışlarla ayakta duran*" şeklinde bir tanıma büründüyse bu ciddi bir sorun olarak algılanmalı, bu sistem içinde yaşanan sorunlara kalıcı çözümler bulunmalı ve tarih boyu süregelen işlevsel yaklaşımlar değiştirilmelidir. Eğitim, herkesin eşit olarak yararlanması gereken bir kamu hizmetidir. STK'ların görevi bu hizmeti doğrudan sunmak değil, olsa devlete asli görevi olan her kesime parasız, eşit eğitim hizmetini sunması gerektiğini hatırlatmak olmalıdır. Hayırseverlik ilişkilerine indirgenmiş veya sermayedar kesimin sosyal sorumluluk kampanyalarıyla sınırlandırılmış, devletin temel eğitim kurumu MEB tarafından da desteklenen böylesi bir eğitim hizmeti, varolan adaletsizliği arttırmaktan, yoksulluk ve eğitimsizliği sürekli kılmaktan başka bir sonuç getirmeyecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akal, Cemal Bali. **İktidarın Üç Yüzü**. 2. Basım. Ankara: Dost Yayınevi, 2003.
- Altıntaş, Betül. **Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Althusser, Louis. **İdeoloji Ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Y.Alp ve M.Özışık(çev.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1978.
- Amin, Samir. **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**. 1.Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları,1992
- Amin, Samir. **Avrupamerkezcilik, Bir İdeolojinin Eleştirisi**. Mehmet Sert (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**. 2.Basım. İstanbul: Metis Yayınevi, 2004.
- Anthony, Giddens. **Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği**. Müge Sözen, Sabir Yücesoy (çev.). İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Apple, Michael W. **Neoliberalizm Ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar**. 1.Basım. Fatma Gök (çev.). Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2004.
- Apple, Michael W. **Eğitim ve İktidar**. Ergin Bulut (çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2006.
- Aytaç, Kemal. **Avrupa Eğitim Tarihi**. 1.Basım. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1998.
- Bağlı, Melike Türkün ve Yasemin Esen. **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003.
- Baloğlu, Zekai. **Türkiye’de Eğitim**. Tüsiad Yay., 1990.
- Belge, Murat. **Sivil Toplum ve Türkiye**. İstanbul: İletişim Yayınları , 1986.
- Barber, Benjamin. **Güçlü Demokrasi**. M.Beşikçi (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Başaran, E.İbrahim. **Eğitime Giriş**. 4.Basım. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1994.
- Bequele, A ve J.Boyden. **Çocuk İstihdamıyla Mücadele**. Ankara: ILO Ankara Bürosu - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayımı, 1995.

- Burke, Peter. **Kültür Tarihi**. Mete Tunçay(çev.).İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Copeaux, Etienne. **Dersimiz Yurttaşlık**. İstanbul: Kesit Yayınları, 1996.
- Çulhaoğlu, Metin. **İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği**. 2. Basım. Ankara: Öteki Yayınevi, Özgür Üniversite Kitaplığı, 1999.
- Çulhaoğlu, Metin. “Devlet, Sivil Toplum ve Demokratikleşme”, **Sivil Toplum Devletin Büyümesi**. M.Çulhaoğlu, Kemal Okuyan ve İlker Maga (drl.). YGS Yayınları, 2001, ss.19-65.
- Çaha, Ömer. **Aşkın Devletten Sivil Topluma**. İstanbul: Gendaş Yayınları, 2006.
- Eagleton, Terry. **İdeoloji**. Muttalip Özcan (çev.). 1. Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Eğitim-Sen.“Eğitim Hakkı”. **4.Demokratik Eğitim Kurultayı**. 2.Cilt, 1-5 Aralık 2004, Mart 2005, ss.456-568.
- Ekin, Akşit Elif. **Kızların Sessizliği, Kız Enstitülerinin Uzun Tarihi**. 1.Basım. İstanbul: İletişim Yayınları , 2005.
- Ercan, Fuat. “1980’lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması: Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları”. **75 Yılda Eğitim**. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1998.
- Ercan, Fuat. **Eğitim ve Kapitalizm-Neoliberal Eğitim Ekonomisinin Eleştirisi**. İstanbul: Bilim Yayıncılık, 1998.
- Ercan, Fuat. **Toplumlar ve Ekonomiler**. 2.Basım. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.
- Ercan, Fuat. “Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği Türkiye’nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış”. **Neoliberalizmin Tahribatı, Türkiye’de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet**. Neşecan Balkan ve Sungur Savran(drl). İstanbul: Metis Yayınları, 2004, ss. 43-57.
- Faulks, Keith. “Rethinking Citizenship Education in England: Some Lessons From Contemporary Social and Political Theory”. **Education, Citizenship and Social Justice**. Cilt.2, ss.129-143.
- Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings**, Colin Godon (der.). New York: Pantheon Books, 1980.
- Giddens, Anthony. **Beyond Left and Right, The Future of Radical Politics**. Polity Press, 1996.
- Giddens, Anthony. **Elimizden Kaçıp Giden Dünya**. İstanbul: Alfa, 2000

- Gök, Fatma. “75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet”. **75 Yılda Eğitim**. İstanbul: İşbankası Yayınları, 1999.
- Göle, Nilüfer. **Mühendisler ve İdeoloji-Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere**. Eli Levi (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları , 1986.
- Gönel, Aydın. **Önde Gelen STK’lar Araştırma Raporu**. İstanbul: Tarih Vakfı Yay./Sivil Toplum Kuruluşları, 1998.
- Gülalp, Haldun. **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**. 1. Basım. Bilim Yayınları, 1993.
- Hatcher, R. “Getting Down To The Business:Schooling In The Globalised Economy, ducation And Social Justice”. 2001, s. 45-59.
- Held, David . **Political Theory Today**. Polity Press and Stanford University Press, 1991.
- İnal, Kemal. **Eğitim ve İktidar :Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler**. 1.Basım. İstanbul: Utopia Yayınları, 2004.
- İnsan Hakları Derneği. **Türkiye İnsan Hakları Konferansı 15-17 Kasım 2002 Yoksulluk Ve İnsan Hakları Nihai Rapor ve Sonuç Bildirgesi**. 2002, ss.21-32.
- İnsel, Ahmet. “Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”. **Sivil Toplum ve Konferansları Yazı Dizisi**. 2004, s.67-79.
- Keane, John. **Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**. Levent Köker (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Keane, John . **Demokrasi ve Sivil Toplum Avrupa Sosyalizminin Açmazları Toplumsal ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu ve Demokrasi Beklentileri Üzerine**.1.Basım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.
- Keane, John. **Sivil Toplum ve Devlet, Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**. Erkan Akın (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Kegan, Paul ve Routlege (Ed.). **Education Under Siege-The Conservative, Liberal and Radical Debate Over Schooling**. London University, 1987.
- Kentel, Ferhat. “Sivil Toplum Kuruluşları: ‘Projecilik’ Versus Yurttaşlık”. **Projeler, Projecilik ve Sivil Toplum Kuruluşları**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003.
- Keskin, Nuray E. “Eğitim’de Reform-Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı’nın Ulusal ve Uluslararası Boyutları”. **Kamu Yönetimi 1.Ulusal Kurultayı**. İnönü Üniversitesi. Malatya, 18-19 Aralık 2003.
- Keyman, F. “Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”. **Sivil Toplum ve**

- Konferansları Yazı Dizisi.** 2004, ss.8-22.
- Kıvılcımlı, Hikmet. **Türkiye Köyü ve Sosyalizm.** Ankara: Derleniş Yayınları, 1980.
- Kulin, Ayşe. **Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları, Kardelenler.** 1.Basım. İstanbul:Apa Tasarım, 2004.
- L'Harmattan, Edisyon. **Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatiflermi?.** Işık Ergüden (çev.). 1.Basım. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı. 2001, s.14-26.
- Maga, İlker. "Sivil Toplum Devletin Büyümesidir", **Sivil Toplum Devletin Büyümesi.** Metin Çulhaoğlu, Kemal Okuyan ve İlker Maga (drl.). YGS Yay. , 2001, s. 7-15.
- Marx K.ve F.Engels. **The German Ideology.** London: Lawrance&Wishart, 1974.
- Sancar, Üşür Serpil. **İdeolojinin Serüveni.** 1.Basım. Ankara: İmge Yayınevi, 1997.
- Sakaoğlu, Necdet. **Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Eğitim Tarihi.** 1.Basım. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schick I.C.ve E.A Tonak (Ed.), **Geçiş Sürecinde Türkiye.** İstanbul: Belge Yayınları, 1992.
- Simith, Donald Eugene. **India as a Secular State, Percival Spear India, Pakistan and the West .** Princeton University Press. Osmania University, Digital Library Of India, 1963.
- Stewart, Frances ve R, Prendegart. (Ed.).**Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma** İ.Eser (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şenses, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk.** İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Talas, Cahit. "Sosyal Haklar ve Türk Anayasalarında Sosyal Hakların Evrimi". **İnsan Hakları Yıllığı.** Cilt.3-4, Sayı.3-4, 1982, ss.70-78.
- Tandon, R. ve K.Naidoo . **The Promise Of Civil Society, Civil Society at The Millennium.** West Hartford: Kumarian Press, 1999.
- Tanilli, Server. **Eğitim Üzerine.** 1.Basım. İstanbul: Amaç Yayınları, 1988.
- TC.Milli Eğitim Bakanlığı. **İlkokul Programı.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968.
- Toprak, Zafer. "The Family, Feminism and The State During The Young Turk Period, 1908-1918, **In Première Rencontre Internationale sur l'Empire Ottoman et la Turquie Moderne.** İstanbul-Paris: Éditions ISIS, 1991, ss. 444-445.

- Turner, Bryan S. **Eşitlik**. 1.Basım. Sina Şener (çev.). Ankara: Dost Kitabevi, 1997.
- TÜSİAD, **Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim Ve Teknoloji 1994**, Tüsiad Yayınları, 1994.
- Türkay, Mehmet. **Gelişme İktisadının Gelişimi, Gelişme İktisadı, Kuram-Eleştiri-Yorum, Gelişme Ekonomisi**. İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 1995.
- Ünal, L.İşıl ve Seçkin Özsoy. “Modern Türkiyenin Sisypnos Miti: Eğitimde Fırsat Eşitliği”. **75 yılda Eğitim**. Haziran 1999, ss.32-44.
- Ünal, L.İşıl. “Eğitimde Çokkültürlülük: Anadil, Çokdillilik ve Kültürel Kimlikler”. **4.Demokratik Eğitim Kurultayı**. 2.Cilt, 1-5 Aralık 2004, ss.150-177.
- Üstel, Füsun. **Türk Ocakları**. 1.Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Üstel, Füsun. **Makbul Vatandaşın Peşinde**. 2.Basım. İstanbul: İletişim Yayınevi, 2005.
- Yerasimos, Stefanos. **Az gelişmişlik sürecinde Türkiye**. İstanbul: Gözlem Yayınları, 1976.
- Yerasimos, Stefanos. “Sivil Toplum Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**. Stefanos Yerasimos ve Günter Seufert (drl.). İstanbul:İletişim Yayınları, 2001, ss.13-23.
- Wedel, Heidi. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Sivil Toplumun Nüveleri-Demokratikleşmenin Taşıyıcısı mı Yeni Bir Seçkinler Örgütlenmesi mi?”. **Ortadoğu’da Sivil Toplumun Sorunları**. F. İbrahim ve H. Wedel (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları, (1997), ss.137-162.
- Yentürk, Nurhan. “Sivil Toplum Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye”. **Sivil Toplum Konferansları Yazı Dizisi**. 2004.
- Yerasimos, Stefanos. (Ed.). **Türkiye’de Milliyetçilik ve Sivil Toplum**. İstanbul: İletişim Yayınları , 2001.

Sürekli Yayınlar

- Adaklı, Gülseren. “Popüler İkon Olarak Sermayedar”. **Praksis**. Sayı.4, Güz 2001, s.242-260.
- Akal, Cemal Bali. “Kutsal Canavar Devlet”. **Sivil Toplum Dergisi**. Sayı.10, Yıl.3, Nisan-Haziran 2005, ss.51-59.
- Asal, Defne. “Demokrasi Olmadan Tişört Satamayız”. **Aktüel**. Sayı.410, 27 Mayıs- 2 Haziran 1999 , ss.25-28.
- Aslan, Mehmet. “1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”. **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt. 5, Sayı.1, ss.34-48.
- Bali, Rıfat N. “Sivil Toplum Hareketinin İki Zaafı: İşadamları ve Elitizm”. **Birikim Dergisi**. Sayı.130, Şubat 2000, s.33-42.
- Başkaya, Fikret. “Azgelişmişlik Kapitalizmin Bir Ürünüdür”. **Sivil Toplum Dergisi**. Sayı.11, Yıl.3, Temmuz-Eylül 2005, ss. 32-48.
- Betil, İbrahim. “Türkiye’de Devlet Kadar STK’lar da Şeffaf Değildir”. **Sivil Toplum Dergisi**. Sayı.12, Yıl.3, Ekim-Aralık 2005, ss.91-100.
- Brown, John. “Yönetişim Ya da Neo-Liberalizmin Siyasi Düzeni”. **Birikim**. Sayı.158, Haziran 2002, ss.36-43.
- Bode, Ingo. “Disorganized Welfare Mixes: Voluntary Agencies and New Governance Regimes in Western Europe”. **Journal of European Social Policy**. Cilt.16. Sayı. 4, 2006, ss.312-346.
- Brown, John. “Yönetişim Ya Da Neoliberalizmin Siyasi Düzeni”. **Birikim**. Sayı.158. Haziran 2002.ss.36-43.
- Buğra, Ayşe. “Devletçi Dönemde Yoksulluğa Bakış ve Sosyal Politika: Zenginlerimiz Nerede?”. **Toplum ve Bilim**. Sayı.99, Kış 2004, s.75-97.
- Buğra, Ayşe. “İşadamları ve Toplum”. **Toplum ve Bilim**. Sayı.104, 2005, s.14-21.
- Capital**. “Kardelenlerin İletişim Stratejisi”, 1 Ekim 2005.
- Carapico, Sheila. “NGOs, INGOs, GO-NGOs and DO-NGOs: Making Sense of Non-Governmental Organizations”. **Middle East Report Critiquing NGOs: Assessing the Last Decade**. Sayı. 214, Sonbahar 2000, ss.15-23.
- Çakır, Özlem. “Sosyal Dışlanma”. **9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.4, No.3, 2002.
- Çavuşoğlu, Turgay. “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Tarihsel Gelişimi”.

- SABEM-Sosyal Hizmetler Araştırma, Belgeleme, Eğitim Merkezi.** Sayı.8, Kasım,1996.
- Çulhaoğlu, Metin. “Devlet Sivil Toplum ve Demokratikleşme”. **Sosyalist Politika Dergisi.** Sayı.10, ss.32-47.
- Diamond, Larry. “Rethinking Civil Society Toward Democratic Consolidation”. **Journal of Democracy.** Cilt.5, No.3, Temmuz 1994, ss. 23.43.
- Dinçer, Alaaddin. “Özel Eğitim Kurumları, Eğitimi Bir Piyasa Nesnesine Dönüştürdü”. **Sivil Toplum Dergisi.** Sayı.12, Yıl.3, Ekim-Aralık 2005, ss.131-134.
- Ercan, Fuat. “Neoliberal Eğitim Politikalarını Anlamak”. **Sivil Toplum Dergisi.** Sayı.12, Yıl. 3, 8 Ekim-Aralık 2005, ss.17-37.
- Ercan, Fuat. “Eğitim ve İstihdam Politikalarına Toplu Bir Bakış”. **Özgürlükçü Gençlik Dergisi.** Sayı.1, Nisan 2006, s.10.
- Ercan, Fuat. “Kapitalizm ve Küreselleşmenin Eğitimle Bağlantıları”. **Refleks Dergisi.** Sayı. 2, 16 Ocak 2007, ss.12-18.
- Giroux, Henry A. “Theories of Reproduction and Resistance in The New Sociology of Education”. **Harvard Educational Review.** Cilt.3, Sayı.53, 1983, ss. 263-275.
- Gök, Fatma. “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”, **Eğitim ve Toplum.** Sayı. 3, Bahar 1994, ss.3-5.
- Heper, Metin. “Political Modernization As Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and A ‘Historical Bureaucratic Empire’ Tradition”. **International Journal of Middle East Studies.** Cilt.7, No. 4, 1976, ss.28-45.
- Hill, Dave. “Globalisation And Its Educational Discontents: Neoliberalisation And Its Impacts On Education Workers Rights Pay And Conditions”. **International Studies in Sociology of Education.** Cilt.15, Sayı. 3, 2005, ss. 45-72.
- Hoşgörür, Vural ve Gamze Gezin. **Ekonomik ve Sosyal Kalkınma’da Eğitim.** Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt.2, Sayı.2, ss.3-12.
- İnal, Kemal. “Çocuklara Derin Program: Gizli Müfredat”. **Evrensel Kültür.** 9 Nisan 2005, ss.8-12.
- İnal, Kemal. “Türkiye’de Devlet Destekli Sivil Toplum Örgütlerinin Eğitimde Eşitsizliğe Yaklaşımları”. **Sivil Toplum Dergisi.** Sayı.12, Ekim-Aralık 2005, ss.39-50.
- İnal, Kemal. “Neoliberal Eğitim ve Yeni İlköğretim Müfredatının Eleştirisi”. **Praksis.** Sayı.14, Kış-Bahar 2006, s.256-287.

- Kalaycıoğlu, Ersin. "Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma. **Yeni Türkiye**. Cilt. 2, No.23-24, Eylül-Aralık 1998, ss.23-24.
- Keyman, E.Fuat. "Devlet ve Sivil Toplum Arasındaki Sınır İyi Çizilmelidir". **Sivil Toplum Dergisi**. Yıl.3, Sayı.10, ss. 54-78.
- Levidos, Les. "Marketizing Higher Education: Neoliberal Strategies and Counter Strategies". **Cultural Logic**. Cilt. 4, No.1, 2000.
- Lynch, A.Benegas. "Açık Toplumda Eğitim".**Liberal Düşünce Dergisi**. Kış 2001. ss.28-23.
- Okoh, Samuel E.N. "Education as a Source of Economic Growth and Development". **The Journal of Negro Education**. Cilt. 49, Sayı.2. 1980, ss.203-205.
- Özsoy, Seçkin. "İlköğretim Okullarında Demokratik Okul Ortamının Oluşturulmasına Kadın Yöneticilerin Katkısı". **Eğitim Bilim Toplum**. Cilt.1, No.2/3, Bahar-Yaz 2003, ss. 108-123.
- Özsoy, Seçkin. "Eşitlikçi Bir Eğitim Deneyimi Olarak Köy Enstitüleri". **Eğitim Bilim Toplum**. Cilt 2, Sayı. 7, Yaz 2004, ss.4-15.
- Sancar, Mithat. "Global Sivil Toplum mu?". **Birikim**. Şubat 2000, ss.21-32.
- Savran, Gülnur Acar. "Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi: Siyasetin Eleştirisi". **11.Tez Kitap Dizisi**. Sayı.6, 1987, ss.53.
- Shugarensky, D. , D.Davidson ve A. Harden. "From Cordoba to Washington: WTO/GATTs and Latin American Education", **Globalization and Societies&Education**. Cilt.1, Sayı.3, 2003, ss. 323-345.
- Tekin, Serdar. "Sivil Toplumun Devletiyle Bölünmez Bütünlüğü". **Birikim Dergisi**. No.130: 43-46, Şubat 2000.
- Temelli, Sezai. "1990'lardan Günümüze Bütçelerde Eğitim Harcamaları Üzerine Bir Değerlendirme". **Eğitim Bilim Toplum** . Cilt.1, No.1, Kış Sayısı, ss.21-39.
- Tosun, Gülnur Erdoğan. "Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?". **Sivil Toplum Dergisi**. Yıl.1, Sayı.1, 2003, ss.12-28.
- Türkeş, A.Ömer. "STK'lar Ya da Sanal Toplum Kuruluşları". **Birikim**. Sayı.130, Şubat 2000, ss.41-51.
- Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı. 12, Yıl.3, Ekim-Aralık 2005.
- Welsh, Paul J. ve Carl Parsons. "Social Justice, Service Delivery and Welfare Reform: The Politics of Deprivation, Disaffection and Education in the District of

Thanet". **Education, Citizenship and Social Justice**. Cilt. 1. Sayı. 1. 2006, ss.26-40.

White, Gordon. "Civil Society, Democratization and Development: Clearing the Analytical Ground". **Democratization**. Cilt.1, No.3, Sonbahar 1994, ss.89-102.

Yalman, Galip L. "Tarihsel Bir Perspektiften Türkiye'de Devlet ve Burjuvazi: Rölativist Bir Paradigma mı Hegemonya Stratejisi mi?". **Praksis**. Sayı.5, Kış 2002, ss.71-93.

Yaman, Yılmaz. "Sosyal Sorumluluk Kampanyaları". **Sivil Toplum Dergisi**. Sayı.1, Yıl.1, Ocak-Şubat-Mart 2003, ss.71-80.

Günlük Gazeteler

Asena, Duygu. “Çağdaş Türkiyenin Kızları”, **Milliyet**. 3 Eylül 2000.

Buğra, Ayşe. “Yoksullukla Mücadele Hayırseverlik Değil”. **Radikal 2**. 10 Aralık 2006.

Cumhuriyet. “Kardelenleri Susuz Bırakmayın”, 14 Haziran 2005

Cumhuriyet. “Demokrasi Oyunu”, 5 Ekim 2005.

Cumhuriyet. “Gençlere Girişim Fonu”, 18 Kasım 2006.

Cumhuriyet. “HSBC Topluma Gönül Verdi”, 12 Aralık 2006.

Dikenli, Ayşegül. “Bir Tık Bir Milyon Çocuk”, **Radikal**. 30.12.2001.

Ersezer, Devrim. “Sosyal Riski Azaltma Projesi Bir Aldatmacamı?”. **Birgün**. 26 Mart 2005.

Hürriyet İnsan Kaynakları. “Arçelik Çalışanları Bolu’da Bir Bizim Oda Daha Açtı”, 23 Nisan 2006.

Mahçupyan, Etyen. **Radikal**. 20 Aralık 1996.

Milliyet. “Diyamet Cami Değil Okul Yaptırıyor”, 06 Temmuz 2004.

Milliyet. “Tüsiad’dan AB İçin Ankara Çıkarması”, 20 Haziran 2006.

Milliyet. “HSBC ve TOG’dan Hamama da Kredi”, 12 Aralık 2006.

Radikal. “Özel okullar için dev vergi teşviki geliyor”, 18 Ekim 2005.

Radikal. “Velim Olurmusun”, 6 Kasım 2005.

Radikal. “Ucuz Emek Olursunuz”, 23 Aralık 2005.

Radikal. “Ayrımcılık Yakaya Yapıştı”, 7 Kasım 2007.

Sabah. “Koç’tan 200.000 Öğrenciye Destek”, 23 Mart 2004.

Star. “Arçelik Örnek Olsun”, 22 Eylül 2004.

Tamer, Meral. “Dünya Bankası: ÖSS,Eğitimde Kapasiteyi Düşürüyor”, **Milliyet**. 20 Ocak 2006.

Tandoğan, Dr.Uğur. “Gelişmenin Motoru Eğitim”, **Dünya Gazetesi**. 23.08.05.

Temelli, Sezai. “Yardım Kampanyaları ve Türkiye”. **Birgün**. 14 Şubat 2006.

Uras, Güngör. **Milliyet**. 26 Şubat 2006.

Yılmaz, Serpil. “Betil Artık Bir Sivil Savaşçı”, Sabah. 21Ekim 1999.

Zaman. “Tam Bağımsızız”, 14 Kasım 2000.

Zaman. “Eğitim Alanında da Seferberlik Yaşanıyor”, 14 Aralık 2006.

Zaman. “Vekillerin Yaptıracağı Okul Meclise Benzeyecek”, 1 Şubat 2004.

Zaman. “TEV’den Burs İsteyen Öğrencilere İdeolojik Ayrımcılık”, 24 Şubat 2006.

Zaman. “Ayrımcılık TEV’e Yakışmıyor”, 25 Şubat 2006.

Zaman. “Hayırseverler Okul Yapımında Devletin Bütçesini Üçe Katladı”, 8 Temmuz 2006.

Zaman. “Eğitim Alanında da Seferberlik Yaşanıyor”, 14 Aralık 2006.

İnternet Kaynakçaları

- Acı, Esra Y. “Kalkınma Yaklaşımları Bağlamında Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Kısa Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme”.
http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/e_aci.doc (4 Haziran 2006).
- Ak Parti Programı*. 14 Ağustos 2001. <http://www.akparti.org.tr/hukumetprg.doc> (5 Mayıs 2007).
- Akça, İsmet, Ferit Benli ve Ahmet Sabit, *Geç Kapitalizm, Yeni Sağ ve Yeni Üniversite*. <http://www.sbu.yildiz.edu.tr/ismetakcayayinlar/Geckap-%20Yenisag-univ.doc> (3 Aralık 2006).
- Altıntaş, Betül.
http://www.tesev.org.tr/etkinlik/yerinden_edilme_kof_sunumlar_baltuntas.php
(7 Nisan 2006).
- Amaç*, <http://www.haydikizlarokula.org/amac.php> (8 Nisan 2007).
- ATO. . ATO’dan AB Kapisında Sivil Toplum Dosyası. 10 Ekim 2004,
<http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236&l=1> (5 Mayıs 2007).
- Baba Beni Okula Gönder*. <http://www.bababeniokulagonder.org> (3 Mart 2007).
- Benyamor, Gila. “Siyasi Partiler Acaba Yoksulluğa Sağlığa, Eğitime Kafa Yoruyorlarmı?”. 15 Mayıs 2007.
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/6515543.asp?yazarid=20&gid=61> (18 Mayıs 2007).
- Bilgisayarlı Eğitime Destek Veren Firmalar*.
<http://www.bilgisayarliegitimedestek.org/destekleyenler.php> (21 Nisan 2007).
- Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası Başladı*.
<http://www.bilgisayarliegitimedestek.org/haberler.php?id=17> (21 Nisan 2007).
- Bolat, Ömer. “Meslek Liselerine Gereken Önemi Vermeliyiz, Meslek Eğitime Yönelik Raporlar Hazırlıyoruz”. <http://www.musiad.org.tr/ABProjesi> (18 Mart 2007).
- Bora, Aksu. “Kamu Yeniden Kurulurken Kadınlara Ne Olacak”.
http://www.ykykultur.com.tr/cogito/43/aksu_bora.html (3 Mayıs 2007).
- Capital. “Sosyal Sorumlulukta Türkiye’nin Liderleri”. 1 Mart 2006.
http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=3362 (28 Mart 2007).
- Çağdaş Kart’la Eğitime Destek*. <http://www.tekstilbank.com.tr/portal/CardsCagdas.htm>
(7 Nisan 2007).
- ÇYDD. İlkelerimiz. <http://www.genclik.cydd.org.tr/ilkelerimiz.asp> (5 Şubat 2007).

- ÇYDD. Biz Kimiz. <http://www.cydd.org.tr/?sayfa=biz> (5 Şubat 2007).
- ÇYDD. Amaçlarımız. www.cydd.org.tr/?sayfa=haberac&id=324 (5 Şubat 2007).
- Demokrasi Nedir.* <http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi> (14 Nisan 2007).
- Dünya Bankasının Yoksulluk Kredisi İmzalandı.*
<http://www.ntvmsnbc.com.tr/news/106447.asp> (4 Eylül 2007).
- Eğitim Yurtdışı Destek Hattı,* 14 Nisan 2007.
<http://www.exi26.com/Article.asp?PageID=251> 5 Şubat 2007.
- Eğitime %100 Destek.* www.egetv.com.tr (20 Mayıs 2007).
- Ercan, Fuat. “Neoliberal Eğitim Politikasının Anatomisi İçin Bir Çerçeve”
[.www.fuatercan.wordpress.com](http://www.fuatercan.wordpress.com) (3 Mart 2006).
- Ercan, Fuat. “Modüler İnsana Doğru: Yetkin Mühendislik”. 11 Mayıs 2007.
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=11240 (28 Mart 2006).
- Haydi Kızlar Okula Kampanyası.*
http://www.huseyincelik.net/projeler_haydi_kizlar_okula.html (17 Ocak 2007).
- Heper, Metin. “Türkiye’de Güçlü Devlet Geleneği Tezinin Eleştirisi”.
<http://istanbul.indymedia.org/news/2006/01/99942.php> (19 Ocak 2006).
- Higher Education Reform in Brazil, Country Department, Latin America and Caribbean Region.* 2005.
<http://www1.worldbank.org/education/globaleducationreform/pdf/Brazil%20Higher%20education.pdf> (3 Mart 2006).
- İkiz, Savaş. “Sivil Toplum Kuruluşu Nedir? Sivil Toplum Kuruluşları Kavramı Üzerine”. **Mersin Üniversitesi Bilimsel Toplantı Topluluğu.**
<http://www.felsefelik.com/simurg/3-1998/40.pdf> (28 Nisan 2006).
- Kardelenler, Tarihçe.* <http://kardelenler.turkcell.com.tr/tarihce.html> (11 Nisan 2007).
- Kazancı, Metin. “Althusser, İdeoloji ve İdeoloji ile İlgili Son Söz”. Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
<http://ilef.ankara.edu.tr/id/gorsel/dosya/1164634976althusserideoloji.pdf> (3 Eylül 2007).
- Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı- Eğitim %100 Destek Projesi Koordinatörlüğüne.*
http://www.egitimedestek.meb.gov.tr/files/maliyeyazihepsi_vergiindirimi.doc (20 Mayıs 2007).
- Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik MÜSİAD-HTYP Projesi’ne Start Verdi : İstihdama ‘Örnek’ Katkı.* <http://www.basimbulteni.com/detay.asp?Hid=738> (18 Mart

2006).

Milliyet. Seçkin Çizginin Tek Temsilcisi. 5 Eylül 2005. <http://www.milliyet.com.tr> (8 Mayıs 2007).

MÜSİAD. “Uluslararası Faaliyetlerimiz”, *Müsiad Bülten*. Temmuz 2007, Yıl.15, Sayı.71, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/bulten_71.pdf (1 Ağustos 2007).

MÜSİAD . “Müsiad’ın Büyük Türkiye Maratonu”, *Müsiad Bülten*. Şubat 2006, Yıl.14, Sayı.68, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/Bulten_68.pdf?yayinRapor=31&k (2 Nisan 2007).

MÜSİAD. Ekonomi Basını Başarı Ödülleri Verildi. *Müsiad Bülten*. Ocak-Şubat 2004, Sayı.61, Yıl.12, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarRaporlar/bulten_61.pdf?yayinRapor=23&k=2 (5 Nisan 2007).

MÜSİAD. AB Fonları Şimdilik Tamamlandı, Dünya Bankası Fonlarını Kullanacağız. <http://www.musiad.org.tr/ABProjesi> (18 Nisan 2007).

Neden Ulusal Eğitime Destek Kampanyası. <http://www.ulusalegitim.org.tr/genamac.htm> (19 Nisan 2007).

Organizasyon. <http://www.ulusalegitim.org.tr/organizasyon.htm>. (19 Nisan 2007).

Organizasyon, <http://www.haydikizlarokula.org/organizasyon.php> (8 Nisan 2007).

Özdek, Yasemin. “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kıskaçında İnsan Hakları". 22 Haziran 2007. http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=287 (4 Nisan 2006).

Petrol-İş Sendikası, “Özelleştirme ve Türkiye”. http://www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm (3 Aralık, 2006).

Projenin Başlangıcı ve Gelişimi. http://kardelenler.turkcell.com.tr/projenin_baslangici_ve_gelisimi.html (11 Nisan 2007).

Reformlar ve Atılımlar. İzmir İktisat Kongresi. www.ataturk.net/cumh/izmir.html (4 Mayıs 2006).

Sivil Toplum Örgütleri Uluslararası Yardım Programları ve Yoksulluk. www.sosyalhizmetuzmani.org (5 Nisan 2007).

TEGV. http://www.egitim.com/genel/0009/d_0009._tegv.asp?BID=04 (13 Nisan 2007).

- TEGV. Varoluş Nedenimiz. <http://www.tegv.org/v2/default.asp> (13 Nisan 2007).
- TEGV. Teşekkürler Türkiye. <http://www.tegv.org/v2/default.asp> (13 Nisan 2007).
- TEV. Tarihçe, http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=2 (05.09.2005).
- TEV. Amacımız-İlkelerimiz. http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=76 (05.09.2005).
- TEV. Projelerimiz, Desteklediğimiz Projeler.
http://www.tev.org.tr/projelerimiz_detay.asp?record_id=3&menu_id=83&project_type=2 (16 Nisan 2007).
- TEV. Faaliyetlerimiz, Yurt İçi Burslar. http://www.tev.org.tr/sayfa.asp?menu_id=13 (05.09.2005).
- TOBB. Projelerimiz.
<http://www.tobb.org.tr/abm/projeler/Diger%20Fon%20Kaynaklari/Sosyal%20Riski%20Azaltma%20Projesi> (5 Ekim 2007).
- TOBB. TOBB'un Amacı. <http://www.tobb.org.tr/tobbhakkinda/amaci.php> (23 Mart 2007).
- TOG. Kuruluş Sürecimiz.
http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=9&zoneid=60 (24 Şubat 2007).
- TOG. Proje Ortaklarımız.
http://www.tog.org.tr/abs/templates/bos_sayfa.asp?articleid=273&zoneid=60 (24 Şubat 2007).
- TÜRKONFED. Türkönfed 2006 Mesleki Teknik Eğitim için Acil Çağrı. 18 Mayıs 2006. <http://www.turkonfed.org/default.aspx?pid=35865&nid=22382> (5 Nisan 2007).
- Tüsiad Eğitim Raporu. "Eğitim Yozlaştırılmamalı". 22 Ekim 2005.
<http://www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno737.pdf>, (17 Ağustos 2006).
- Tüsiad. Türkiye Ekonomisi İçin Sürdürülebilir Büyüme. 16 Haziran 2005.
<http://www.tusiad.org/haberler/basin/duyuruno693.pdf16> (3 Mayıs 2006).
- TÜTSİS'ten Bilgisayarlı Eğitime Destek.
<http://www.bilgisayarliegitedestek.org/haberler.php?id=21> (21 Nisan 2007).
- UNESCO. "World Education Report", Paris,
<http://www.unesco.org/education/information/wer/htmlENG/presentation.htm> (24 Nisan 2007).
- Velim Olurmusun? Kampanyasının İlk Velisi Abdüllatif Şener Oluyor.*
http://www.gap.gov.tr/velim_olurmusun.html (25 Ocak 2006).

Yıldırım, Hüseyin. “Yapısal Uyum Programları ve Sağlık Reformları: Türk Sağlık Reformları İçin Çıkarılacak Dersler”. http://www.absaglik.com/hhy_YUP.pdf (3 Temmuz 2006).

Yıkılmaz, Necla. *NGO-Sosyal Araştırmalar Vakfı*, 26 Mart 2006. www.sav.org.tr (16 Mayıs 2006).

World Bank. “Higher education reform in Brazil, The World Bank Population and Human Resources Division”, *Country Department 1. Latin America and Caribbean Region*. 1991, <http://www1.worldbank.org/education/globaleducationreform/pdf/Brazil%20Higher%20education.pdf> (3 Mart 2006).

Diğer Kaynaklar

- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder (Yapımcı). *Sosyal Politika Forumu* (Radyo Programı). İstanbul: Açık Radyo, (20 Nisan 2005).
- Buğra, Ayşe. “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”. **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği için Hazırlanan Danışman Raporu**. Aralık 2005.
- Güçlü, Abbas (Yapımcı). *Genç Bakış* (Televizyon Programı). İstanbul: Kanal D, (8 Şubat 2007).
- Özsoy, Seçkin. “Yükseköğretimde Hakkaniyet ve Eşitlik Sorunsalı: Türkiye’deki Finansal Yapıyla İlgili Bir Çözümleme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi SBE, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Anabilim Dalı, 2002.
- Özsoy, Seçkin. “Bilginin Metalaşma Süreci: “Eğitimdeki Yapısal Dönüşüm”e İlişkin Bazı Çıkarımlar”. **Disk’in 40. Kuruluş Yıldönümü Çerçevesinde Eğitim Paneli**. İstanbul: Dedeman Otel.17.06.2007.
- Pfeifle, Naile Belgin Erdem. “Eğitimin Dönüşen İşlevleri: Türkiye Örneği”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. İktisat, 2005.
- Tekeli, İlhan. “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**. Cilt. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, s.663-666.
- TOBB. **Avrupa Birliği ile İlişkilerde Özel Sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni**. Türkiye İktisat Kongresi. İzmir. 2004, ss. 34-49.